

MAKÜ

BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ

T.C.

BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

COĞRAFYA ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

UZUNYAYLA PLATOSU ÇERKEZ KÖYLERİNİN

KÜLTÜREL EKOLOJİSİ

Abdullah AKBULUT

Burdur, 2024

T.C.
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

UZUNYAYLA PLATOSU ÇERKEZ KÖYLERİNİN KÜLTÜREL
EKOLOJİSİ

Abdullah AKBULUT

Danışman: Prof. Dr. Salih CEYLAN

Burdur, 2024

ETİK BEYAN METNİ

T.C.

MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim/Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'ne göre hazırlamış olduğum “Uzunyayla Platosu Çerkez Köylerinin Kültürel Ekolojisi” adlı tezin hazırlanması sürecinde akademik ve etik kuralları ihlal etmediğimi, tezin özgün olduğunu, başvurduğum kaynakları metin içinde, dipnotlarda ve kaynakçada eksiksiz ve bilimsel kurallara uygun olarak gösterdiğimi taahhüt ederim.

Öğrencinin Adı Soyadı: Abdullah AKBULUT

Tarih: 11/05/2024

İmza:

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tezi çalışmam boyunca beni; gerek bilgisi, gerek rehberliği ve gerekse yaklaşımıyla ilgisini esirgemeyen tez danışmanı değerli hocam Prof. Dr. Salih CEYLAN'a, Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Öğretim Üyesi değerli hocam Prof. Dr. Mustafa ERTÜRK'e, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Öğretim Üyesi değerli hocam Prof. Dr. Mustafa YAKAR hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca, maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen kıymetli aileme, arazi çalışmalarım boyunca beni konuk eden yöre halkına teşekkürü bir borç bilirim.

(AKBULUT, Abdullah, Uzunyayla Platosu Çerkez Köylerinin Kültürel Ekolojisi, Yüksek Lisans Tezi, Burdur, 2023)

ÖZET

Bu çalışma bir yüksek lisans tezi olup “Kültürel Ekoloji” konusunda yapılmıştır. Bir kültür mozaği olan Türkiye’nin kültürel bir ögesi olan ve Osmanlı Devleti’nin son zamanlarında yoğun bir göç/sürgün ile bu topraklara gelen “Çerkez Kültürü” incelenmiştir Kültürel özelliklerin coğrafi sorunlara uygulanması konusunun temelini Philip Wagner ve Marvin W. Mikesell (1962)’in birbiriyle ilişkili beş ana kavramın oluşturduğunu ve bunlardan birinin de “Kültürel Ekoloji” olduğunu ileri sürerler. Bu çalışma yapılırken göç ile hangi kültürel ögeler korunmuş, hangileri değişmiş ve bozulmaya uğramış, hangilerinde Anadolu kültürü ile adaptasyon yaşanmış, bunlar üzerine değinilmiştir.

Çalışmamızın konusunu, “Uzunyayla Platosu Üzerindeki Çerkez köylerinin Kültürel Ekolojisi” oluşturmaktadır. Bu çalışmada, 1864 yılında ana vatanlarından sürgün ile Osmanlı/Anadolu topraklarına gelen ve ülkemizin kültürel bir parçası olan “Çerkez Kültürü” incelenmeye çalışılmıştır. Doğa ve insanın var olduğu günden beri süre gelen karşılıklı etkileşimi ve bunun sonucunda ortaya çıkmış olan olaylar ve olguların uzun süreçler içerisinde belirli bir sistem oluşturması ile kültür, doğal olayların karşılıklı etkileşimleri sonucu oluşan olgu ve olaylara ise ekoloji ismi verilmektedir. Kültürel ekoloji ise bu olay ve olguların karşılıklı etkileşimini inceleyen coğrafyanın bir alt dalını oluşturmaktadır.

Örneklem olarak beş adet köy seçilmiş olup Uzunyayla Platosu üzerindeki Çerkez köylerinde yaşayanların kültür-çevre etkileşimi ve bunlardan elde edilen bulgulara yer verilmiştir. (Farklı köylerden elde edilebilecek verilerle de daha farklı sonuçlar ortaya konulabilir.) Ülkemizde kültürel ekoloji alanında yapılmış sınırlı çalışmalar nedeniyle bu çalışmanın ‘‘Kültürel Coğrafya’’ alanında önemli bir boşluğu dolduracağı kanaatindeyiz. Bundan sonra başka kültürlerle yönelik bu alanla ilgili çalışma yapacak kişilere ve kültüre bir katkısı olmasını umuyoruz.

Kültürel ekolojik çalışmalar bu doğrultuda gelişerek doğal olaylar ile beşerî olayların karşılıklı etkileşimini inceleyen bir bilim dalı olmuştur. Çalışma konumuz olan Uzunyayla platosu Çerkez köylerinin kültürel ekolojisi de insan ve mekan arasındaki bu karşılıklı etkileşimi en iyi yansıtmaları nedeniyle araştırma sahası olarak seçilmiş ve araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden Fenomenolojik desenle çalışılmıştır. Çalışma altı (6) bölümden oluşmaktadır. Söz konusu bu bölümlerin her birinde arazi çalışmaları, gözlem ve mülakat teknikleri çalışmanın en önemli veri toplama aşamasını oluşturmaktadır. Elde edilen bulgular; Anadolu topraklarına sürgün edilen ve öncesinde kendi rızalarıyla gelen Çerkezlerin yaşadıkları bölgeye uyum sağlayarak anavatanlarından getirdikleri kültürel öğelerin büyük kısmını koruyabilmiş, fakat son dönemlerde ortaya çıkan popüler kültürün etkisiyle dil başta olmak üzere aile yapısında değişimlerin de olduğunu göstermektedir. Çalışmanın bulgularından çıkan sonuç herhangi bir bölgede var olan ya da var olmuş olan kültürel grupların yapıları incelenirken sadece beşerî unsurlar değil bu kültürel öğeleri oluşturan fiziki faktörlerin de hesaba katılmasıdır. Her ne kadar kültür beşerî coğrafyanın inceleme alanı olsa da tüm kültürler bir bakıma determinist bir oluşum sürecinden geçmektedir. Bu konuda yapılacak çalışmalara katkı sağlayacak olan çalışmamızın tüm coğrafya camiasına faydalı olacağı düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Ekoloji, Kültürel Coğrafya, Uzunyayla

(AKBULUT, Abdullah,,Cultural Ecology of Uzunyayla Plateau Circassian Villages, Master's Thesis, Burdur, 2023)

ABSTRACT

This study is a master's thesis and was conducted on the subject of "Cultural Ecology". "Circassian Culture", which is a cultural element of Turkey, which is a cultural mosaic, and came to these lands with an intense migration/exile in the last years of the Ottoman Empire, has been examined. The basis of the application of cultural features to geographical problems is Philip Wagner and Marvin W. Mikesell (1962). They argue that it consists of five main interrelated concepts and one of them is "Cultural Ecology". While carrying out this study, it was mentioned which cultural elements were preserved due to migration, which ones changed and deteriorated, and which ones experienced adaptation with Anatolian culture.

The subject of our study is "Cultural Ecology of Circassian Villages on the Uzunyayla Plateau". In this study, we tried to examine the "Circassian Culture", which was exiled from their homeland in 1864 and came to the Ottoman/Anatolian lands and is a cultural part of our country. The mutual interaction between nature and humans that has been going on since the day they existed and the events and phenomena that have emerged as a result of this forming a certain system over long periods is called culture, and the phenomena and events that occur as a result of the mutual interactions of natural events are called ecology. Cultural ecology, on the other hand, constitutes a sub-branch of geography that examines the interaction of these events and phenomena.

Five villages were selected as a sample, and the culture-environment interaction of the people living in the Circassian villages on the Uzunyayla Plateau and the findings obtained from them are included. (Different results may be obtained with data obtained from different villages.) We believe that this study will fill an important gap in the field of "Cultural Geography" due to the limited studies done in the field of cultural ecology in our country. We hope that it will contribute to the culture and people who will work on this field for other cultures in the future.

Cultural ecological studies have developed in this direction and become a branch of science that examines the interaction of natural events and human events. The cultural ecology of the Circassian villages of the Uzunyayla plateau, which is our study subject, was chosen as the research area because it best reflects this mutual interaction between people and space, and the research was studied with the phenomenological pattern, one of the qualitative research methods. The study consists of six (6) chapters. In each of these sections, field studies, observation and interview techniques constitute the most important data collection phase of the study. Findings obtained; It shows that the Circassians, who were exiled to Anatolian lands and came with their own consent, were able to adapt to the region they lived in and preserve most of the cultural elements they brought from their homeland, but with the influence of the popular culture that has emerged in recent times, there have also been changes in the family structure, especially in language. The result of the findings of the study is that when examining the structures of cultural groups that exist or have existed in any region, not only human elements but also the physical factors that form these cultural elements should be taken into account. Although culture is the field of study of human geography, all cultures go through a deterministic formation process in a way. We hope that our study, which will contribute to the studies on this subject, will be beneficial to the entire geography community.

Key Words: Culture, Ecology, Cultural Geography, Uzunyayla

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN METNİ	i
TEŞEKKÜR.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	ix
HARİTALAR DİZİNİ	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiii
TABLOLAR DİZİNİ	xiv
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xv
GEREKÇE	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Kavramsal Çerçeve Ve İlgili Çalışmalar	4
1.1.1. Coğrafya.....	4
1.1.2. Ekoloji.....	4
1.1.3. Kültür	6
1.1.4. Kültürel Ekoloji Coğrafya İlişkisi	7
1.1.5. Kültürel Ekolojinin Tarihsel Gelişimi.....	9

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Araştırmanın Konusu	12
2.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	12

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. Araştırmanın Yöntemi	15
3.2. Veri Toplama Araçları.....	16
3.3. Verilerin Analizi.....	17

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. Araştırma Sahasının Fiziki Coğrafya Özellikleri	19
4.1.1. Araştırma Sahasının Yer Yapısı ve Yer Şekilleri Özellikleri	19
4.1.2. Araştırma Sahasının İklimsel Özellikleri	21
4.1.3. Araştırma Sahasının Hidrografik Özellikleri	25

4.1.4.	Araştırma Sahasının Toprak Özellikleri.....	28
4.1.5.	Araştırma Sahasının Bitki Örtüsü Özellikleri	30
4.2.	Araştırma Sahasının Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Özellikleri.....	32
4.2.1.	Kafkasya'nın Tarihçesi ve Coğrafi Özellikleri ile Yeni Yerleşimin Tarihçesi ve Coğrafi Özellikleri.....	32
4.2.2.	Kafkasya'nın Fiziki Coğrafyası	34
4.2.3.	Kafkasya'dan Göç/Sürgün	36
4.2.4.	Osmanlı İskan Politikası	37
4.2.5.	Göç Esnasında ve Sonrasında Yaşanan Sorunlar.....	41
4.2.6.	Örneklem Alınan Köyleri Nüfusunun Gelişimi	43
4.2.7.	Yerleşmelerin Kuruluş, Gelişim ve Dağılışı	51
4.2.8.	Meskenler ve Özellikleri	52
4.2.9.	Araştırma Sahasında Eğitim.....	57
4.2.10.	Araştırma Sahasındaki Tarım ve Hayvancılık	59
4.2.11.	Araştırma Sahasında Madencilik	63
BEŞİNCİ BÖLÜM		
5.1.	Çerkez Kültürü-Fiziki Coğrafya Özellikleri ile İlgili Bulgular	66
5.2.	Araştırma Sahasının Kültürel Ekolojik Özellikleri ile İlgili Bulgular.....	67
5.2.1.	Araştırma Sahasındaki Somut Kültürel Mirasla İlgili Bulgular	67
5.2.2.	Araştırma Sahasındaki Somut Olmayan Kültürel Mirasla İlgili Bulgular	84
ALTINCI BÖLÜM		100
TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER.....		100
KAYNAKÇA.....		103
ÖZGEÇMİŞ		107

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 1. Araştırma Sahasında Görülen Neojen Tortullar Üzerinde Görülen "Rendzina Tipi" Topraklardan Bir Görünüş	21
Fotoğraf 2. Panlı Köyü Sunak Alanından Bir Görünüş	27
Fotoğraf 3. Panlı Köyü Su Çıkanı	27
Fotoğraf 4. Pınarbaşı Merkezde "Göz" Olarak Bilinen Yerde Dağdan Gelen Kaynak Suyu ile Beslenen Hidroelektrik Tesisten Bir Görünüş	28
Fotoğraf 5. Pınarbaşı (Dikilitaş Köyü) Tarım Arazilerinden Bir Görünüş	29
Fotoğraf 6. Aşağı Kızılçevlik köyü içerisindeki akarsu kenarındaki söğüt ve kavak ağaçları ve arazinin genel bitki örtüsü olan bozkırdan bir görünüş	31
Fotoğraf 7. Evlerin çatı yapı malzemesi olarak daha esnek yapıda ve daha sağlam olan ardıç ağaçları tercih edilmektedir.	54
Fotoğraf 8. Ev İçİ Süslemelerde Geleneksel Çerkez Motiflerinin Kullanıldığı Panlı Köyünde Bir Meskenin İçten Görünümü	55
Fotoğraf 9. Geleneksel Yapıyla Yapılmış Olan Kapı örnekleri (Panlı Köyü ve Çerkez Karaboğa Köyü)	55
Fotoğraf 10. Ev ve Eklentilerindeki Taş Yığma Üzerine Sıva Olarak Gübre, Saman ve Su Karışımı Elde Edilerek Yapılmış Meskenlerden Bir Görünüş.....	56
Fotoğraf 11. Geleneksel Çerkez Evlerinden Bir Görüntü (Genellikle Misafir İçin Ayrılan Oda Evden Ayrı Bir Yerde Olup Tamamıyla Evden Ayrı Bir Özellik Gösterir.).....	56
Fotoğraf 12. Eğer Evin Altında Depo veya Ambar Olarak Kullanılan Bölme Varsa Misafir Odasının Girişi Evden Ayrı Bir merdiven ile Yine Evden Bağımsız Şekilde Yapılır.....	57
Fotoğraf 13. Karakuyu Köyünde Bulunan İlkokul ve Ortaokul Binaları Çevre Köylerden Taşınmalı Eğitimle Gelen Öğrencilere Hizmet Etmektedir.	59
Fotoğraf 14. Tahıl Tarlalarından Bir Görünüş (Aşağı Kızılçevlik Köyü)	61
Fotoğraf 15. Zamantı (Samantı) Nehri Kıyısındaki Köylerde Yetiştirilen Patates Tarlalarından Bir Görünüş (Çerkez Karaboğaz Köyü)	62

Fotoğraf 16. Dikilitaş Köyünde Büyükbaş Hayvancılık Yapan Bir Ailenin Süt İneklerinin Yavruları	62
Fotoğraf 17. Aşağı Kızılçevlik Köyünde Merada Otlayan Hayvanlardan Bir Görünüş	63
Fotoğraf 18. Panlı Köyünün Diyorit Ağırlıklı Kayaç Yapısından Bir Görünüş	64
Fotoğraf 19. Araştırma Sahasında (a,b,c,d,e,f) Bulunan Mermer ve Traverten İşletmelerinden Bir Görünüm.....	64
Fotoğraf 20. Araştırma Sahasında Bulunan Demir Madeni İşletmesinden Bir Görünüş	65
Fotoğraf 21. Çerkez Eyerden Bir Görünüş	69
Fotoğraf 22. Çerkez Usulü El Yapımı Kamçıdan Bir Görünüş	69
Fotoğraf 23. Çerkez Erkeklerinin Geleneksel Giysisi Olan “Çerkeska”dan Bir Görünüş	71
Fotoğraf 24. Çerkez Kızlarının Geleneksel Giysisi Olan “Saye”den Bir Görünüş	71
Fotoğraf 25. Yün Dokuma Olarak Örülen ve Kış Mevsiminde Başa Sarılan “Şarkhon” veya “Başlık”tan Bir Görünüş.	72
Fotoğraf 26. Patatesli Çerkez Mantısından Bir Görünüş	73
Fotoğraf 27. Yumurtalı Çerkez Mantısından Bir Görünüş	73
Fotoğraf 28. Kıymalı Çerkez Mantısından Bir Görünüş.....	74
Fotoğraf 29. Kuru Etli Hamurlu Çerkez Yemeğinden Bir Görünüş	74
Fotoğraf 30. Sızdırmadan Bir Görünüş	75
Fotoğraf 31. Çerkez Tavuğundan Bir Görünüş.....	75
Fotoğraf 32. Çerkez Gözlemesi “Velibak”tan Bir Görünüş	76
Fotoğraf 33. Hamur Kızartması (Pişi)den Bir Görünüş.....	76
Fotoğraf 34. İnce Hamur Kızartmasından Bir Görünüş.....	77
Fotoğraf 35. Labada (Efelik) Otunun Kurumaya Başlamış Hali	77
Fotoğraf 36. Labada Otu Çayının İçime Hazır Halinden Bir Görünüş.	77
Fotoğraf 37. Pekmezli Mısır Unlu Tatlıdan Bir Görünüş	78
Fotoğraf 38. Çerkez Un Kurabiyesinden Bir Görünüş	78
Fotoğraf 39. Kuru Kayısı Tatlısından Bir Görünüş	79
Fotoğraf 40. Çerkez Peynirinden Bir Görünüş	79
Fotoğraf 41. Çerkez Simidinden Bir Görünüş	80
Fotoğraf 42. Çerkez Çöreğinden Bir Görünüş	80

Fotoğraf 43. Çerkez Kuymağından Bir Görünüş	81
Fotoğraf 44. Kesme Hamur Yemeğinden Bir Görünüş	81
Fotoğraf 45. Çerkez Bozasından Bir Görünüş	82
Fotoğraf 46. Tuzlu Aşureden Bir Görünüş	83
Fotoğraf 47. Srıqua ve Gerige Sülalelerinin Damgalarından Bir Görünüş.....	87
Fotoğraf 48. Düğünden Önce Yapılacaklarla İlgili Aile ve Akraba Büyüklerinin Bir Araya Gelerek Yaptıkları “Wunafe” isimli Toplantıdan Bir Görünüş.....	88
Fotoğraf 49. Gelin Almaya Gidilirken Aile Büyüklerinin Uğurlamasıyla Yola Çıkılır.	88
Fotoğraf 50. Worşer (Sohbet Eden) Yapan Gençlerden Bir Görünüş	89
Fotoğraf 51. Düğünlerde Enstrüman Olarak Akordeon (Mızıka) Kullanılır. “Kafe” (Daha Ağır ve Yavaş) ve “Şeşen” (Daha Hızlı) Oyunlarını Kız-Erkek Karşılıklı Eş Olarak Oynarlar.....	90
Fotoğraf 52. Tebe Jakoa adı verilen ve doğum sonrası yapılan ekmekten bir görünüş.....	98
Fotoğraf 53. Delen adı verilen ve doğum sonrası yapılan içi patatesli hamur işi börekten bir görünüş.....	99
Fotoğraf 54. Çerkez Kültüründe Cenaze Taziye Merasimi	102
Fotoğraf 55. Mevlit ayında verilen yemekten bir görünüm.....	105

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1. Araştırma Sahası Lokasyon Haritası.....	2
Harita 2. Araştırma Sahasının Fiziki Coğrafya Haritası	2
Harita 3. Türkiye’de Çerkez İskân Yerleşim Düzeni. (Yıldız ile Gösterilen Yerlerde Çerkez İskânının Yoğun Olduğu Yerler Gösterilmiştir.).....	3

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Kayseri İli Ortalama Sıcaklık Değerleri Grafiği (°C).....	23
Şekil 2. Sivas İli Ortalama Sıcaklık Değerleri Grafiği (°C)	24
Şekil 3. Kayseri İli Ortalama Yağış Değeri (mm)	24
Şekil 4. Sivas İli Ortalama Yağış Değeri (mm)	25
Şekil 5. Araştırma Sahasının Fitocoğrafik Konumu	30
Şekil 6. Çerkezlerin Göç ve Sürgün Yolları (Kaynak: Atlas Dergisi).....	37
Şekil 7. Türkiye’deki Çerkez Yerleşimlerinin Dağılışı (Kaynak: Atlas Dergisi).....	40
Şekil 8. Aşağı Kızılçevlik (Mekeney) Köyü Nüfus Gelişimi (1935-1955-1975-2000- 2010-2023)	46
Şekil 9. Çerkez Karaboğaz (Aslanhable) Köyü Nüfus Gelişimi (1935-1955-1975-2000- 2010-2023)	47
Şekil 10. Panlı Köyü Nüfus Gelişimi (1935-1955-1975-2000-2010-2023)	48
Şekil 11. Dikilitaş (Yığanılogoey) Köyü Nüfus Gelişimi (1935-1955-1975-2000-2010- 2023).....	49
Şekil 12. Karakuyu (Şegem) Köyü Nüfus Gelişimi (1935-1955-1975-2000-2010-2023)	50
Şekil 13. Kafkasya’nın Etnik ve Dil Haritası (1774-1783)	95

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Araştırma Sahasının Yıllık Sıcaklık Ortalaması (Kaynak: D.M.İ.G.M. den derlenmiştir.).....	23
Tablo 2. Araştırma Sahasının Yıllık Sıcaklık Ortalaması (Kaynak: D.M.İ.G.M. den derlenmiştir.).....	24
Tablo 3. Kayseri İli Sınırları İçerisindeki Akarsular (Kayseri İl Afet Risk Azaltma Planı 2021 Yılı Raporundan derlenmiştir.)	26
Tablo 4. Kayseri İli İlçe Nüfus Miktarları (Kayseri İl Afet Risk Azaltma Raporundan derlenmiştir.).....	44
Tablo 5. Kayseri İli İlçeleri Göç Yoğunluğu (Kayseri İl Risk Azaltma Raporundan derlenmiştir.).....	45
Tablo 6. Kayseri İli Tarımsal Üretim Alanları (Da) (Kayseri İl Tarım Müdürlüğü 2021 Yılı Faaliyet Raporundan Derlenmiştir.)	60
Tablo 7. Kayseri İli Tarımsal Üretim Alanları (Da) (Kayseri İl Tarım Müdürlüğü 2021 Yılı Faaliyet Raporundan Derlenmiştir.)	61
Tablo 8. Kayseri İli Tarımsal Üretim Alanları (Da) (Kayseri İl Tarım Müdürlüğü 2021 Yılı Faaliyet Raporundan Derlenmiştir.)	61

KISALTMALAR DİZİNİ

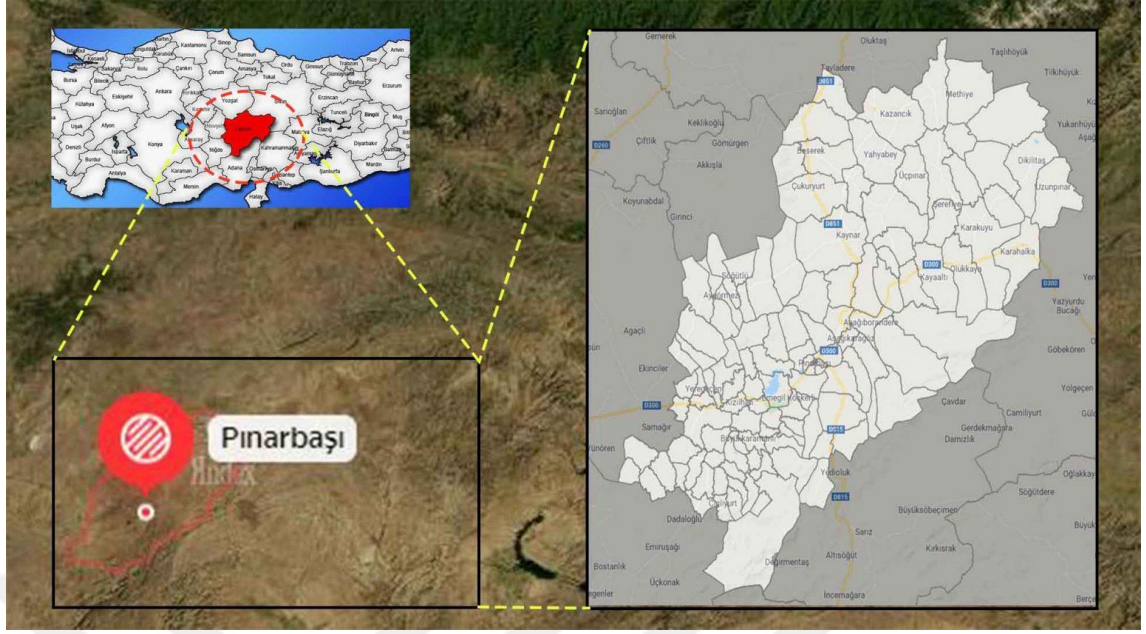
DMİGM	: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü
HGK	: Harita Genel Komutanlığı
İRAP	: İl Risk Azaltma Raporu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

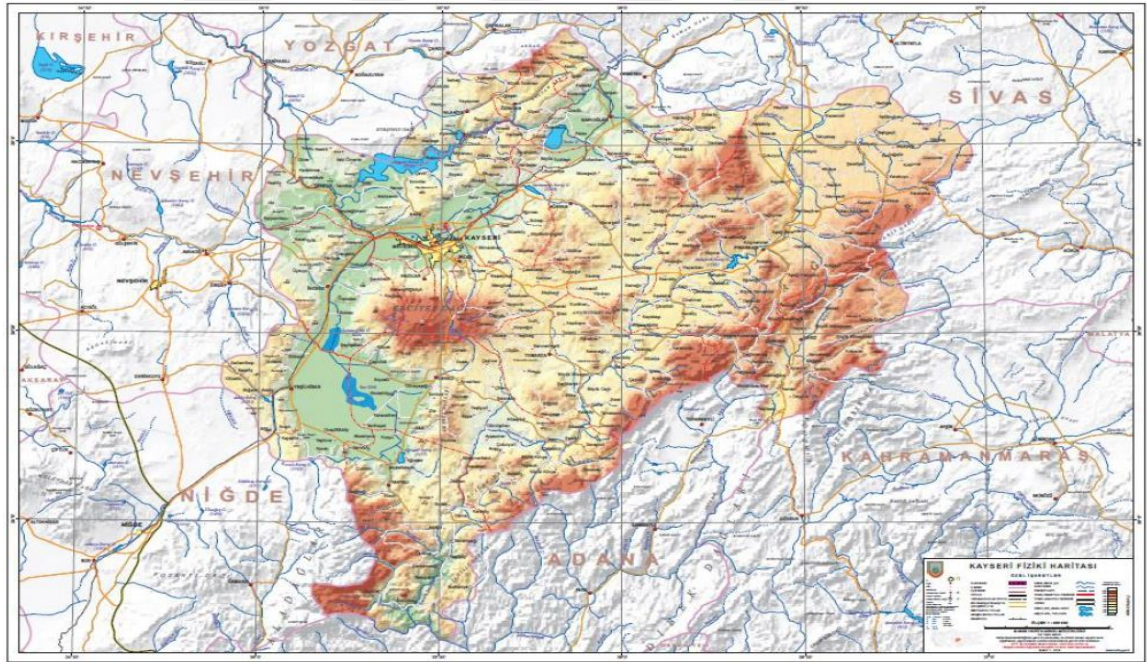
GEREKÇE

Coğrafya en genel tanımı ile doğal olay ve olguların insani olay ve olgularla olan karşılıklı etkileşimini incelemesiyle ortaya çıkan sonuçları bir sentez halinde ortaya koyan bir bilimdir. Nitekim ŞENGÖR: “*Coğrafya ilk bilimdir ve bilimlerin kraliçesidir. Coğrafyayı bilmiyorsan bu dünyada yaşayamazsın. İklim bilimciler, yer bilimciler hepsinin yaptığı iş aslında coğrafyadır. Eğer gelişmek istiyorsak coğrafyayı cemiyet hayatına dâhil etmeliyiz. Bu işi Almanya yıllar önce başardı.*” (16.01.2018) diyerek coğrafyanın önemine vurgu yapmıştır. Türkiye coğrafyasının duayen öğretim üyelerinden TUNCEL: “*Dünyada tek bir ilim var köprü vazifesi gören “Coğrafya!” Hem doğa hem sosyal bilimleri kapsar.*” diyerek bu ilişkiye dikkat çekmiştir. Bu söylemlerden de anlaşıldığı gibi coğrafya hem doğa hem de insani bilimleri inceleyen bilimdir.

Bu çalışmanın konusu seçilirken hem doğa hem de insan faaliyetlerinin yoğun olduğu bir alan seçilmiştir. Coğrafya alanının esas araştırma konusu olsa bile bu alanda coğrafyacılar biraz daha dar alanlar seçerek çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu da tek bir alanın etüdü, korumaya alınması çevresinde farklı ekonomik faaliyetlerin çevresiyle olan etkileşimi incelenmiştir. Ancak coğrafya alanında yapılan çalışmalarda coğrafi çevrenin insan ve çevre arasındaki ilişkilerini kültürel özelliklerin çevreyle olan etkileşimi bağlamında inceleyen çalışma yok denecek kadar azdır. Bu çalışmamızda 17 ve 18.yy. dan bu yana birlikte yaşadığımız ve Türkiye’nin muhtelif yerlerine iskân edilmiş olan “Çerkez Halklarının” iskân edildiği alanlardan birisi olan Uzunyayla Platosu üzerindeki beş örneklem köyün doğal çevre özellikleri ve kültürel özellikleri incelemeyi hedefledik. Örneklem köyler seçilirken tüm köylerin aynı il, ilçeye bağlı olması, birbirinden farklı özelliklere sahip olması ve bu belirgin ekolojik (bitki örtüsü, akarsu ağı vb.) ve beşerî özelliklere sahip olması gibi coğrafi özellikler belirleyici olmuştur. Örneklem olarak seçilen köyler; Çerkez Karaboğaz köyü (ASLANHABLE), Aşağı Kızılcıevlik köyü (MEKENEY), Karakuyu köyü (ŞEGEM/ÇEGEM), Dikilitaş köyü (YİĞANILIOEY), Panlı (PANKÖY) köyleridir. (Harita 1 ve Harita 2)

Harita 1. Araştırma Sahası Lokasyon Haritası (Kaynakça: Pınarbaşı Kaymakalığı)

Harita 2. Araştırma Sahasının Fiziki Haritası (Kaynak: H.G.K.)

Coğrafya alanında bu konuda yeterince çalışma yapılmaması beni böyle bir çalışma yapmaya yöneltti. Türkiye coğrafyası kültür bakımından oldukça zengin bir yapıya sahiptir. Bu topraklarda çalışma konusu olarak kendimin de içinde bulunduğu

kültürel bir grup olan Çerkez kültürü konusunu seçilmiştir. Çerkezlerin iskan edildiği önemli yerleşim yerlerinden birisi olan Kayseri ili ve çevresini oluşturan Uzunyayla Platosudur. Bu platoda yer alan köylerin bir kısmı, 1864 yılında Çarlık Rusyası tarafından sürgün edilen Çerkezler tarafından kurulmuş ve Çerkez Kültürünün halen yaşatıldığı yerleşmelerdir. Kültürel ekoloji alanında inceleme yapılacak olan beş köy örneklem olarak seçilmiştir.

Harita 3. Türkiye’de Çerkez İskân Yerleşim Düzeni. (Yıldız ile Gösterilen Yerlerde Çerkez İskânının Yoğun Olduğu Yerler Gösterilmiştir.) Kaynak: Atlas Dergisi

Bu tezin amacı olarak Uzunyayla Platosundaki Çerkez köylerinin kültürel ekolojilerinde de Kafkasya’dan göç ederek Osmanlı (Türkiye) topraklarına yerleşen Çerkez toplumunun neden Uzunyayla Bölgesi’ni seçtikleri, geldikleri bölgenin genel fiziki beşerî özellikleri ile bugünkü yerleşim yerlerindeki benzerliklere ve farklılıklara dikkat çekilmesi hedeflenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1. Kavramsal Çerçeve Ve İlgili Çalışmalar

1.1.1. Coğrafya

“Litosfer, hidrosfer, biyosfer ve atmosferin temas sahasına karşılık gelen; yeryüzünün fiziki ve beşerî çevre (ortam) özellikleriyle bu çevrede cereyan eden fiziki ve beşerî olayları, faaliyetleri inceleyen ilim dalıdır.” (Hoşgören, 2014:58).

“Coğrafya insan ile doğa arasındaki etkileşimi inceleyen bilimdir.” (MEB 9. Sınıf, 2015:7).

“Coğrafya, insanla doğal ortam arasındaki karşılıklı etkileşimleri, bu etkileşimler sonucunda gelişen faaliyetlerle durumları, dağılışı, ilişki kurma, karşılaştırma, nedensellik ilkelerine bağlı kalarak ve çeşitli araştırma yöntemleri uygulayarak araştırıp inceleyen, elde ettiği sonuçları bir sentez halinde ortaya koyan çok sayıda bilim dalından oluşan bir bilimler topluluğudur.” (Özçağlar, 2009:2).

En yalın tanımı ile dünyanın tanıtımı. İnsan ile doğa arasındaki etkileşimi inceleyen bilimdir. Birbirinden bağımsız yerlerdeki tüm fiziki ve beşerî olguların birbirleriyle olan etkileşimleri ve yerler arasında birbirleriyle karşılıklı etkileşimin hangi kalıpları oluşturup, mevcut mekanı nasıl değiştirip yeni bir şekil verdiği incelemek olarak tanımlayabiliriz.

Litosfer, hidrosfer, biyosfer ve atmosferin temas sahasına karşılık gelen; yeryüzünün fiziki ve beşerî çevre (ortam) özellikleriyle bu çevrede cereyan eden fiziki ve beşerî olayları ve faaliyetleri inceleyen ilim dalıdır.

1.1.2. Ekoloji

“Organizmalar, çevreleriyle sürekli etkileşim halinde olan açık sistemlerdir. Organizmalar ile onların çevreleri arasındaki etkileşimlerin bilimsel olarak çalışmasına ekoloji adı verilir.” (Campel ve Reece, 2008:1092).

Canlıların birbirleri ve bulundukları ortam veya çevreleri ile olan ilişkileri ayrı ayrı ya da birlikte inceleyen bilim dalıdır.

İnsanın doğal çevresi ve sunduğu davranışları arasındaki çevresel etkilerin araştırılması tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Antik Yunan medeniyeti doğal çevre ile insan ilişkileri arasındaki etkilerle ilgilenmişlerdir. Herodot (MÖ 485-425), Eflatun (MÖ 427-347) devlet ile o devletin üzerinde yaşadığı arazinin ilişkilerini incelemişlerdir.

“Ekolojik koşulların iyi bilinmesi, insanla çevre ilişkilerinin düzenlenmesine, ayrıca diğer ekolojik özelliklerin belirlenmesine yardımcı olur. Bu açıklamalardan anlaşıldığı gibi ekoloji ile coğrafya arasında sıkı bir ilişki vardır”. (Atalay, 2015:513).

“Aristo (MÖ 384-322), İçinde yaşamını sürdürdüğü Atina şehrinin durumundan yola çıkarak bir ülke veya medeniyetin büyüüp gelişmesi için dışarıdan gelebilecek muhtemel saldırıları önlemek için şehrin çevresinin dağ veya tepe gibi yerlerle korunmuş olması gerekmektedir. Deniz aşırı ticaretten de faydalanabilmek için limanla bağlantısının olması gerektiğini öne sürmüştür.

Büyük İslam alimi İbn-i Haldun (1332-1406) ise “Mukaddime” isimli eserinde toplum ve uygarlık için belirtmiş olduğu üç temel koşulu şu şekilde sıralamaktadır. Bunlar: Yaşamsal faaliyetler için gerekli olan maddelerin üretimi, Toplumsal dayanışma ve iş birliği sonuncusu ise dış güçlere karşı ortak savunma.

Dünya üzerinde medeniyetler kurulurken ilk çağdan günümüze kadar planlı yayılmaya sahne olmuştur. Buna en güzel örnek olarak da Akdeniz Havzasını örnek gösterebiliriz.

Büyük keşiflerle birlikte başlayan ve tüm dünyaya yayılan sert rekabet ortamı 15. yüzyılda temelini coğrafi unsurlara dayanan bir bütünleşmeye bırakmıştır. 17. Yüzyılın ikinci yarısından sonra coğrafya modern bir hal alıp, esas temel bunlara dayanmıştır.

Friedrich Ratzel’in devletlerin politik ve coğrafi yapılarını biyo-organizmalara benzeten ve ikinci dünya savaşı esnasında Adolf Hitler’e dayanak oluşturan “Hayat/Yaşam Alanı-Lebensraum” fikri Alman Jeopolitik Ekolünü oluşturmuştur.

Friedrich Ratzel'e göre ülkeler arasındaki sınırlar hayali birer işaretlerdir. Eninde sonunda mutlak bir hakimiyet sağlamak amacıyla mücadele edecek olan birkaç devletin daha da ön plana çıkmasına sebep olacak şekilde, daha küçük bölgeler büyük bölgeler tarafından yutulacaktır. 1930'lu yıllarda başlayan ve Hitler Almanya'sının Lebensraum(Yaşam/Hayat Alanı)'u Kıta ve Ada Avrupa'sında işgal etmesine dayanak oluşturmuştur."

Fransız Ekolünün kurucusu olan Paul Vidal de la Blache Alman ekolüne karşı olayları sadece tek nesnel yargıyla değil coğrafi dayanağını ve açıklamasını aramıştır. Friedrich Ratzel gibi devleti bir biyo-organizma gibi değil; kültürel ve ulusal bir varlık olarak tanımlamaktadır. Politikada insan egemenliği hakimdir ve bu yüzden de coğrafi determinizmi eleştirir. Çünkü coğrafi olaylar değişken bir özellik gösterirler. Bu yaklaşım Vidal'in getirdiği önemli bir kavramdır ve posibilizmin temelini oluşturmuştur diyebiliriz.

1.1.3. Kültür

"Kültür, sosyal antropolojinin en önemli kavramı olmasına karşın, antropolojinin kavramları içinde tanımlanması en güç olan kavramdır. Bu zorluk, kültürün çok farklı alan ve bağlamlarda kullanılıyor olmasından kaynaklanmaktadır. "Kültür, uygarlık, eğitim ve güzel sanatlarla eş anlamlı olarak kullanılabildiği gibi etimolojik kökeni itibariyle üretme / yetiştirme karşılığına da indirgenebilen bir kavramdır. Kavramın antropolojik anlamı, onun en geniş kavranma biçimini içermektedir." (Emiroğlu, 2003:521). sosyologlar ve antropologlar tarafından kabul gören kültürün temel niteliklerini ortaya koyabilir." (Sayın, 1994:207).

"Kültürü değerler ve idealler sistemi olarak tanımlayan Bidney, kültürün, bir toplumun fertleri tarafından öğrenme yoluyla kazanılan işlenmiş davranış ve düşünce sistemi olduğunu, o toplumun entelektüel, sosyal ideallerini ve sanatını içine aldığını ifade etmiştir. Bidney'e göre kültür, ideal anlamda bir toplumun bütün maddi ve manevi potansiyellerini gerçekleştirdikten sonra eriştiği sosyal şahsiyetidir." (Kantarcıoğlu, 1990:3).

Tarihi, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları oluşturmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçlar bütünüdür.

“Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünüdür. Bunlar ilim, sanat, ahlak ve dine ait değerlerdir.” (Arslanoğlu, 2000:1).

Kültür: tanım olarak nesnel ve simgesel biçimde kendine has ve ayrı birliktteki kişilerin oluşturulmasına hizmet eden aynı paydayı paylaşan kişilerin çoğunluğu tarafından benimsenip öğrenilen, paylaşılan ortak biçimlenmiş düşünce, duyu ve hareket biçimidir.

1.1.4. Kültürel Ekoloji Coğrafya İlişkisi

“Coğrafyanın ele aldığı konulardan biri insan-çevre arasındaki ilişkidir. Bu ilişki, iki farklı yaklaşım tarzıyla ele alınmaktadır. Birincisi çevrenin insan faaliyetlerine olan etkisi (determinist), ikincisi ise insanın çevreyi nasıl kullandığı ve düzenlediği (possibilist) şeklindedir (Tümertekin ve Özgüç, 1998:33). Bununla beraber günümüz dünyasında, coğrafyanın önemli geleneklerinden birinin kültür ile doğa arasındaki karşılıklı etkileşimin incelenmesi olduğu düşüncesi oldukça yaygındır. Ancak, tarihsel süreç içerisinde insan-çevre arasındaki ilişki, bazen possibilist, bazen de determinist düşünce yaklaşımıyla ele alınmıştır. Özellikle sanayi devrimine kadar çevrenin insan faaliyetlerini nasıl etkilediği düşüncesi ön plandayken; sanayi devriminden sonra insanın fiziki çevresini nasıl etkilediği sorgulanmaya başlanmıştır. Ancak, şu bir gerçek ki insanı, uzayda yersel bağları olmadan gezinen bir varlık olarak görmek ya da yeryüzü süreçlerini insanın rolünü göz ardı ederek incelemek doğru değildir.” (Robinson, 2005:142).

Peyzaj¹ Ekolojisi veya Kültürel Ekoloji, peyzajdaki alansal modeller ve insan etkileri dâhil özellikle bozulmanın rolü üzerine eğilerek bunların nasıl meydana geldikleri ile ilgilenen bilim dalıdır.

Kaynakça: https://tr.wikipedia.org/wiki/Peyzaj_ekolojisi

Ekosistemleri coğrafi ve ekolojik açıdan karmaşık ilişkilerini inceleyerek organizmaların birbirleri ve çevreleriyle olan yakın ilişkilerini belirten bir çalışma alanı. Bu çalışmada arazideki enerji ve enerji dolaşımının mekanizması aydınlatılır. Peyzaj

¹ Peyzaj, insanlar tarafından algılandığı şekliyle, doğal veya insani unsurların eyleminin ve etkileşiminin sonucu olan bir alanı ifade eder. Bu tanım 2004 yılında Fransa’nın Strazburg kentinde imzalanan Avrupa Peyzaj Sözleşmesi’ne göre belirlenmiştir.

ekolojisi kapsamında arazi planlanarak gerek görünüm gerekse ekolojik işlev açısından en uygun düzenleme yapılır.

“İnsanın fiziki çevresini kullanma şeklini, kültür ve fiziki çevre şartları birlikte belirlemektedir. Herhangi bir kültür ile onun doğal çevresi arasındaki çok yönlü etkileşim ve ilişki, “kültürel ekoloji” olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram 19. yüzyılın sonlarından itibaren Amerika’da coğrafyacılar tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Kültürel ekoloji, bazen determinist, bazen de possibilist yaklaşım tarzıyla ele alınmıştır. Ancak her iki yaklaşım tarzında da kültür ve doğal ortam arasındaki ilişki hep ön planda tutulmuştur.” (Arı, 2003:76).

Ekosistemler; coğrafi ve ekolojik açıdan karmaşık ilişkilerini inceleyerek organizmaların birbirleri ve çevreleriyle olan yakın ilişkilerini belirten bir çalışma alanıdır. Bu çalışmada arazideki enerji ve enerji dolaşımının mekanizması aydınlatılır. Peyzaj ekolojisi kapsamında arazi planlanarak gerek görünüm gerekse ekolojik işlev açısından en uygun düzenleme yapılır.

Strabon (MÖ 63-MS 24), mevcut devletlerin kültürlerini ve politik yapılarını inceleyerek kurulup gelişme gösterdikleri araziler arasında ilişki kurarak bir rapor hazırlamış Roma İmparatorluğunu da inceleyerek “Geographika” isimli büyük eserinde monarşik yapının yani; büyük bir politik yapının, sağlam bir merkezi hükümete ve mekanizmanın düzgün işleyebilmesi için de yetkilerin bir kişide toplanması gerekliliği sonucuna varmıştır.

Temel kanun ve kurumların zamanında düzeltilmesi devlete taze bir soluk kazandırabilir. Ancak devletin sonu ertelense de süresiz olarak önlenemez.

“Her kültür grubu ve bunları geliştirdikleri yaşam biçimleri fiziksel dünyanın bir parçasını işgal ettiklerinden, kültürler de, bekleneneği gibi çevre ile etkileşim halindedirler. Coğrafyacı da kültürdeki çeşitlilikleri anlamak için bu etkileşimi incelemek zorundadır.” (Tümertekin ve Özgüç, 2006:85-86).

“Ekoloji sözcüğü bilindiği gibi organizma ile fiziki çevresi arasındaki iki yönlü ilişkiyi ifade etmektedir.” (Tümertekin ve Özgüç, 2006:86).

“Kültürel ekoloji ‘fiziki çevre ile kültür sahibi bir hayvan olarak insan arasındaki etkileşimin incelenmesi’ olmasıdır.” (Tümertekin ve Özgüç, 2006:86).

1.1.5. Kültürel Ekolojinin Tarihsel Gelişimi

Beşerî coğrafyacıların insan ve doğaya ve birbirleriyle tamamen etkileşim içinde olarak baktıkları üzerinde genişçe bahsedilecektir.

Herhangi bir kültür grubu ve bunların geliştirdikleri yaşam biçimleri fiziksel dünyanın bir parçasını işgal ettiklerinden kültürlerde bekleneneği gibi çevre ile etkileşim halindedir coğrafyacı da kültürlerdeki çeşitlilikleri anlamak için bu etkileşimi incelemek zorundadır. Böyle bir inceleme “Kültürel Ekoloji” adını alır.

“Davis’e göre (1961): ekoloji çevresel ilişkilerin coğrafyada mekânsal ilişkilerin incelemesidir. İnsan kültürünün etkisini konu alan beşerî coğrafyanın bir kolu. Bu konuda açık olmayan ise birinin nerede bitip diğerinin nerede başladığıdır.”

Kültürel coğrafya; hayvanların evcilleştirilmesinin, yangınların, hidrolik tekniklerin, tarım metotları ile yerleşmelerin doğal oram üzerindeki etkisini araştırır. Başka bir ifade ile kültürel değerlerin insan etkinlikleri üzerindeki önemi vurgulanır. Ayrıca kültürle göre toplumların dağılışı ve kültürler arasındaki karşılıklı etkileşimlerin doğal ortam üzerindeki etkisi belirlenir.

İnsan toplumlarında kültür ile doğal ortam arasındaki ilişkileri kapsayan bir çalışma alanı. Kültürel ekolojiye dayanan çeşitli görüşler vardır. Bunlardan birisi doğal ortamın kültür üzerinde etkili olduğu ve kültürlerin gelişmesinde ana rol oynadığı çevresel determinizmdir. Diğer ise kültürel değerlere göre insanın doğal ortamı işlediği, şekillendirdiği yönündeki Berkeley Ekolü olarak bilinen kültürel ekolojidir

1967 yılında başlayan coğrafyada eskiden beri varlığını sürdüren “Tanrıların Ağı” fikrinin önem kaybetmesine ve artık “Yaşam Ağı” fikrinin güç kazanması yani çevresel uyum, karşılıklı ilişkiler ön plana çıkmıştır. Coğrafyacı Friedrich Ratzel de eğitiminin ilk yıllarında Darwin’in öğretisi olan Evrim Teorisi’nden etkilenmiştir. İnsanı kendi “Kendisini çevreleyen fiziki güçlerin kısılacında ve ancak onun taleplerine doğru uyum sağladığında başarılı olabilen, çevrenin ürünü” olarak tanımlamaktadır. 1882 ve 1891 yılında yayımladığı Anthropogeographie isimli iki ciltten oluşan eserinde ortaya koyan Ratzel’in fikirleri Avrupalı coğrafyacılar arasında hızla yayıldı ve ABD’ye kadar taşındı. Ratzel’in fikirlerine bakıldığında aslında 1748 yılında yayımlanmış olan Montesque’nin “Yasaların Ruhu” isimli eserinde kadar uzanmaktadır. Böylece 19

ve 20.yy. başlarında coğrafyacılar insan faaliyetlerinin ve başarılarının fiziki çevre tarafından kontrol edildiği fikrini savunmuşlardır.

“Amerikalı coğrafyacılar ve birçok coğrafyacı arasında yaygın olmasına karşın Çevresel Determinizm coğrafyacı olan Semple, Huntington ve Demolins ile özdeşleşmiştir.

Çevresel determinizm görüşünü savunan coğrafyacılar; fiziki çevrenin özellikle de iklim ve yeryüzü şekillerinin kültürlerin şekillenmesinde faal bir güç olduğu; insanlığın ise aslında fiziki çevrenin pasif bir ürünü olduğuna inanıyorlardı. Determinist görüşe göre insanlar doğanın yoğurduğu bir çamurdur. Bu görüşe göre benzer fiziki çevreler büyük olasılıkla birbirine benzer kültürler ortaya çıkartacaktır.”

Çevresel deterministlere göre kültürel ekoloji “tek yönlü sokak” olarak görmekteydiler.” (Tümerterkin ve Özgüç, 2006:86-87).

“Paul Vidal de La Blache ile başlamakla birlikte 1930’lu yıllardan sonra yayılım göstererek, çevresel determinizm beşerî coğrafyacılar arasında önemini kaybetmiştir. Possibilistler fiziki çevrenin etkisini hiçe saymazlar, fakat kültürel mirasın insan davranışını etkilemede en az fiziki çevre kadar etkili olduğunu da vurgular. Possibilistlere göre çevreden çok, insan kültürün mimarı konumundadır.” (Tümerterkin ve Özgüç, 2006:87).

İnsanların bir alana nasıl yerleşeceği ve orayı nasıl kullanacağı, çevrenin kendisine sunduğu olanaklar arasından yapacağı tercihe bağlıdır. Bu tercihlere de yön verip yol gösteren ise kültürel mirastır. Fiziki çevre şartları hem olanak hem de sınırlamalar getirir. İnsanlar da bunlar arasından tercihlerini yaparlar.

Kültür ve ekonominin yerel özellikleri çevrenin sunduğu olanaklar çerçevesinde verilen kültürel kararların bir ürünüdür. Kültürün teknolojik düzeyi ne kadar yüksekse fiziki çevrenin olanakları da o denli fazla, kısıtlamaları ise o denli az olacaktır.

“Possibilizm; insanların kendi kültürleri yoluyla fiziki çevreye ve çevredeki uzun döneme uyum sağlamalarına verilen isimdir.” (Tümerterkin, Özgüç, 2006 s. 87 88)

“Carl Ortwin Sauer tarafından temsil edilen kültürel ekoloji akımı çevresel determinizmi eleştirerek insanın çevreyi dönüştürme gücünün görmezden gelindiğini vurgulamıştır.

Her bir kültür grubu ve bunların geliştirdikleri yaşam biçimleri fiziksel dünyanın bir parçasını işgal ettiklerinden, kültürler de bekleneneği gibi çevre ile etkileşim hâlinde. Coğrafyacı da kültürdeki çeşitlilikleri anlamak için bu etkileşimi incelemek zorundadır. Böyle bir inceleme “Kültürel Ekoloji” adını alır.

Berkeley Ekolü olarak tanımlanan bu akım kültürel peyzajın ve insanın çevre üzerindeki etkisinin anlaşılması gerektiğini savunmuştur. Kültürel Coğrafya ekolü bir kısım değişiklikler geçirerek coğrafyada bugün de varlığını sürdürmektedir.

The Morphology of Landscape (Peyzajın Morfolojisi) isimli eserinde Carl Ortwin Sauer; çevresel determinizmi eleştirerek coğrafyanın asıl çalışma konusunun kültürel peyzaj olduğunu savunuyordu.

Berkeley’deki Kaliforniya Üniversitesinden coğrafyacı Carl Ortwin Sauer 1925 yılında yayımladığı The Morphology of Landscape adlı kitabında farklı bir görüş ortaya koyarak Paul Vidal de La Blache’den etkilenerek, coğrafyacıların insan gruplarının kendi kültürleri çerçevesinde doğal ortamları nasıl kültürel ortamlara dönüştürdüklerini incelemeye yönelmeleri gerektiği; çünkü, kültürle ilgili bütün maddi unsurların görünüm üzerinde zaten imzası, damgası olduğunu fikrini savunuyordu.

Kültürel ekoloji konu olarak hem fiziki hem de beşerî coğrafyanın ortak alanıdır. Geleneksel olarak coğrafyanın akademik yanının da odak noktasını oluşturmaktadır. Aslında bazı coğrafyacılar coğrafyanın kültürel ekoloji olduğunu ileri sürmüşlerdir. 1923 yılında bir konuşmasında “kültürel ekoloji” fikrini öne süren Harlan Barrows’un fikrini öne sürdüğü açılış konuşmasından elli yıl sonra Richard Chorley aynı isimli bir makale yazıyor.” (Arı, 2008, Amerikan Kültürel Coğrafyasında Peyzaj, Doğu Coğrafya Dergisi) (Kayserili, 2019, Carl Ortwin Sauer ve Kültürel Coğrafya, Doğu Coğrafya Dergisi)

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Araştırmanın Konusu

18 ve 19. Yüzyıl öncesinde ve dâhilinde Kafkasya'dan göç eden veya Çarlık Rusya tarafından sürgün edilen Çerkez göçmenlerin iskân edildikleri yerlerde nelere dikkat ettikleri, geçmişten gelen gelenek, görenek, anane, ritüeller ve benzeri unsurları ne derecede koruyabildikleri, günümüzde nelerin değişip, nelerin kaybolduğu ve ne gibi problemlerle uğraştıkları; bunların doğal çevreyle olan ilişkilerini ortaya koymak amacıyla yapılmış olan bir çalışmadır.

“Her hangi bir kültür ile onun doğal çevresi arasındaki çok yönlü etkileşim ve ilişki olarak tarif edilen kültürel ekoloji son 40-50 yıldır kullanılıyor olmasına rağmen, aslında Amerikan coğrafyasında yeni bir yaklaşım değildir. Bu yaklaşım 19. Yüzyılın son yıllarından itibaren coğrafyada kullanılmıştır. Ancak kültürel ekolojistlerin kullandığı yaklaşımlar zamanla değişmiş, güncelliğini yitiren yöntemler yerine yenileri geliştirilmiş, fakat insanın oluşturduğu kültür ve doğal ortam arasındaki karşılıklı etkileşim hep ana inceleme konusu olarak kalmıştır. Kültürel coğrafya başlangıçta doğal ortamın, özellikle iklim ve topografyanın, kültürler üzerine olan etkisini derterminist (çevrenin insan faaliyetlerine olan etkisi) yaklaşım ile incelerken, Carl O. Sauer ile başlayan “Landscape Ekolü” ile determinist görüşün etkisi azalmış ve insanın çevreyi değiştirmedeki rolünü esas alan possibilist (insanın çevreyi nasıl kullandığı ve düzenlediği) çalışmalar yapılmıştır.” (Arı. Y. 2003:76)

2.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Beşeri coğrafyanın konusu olan kültürel ekolojik alanda çalışma yapmak ve Türkiye Coğrafyasındaki kültürel gruplar hakkında bilgi edinmek. Hem yaşadıkları coğrafya, hem bulundukları coğrafyada ne gibi zorlularla karşılaştıklarını ortaya koymak, bugüne kadar bilinmeyen veya yanlış bilinen yanları düzeltmek amaçlanmıştır.

Kültür bilindiği üzere beşerî coğrafyanın esas inceleme alanlarından birisidir. Kültür ile çevre direkt etkileşim halinde bulunmaktadır. “Coğrafya Kaderdir.” (İbn-i Haldun, Mukaddime) bu bağlamda kültür ile coğrafyanın direkt etkileşimi olmasına rağmen, kültür doğal çevre ile direkt etkileşimlidir. Kültür konusu daha çok sosyoloji,

antropoloji, sosyal antropoloji gibi alanlarda çalışma olanağı bulmuştur. Coğrafya alanında böyle bir eksikliğin giderilmesi amacıyla bu bir araştırma konusunu seçilmiştir.

Türkiye toprakları kültür bakımından oldukça zengin bir yapıya sahiptir. Bu topraklarda çalışma alanı kültürü olarak kendimin de içinde bulunduğum kültürel grup olan Çerkez kültürünü seçmiş bulunmaktayız. Çerkezlerin iskân edildiği önemli yerleşim yerlerinden birisi de Kayseri, Sivas, Kahramanmaraş bölgesini oluşturan Uzunyayla Platosu'dur. Bu paltoda yer alan köylerin büyük bir kısmı 1780-1864 yıllarında Çarlık Rusya tarafından sürgün edilen Çerkezler tarafından oluşturulmuştur ve Çerkez kültürünün orijinaline en yakın yaşatılan yerlerden birisidir. Kültürel ekoloji alanında inceme yapılacak olan Uzunyayla Platosu üzerindeki Çerkez köylerinin aynı kültüre sahip olmalarına rağmen farklı özellikler göstermesi, bunun neden ve sonuçları ele alınacaktır. Çünkü aynı kültürler farklı veya bezer doğal çevreye göre çok farklı davranmaktadırlar. Bir kültürel grup için önemli olan bir unsur bir diğer kültür için hiç önem arz etmemektedir.

Bugüne kadar yapılan kültürel ekoloji çalışmaları ağırlıklı olarak doğal çevre unsurları üzerinde yoğunlaşmıştır. Diğer çalışmalar ise daha çok sosyoloji ve antropoloji alanında yapılan araştırmalarla sınırlı kalmıştır. Fakat kültür; insan faaliyetlerinin bir bütünüdür. İnsanoğlu yaşadığı çevreyi değiştirdikçe, ondan bir şeyler alıp, ona bir şeyler vererek etkileşimini sürdürmektedir. Bu bağlamda kültürel ekoloji çalışmalarında insanların yaşadıkları çevreye sağladıkları uyum, bunun tarihsel gelişimi ve günümüze olan yansımaları açıklanmaya çalışılmıştır.

“Kültürel ekolojik yaklaşım her ne kadar daha öncede de kullanılıyor idiyse de, bu isim, 1950’lerden sonra aslen bir antropolog olan Steward tarafından kullanılmış olup onun 1955 tarihli Theory of Culture Change (Kültür Değişimi Teorisi) isimli çalışması, bu konudaki ilk çalışama sayılır. Kültürel ekoloji, geleneksel Amerikan kültürel coğrafyası içerisinde yer almakla beraber ana yaklaşımları bakımından bazı farklılıklar gösterir. Kültürel coğrafyanın ana inceleme konusu insanın doğayı değiştirmedeki rolü ve kültürel peyzaj iken, kültürel ekoloji daha çok ekolojik sürdürülebilirlik, yiyecek üretimi ve demografik faktörler üzerinde durur.” (Butzer 1989). Kültürel ekolojik araştırmaları ile tanınan Karl W. Butzer kültürel ekoloji yaklaşımı ile çalışılacak ana konuları belirlemiştir. Bu konular;

- 1) İnsanın ekosistem içerisindeki rolü ve doğal kaynakları kontrol etmesi
- 2) İnsanın geçinme amaçlı meydana getirdiği faaliyetler
- 3) İnsanoğlunun meydana getirdiği iş ve yeniden üretilir. (Arı. Y. 2003:77)

Bu çalışmamızda Butzer'in ortaya attığı ve tüm kültürel ekologların kullanmış olduğu "insanın ekosistem içerisindeki rolü ve doğal kaynakları kontrol etmesi" başlığı altında incelemeler yapılmıştır. Aynı şekilde yine Butzer'in ortaya attığı;

- 1) İnsanların beslenme alışkanlıkları, teknoloji, yerleşme, üreme ve yaşama biçimlerinin doğal kaynakları kullanmaya etkileri.
- 2) Maddi ve maddi olmayan kültürel değerlere bağlı olan kültürel davranış biçimleri ve çeşitliliği.
- 3) Demografik değişkenler ve sürdürülebilirlik ile ilişkileri açısından yiyecek üretimi ve bu konudaki değişimler olarak sıralanan konularından ikinci maddede vurgulanan "maddi ve maddi olmayan kültürel değerlere bağlı olan kültürel davranış biçimleri ve çeşitliliği" üzerinde durulmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma konumuz beşerî coğrafyanın bir konusu olan kültür kavramı üzerine olduğu için araştırma yöntemi olarak nitel araştırma ve desenlerini kullandık. Kullandığımız araştırma deseniye nitel araştırma yöntemlerinden “Fenomenolojik Araştırma” desenidir.

“Fenomonoloji; Türkçede olgu bilim olarak adlandırılan bir nitel araştırma desendir. Fenomenoloji hem bir felsefi bakış hem de bir araştırma yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir deyişle fenomenoloji felsefi ve psikolojik bakıları temel alan bir araştırma desendir.” (Saban. A., ve Ersoy. A., 2016: 92)

“Fenomenoloji, deneyimin ortaya çıkardığı anlamlara dayanır. Herhangi bir insan deneyimi (olay, olgu, mutluluk, kaza, ilişki, durum, düşünce, his vb.) fenomenolojik sorgulamada bir konu olabilir. (van Manen, 2014). Fenomenolojik felsefe, insanın deneyimleriyle oluşturduğu anlamlara odaklanır.”

“Fenomenolojik araştırma, evrensel bir durumu bireysel deneyimlere indirgeyerek (van Manen, 2014) bireyin deneyimi nedir? ve birey bunu nasıl deneyimlemiştir? sorularına yanıt arar. (Moustakas, 1994) Fenomenolojik araştırmalarda olgu şu boyutları ile ortaya konmalıdır: ‘(1) olgu ya da deneyimin tanımlanması, (2) bu tanımlamalardaki değişmeyen temaların ortaya çıkarılması, (3) ve (4) öznel yansımalar ile temaların esaslarının belirlenmesi.” (Saban. A., ve Ersoy. A., 2016:101)

“Fenomenolojik araştırmalarda, deneyimin oluşum felsefesini anlamak büyük önem arz etmektedir, çünkü fenomenolojik araştırmalar bu felsefe üzerine kurulur. Yaşam deneyimi, bireylerin olgu ile amaçlı bir ilişkisi sonucunda oluşan bilinçlilik durumudur. (Moustakas, 1994). Fenomen; kendiliğinden oluşan bir durum veya olaydır; fiziksel bir nesne, bir düşünce veya bir kavram olabilir.” (Ehrich. 1996).

“Bir araştırma deseni bir anlatı bir veya birkaç kişinin deneyimlerine ilişkin hikayeleri rapor ederken fenomenolojik çalışma birkaç kişinin bir fenomen veya kavramla ilgili yaşanmış deneyimlerin ortak anlamını keşfeder. Fenomenolojistler bir

fenomeni deneyimleyen tüm katılımcıların ortak özelliklerinin tanımlamasına odaklanırlar.

Fenomenolojinin temel amacı bir fenomenle ilgili bireysel deneyimleri evrensel nitelikteki bir açıklamaya indirgemektir.” (Creswell. J.W., Edit: Bütün ve Demir 2021:195)

3.2. Veri Toplama Araçları

Araştırma nitel araştırma olduğu için; alan yazın okumaları, arazi gözlemleri, birer yıl arayla 7 .ve 8. ayda yapılan arazi etütleri bu esnada yerel halkla yapılan açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış anket formu ile bilgi toplanmıştır. Hazırlanan soruların geçerlilik ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla bölge hakkında çalışmaları olan ve bu konu hakkında çalışmaları olan, coğrafyanın iki duayen hocaı Prof. Dr. Mustafa ERTÜRK ve Prof. Dr. Mustafa YAKAR’ın gözetiminde sorular hazırlanmıştır.

Fenomenolojik araştırmamızda çalışılan grubun ortak deneyimlerine ulaşmak için *Kartopu Örneklem Yöntemi*² kullanılmıştır.

“Kartopu örneklem de nitel araştırmalarda sıkça başvurulanan bir yöntemdir. Kartopu örneklemde süreç şöyle işler: önce araştırmacı, bilgisi, deneyimi ve tanıdıklarının yönlendirmesi ile araştırmasına katkı sağlayacağını düşündüğü kişilerle görüşür. Daha sonra ise o kişilerden konuyla ilgili görüşebileceği kişileri sorar. Onların yönlendirmesi ve referans olması ile başka kişilerle görüşür. Aynı şeyi yeni görüştüğü kişilere de yapar ve örnekleme genişletir. Böylece giderek farklılaşan daha geniş bir kitleye ulaşır. Aynı zamanda konu hakkında geniş malumatı olan ama araştırmacı tarafından bilinmeyen önemli kişilere ulaşılır.” (Kaya. İ., ve Arı. Y., 2012:296)

Arazi çalışması, gözlem ve anket metodu uygulanmıştır. Ankette gerek coğrafi gerekse kültürel alanda açık uçlu sorular tercih edilmiştir. Hane halkının da ailenin de onayı alınarak fotoğraf çekilmiş ve video kaydedilmiştir. Video kaydıyla kültürel alanda

² Kartopu Örneklem Tekniğı; Bir problem ya da konuyla ilgili önce bir kişi sonra iki kişi daha sonra daha fazla kişinin görüşünün alınıp, tartışılıp sonuca varılması amaçlanan bir yöntem/tekniktir.

açık uçlu sorulardan elde edilen verilerden daha fazla veri elde edilmiştir. Bu veriler de dördüncü bölümdeki Araştırma Sahasının Kültürel Ekolojik Özellikleri Bölümünde detaylıca anlatılmış ve konularda işlenmiştir. Bu esnada elde edilen bilgiler dokunulmadan olduğu gibi konunun gerekli yerlerinde eklenmiştir.

Anket çalışması, video kaydı ve fotoğraflar ile arazi çalışması, coğrafi ve kültürel alanda yapılmış olan araştırma metinleri, akademik kitaplar ve belediye, kaymakamlık internet siteleri, akademik görüşme ve yöre halkıyla yapılan röportaj ve arazi çalışmaları anket soruları örnekleridir.

3.3. Verilerin Analizi

Fenomenolojik araştırmalarda kullanılan yaklaşım veri analizinizi de şekillendirmektedir. Araştırma konusu beşerî coğrafyanın kültürel boyutu ağırlıklı olan bir konusu olduğundan nitel araştırma yöntemlerinden kartopu örneklem modelinden faydalanılmıştır.

“Nitel yöntemlerin en önemli veri toplama araçlarından biri olan görüşmelerde çok farklı veriler toplanır. Bunlar görüşme sırasında sorulan sorular, bu sorulara verilen cevaplar, görüşme sırasında görüşme yapılan mekan ve bağlam hakkındaki gözlemler, görüşülen kişinin beden dili, jest ve mimikleri, bunların araştırmacı üzerinde bıraktığı etkiler şeklinde kayıt altına alınmış verilerden oluşur. Bu verilerin hepsi kayıt altına alınır ve daha sonra kodlanmak ve analiz edilmek üzere bir araya getirilir. Bu verilerde belki de en önemlisi görüşme sırasında sorulan sorular ve bu sorulara verilen cevapların kaydedilmesi ve daha sonra çözümlerinin yapılmasıdır. Çözümlemeleri yapılan ve metne dönüştürülen görüşmeler daha sonra kodlanır ve öne çıkan temalar tespit edilmeye çalışılır. Bu işlem her görüşme için ayrı ayrı yapılır ve araştırmada öne çıkan ana temalar tespit edilir. Farklı görüşmelerden, araştırılan konuyu öne çıkaran temalar kavramlaştırılır. Bu temaları en doğru şekilde temsil edildiği düşünülen çarpıcı ifadeler seçilir ve araştırmanın sonuçları kısmında değerlendirilir.

Nitel araştırmalarda toplanan veriler oldukça çeşitli olduğundan dolayı veri analiz yöntemleri de oldukça farklıdır. Görüşmelerden, gözlemlere ve ikincil verilere kadar oldukça farklı veri türleri vardır ve her birisinin ayrı bir özenle analiz edilmesi gerekir. Burada önemli olan, ana temalara ve belirleyici unsurlara ulaşmaktır. Ancak

elde edilen verilerin sistematik bir şekilde analiz edilmesi, araştırmanın güvenilirliği için oldukça önemlidir. Ayrıca nitel yöntemlerde, araştırmacı, sadece verilere dayalı bir anali yapmaz. Literatüre hakim olmak ve teori tartışmalarının farkında nitel verilerin analizi bakımından oldukça önemlidir.” (Kaya. İ., ve Arı. Y., 2014:296)

“Nitel yöntemlerde, detaylara odaklanma ve toplumun gündelik hayatı ve pratikleri içerisine gizlenmiş eğilimleri, tutumları, toplumsal normları ve çatışma alanlarını tespit etmek kritik bir değere sahiptir. Bu nedenle gözlem, analiz anlamlandırma becerileri büyük önem taşır. Araştırmacı, sistematik bir şekilde bu verileri analiz eder ve anlamlı bilgiler halinde okuyucuların dikkatine sunar. Nitel yöntemler; eşya ve olayların sadece görünen yüzü ile ilgilenmez. Bu nedenle, görünenin arkasındaki derin anlamları ve okumaları önemser. Bu da derinlikli bir entelektüel birikim ve davranışların arkasındaki manaları çözecek analitik yaklaşımı gerektirir. Metin analizleri, sembolik objeler, ifade biçimleri, toplum ve doğa ile etkileşimler, tasvirler, gündelik hayat, rutinler, kültürel kalıntılar ve siyasi söylemlere kadar çok farklı konuları ve alanları nitel yöntemlerle araştırabiliriz.” (Kaya. İ., ve Arı. Y.,2014:298-300)

“Kime, ne zaman ve nasıl sorular sorulabileceğinin bilinmesi işleri kolaylaştırır. Örneğin bir kültürde ortama yeni katılan kişinin fazla soru sormasından ziyade gözlem yapması, onaylanan davranış tarzı ise o kültürden bir insanla görüşmede aşılması gereken engeller ortaya çıkabilir. Çünkü nitel araştırmacının en temel davranışlarından birisi soru sormaktır.” (Seggie. F. N., ve Bayyurt. Y.,2015:190)

Yapılan anket sonuçları konu başlıklarına göre ayrılarak fiziki coğrafya, beşeri coğrafya, kültür vb. her biriyle ilgili başlıklarla açıklama yapılmıştır. Özellikle gastronomi ile ilgili bulgular resimleriyle birlikte sunulmuştur. Sözlü olarak yapılan röportajlar direkt olarak metin haline çevrilmiş konunun ilgili kısımlarında yer verilmiştir. Uygulanmış olan kartopu tekniği deseniyle katılımcıların büyük çoğunluğunun geçmişten günümüze kadar yaşadıkları, günümüzde devam ettirdikleri ve kaybolan doneleri anlatmalarında önemli bir rol oynamıştır

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. Araştırma Sahasının Fiziki Coğrafya Özellikleri

Pınarbaşı ilçesi İç Anadolu'nun Yukarı Kızılırmak Bölümü'nde yer almaktadır. Kayseri'nin doğusuna doğru 89 km uzaklıkta, Malatya ve Kahramanmaraş karayolu üzerinde bulunur. Uzunyayla denilen kısım ise Pınarbaşı ilçesinden başlayarak Tecer (2710m), Hınzır (2623m), Gürün (2313m) Dağları arasında ve Zamantı (Samantı) Çayı boyunca yer alan yüksek bir plato görünümündedir. Platonun kuzeydoğusu Tohma (Tahma) Çayı ile Fırat Nehri'ne kuzeyi de Şarkışla Çayı ile Kızılırmak'a suyunu gönderir. Uzunyayla ve Uzunyayla Çerkezleri gerek Osmanlı Dönemi'nde gerekse Cumhuriyet kurulduktan sonra, ordunun at ihtiyacının neredeyse tamamını karşılamışlardır. Çerkezlerin Uzunyayla'yı yerleşim alanı olarak seçmelerindeki etkenler olarak; geniş otlak ve yaylaklara sahip olması, iklim ve bitki örtüsü olarak Kafkasya'yı andırması, at yetiştirmek için ideal şartların varlığı, sınırlı sayıdaki Rum ve Ermeni köyleri dışında yerleşik halkın olmaması sayılabilir. Süvari birliklerinin lağvedilmesiyle Uzunyayla Çerkez atlarının ekonomik değeri kalmamıştır. 1650 m' lik yüksek rakıma rağmen tarım ve hayvancılık günümüzde dahi yörenin başlıca geçim kaynakları içerisinde yer almaktadır.

4.1.1. Araştırma Sahasının Yer Yapısı ve Yer Şekilleri Özellikleri

“Bölge Tersiyer (Neozoik) Dönemin Neojen çukurlaşma ve çöküntü bir birikim alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde denizel bir taban hâlindeki platoluk alan Miyosen denizel marn ve kalkerler ve buraları örten kireçli, killi tatlı su tortullarından oluşmaktadır. Bu oluşumlar Neojen (Genç Tersiyer) Döneminin Miyosen devresine ait bir zaman dilimidir. Bu devre Tersiyer döneminin 4. Epok'udur. Bu dönem Alp - Himalaya Orojenez (Dağ Oluşumun) Sistemi'nin en önemli devresidir. Avrupa'da Karpat, Pirene, Afrika'da Atlas Dağları, Asya'da Himalaya, Kafkaslar Anadolu'da Toroslar ile Kuzey Anadolu Dağları yükselmiştir. Miyosen Devri denizleri dağılışı, daha önceki devirlerden (paleojen-tersiyer) daha farklıdır: Kuzey Avrupa Denizi çok çok geriye çekilmiş, Güney Avrupa Denizleri ilerlemiştir, Rhone Nehri boyunca İsviçre ve Bavyera üzerinden Viyana'ya kadar sokulmuştur. Macaristan, Bulgaristan, Güney Rusya Pannon Denizi adı verilen yerde sular altında bulunuyordu. Karadeniz henüz yoktu. Kıvrılmalar, yükselmeler sonucunda Karpatlar ve Alpler birer ada sırası halinde

uzanıyordu. Bu esnada Ege Denizi daha oluşmamış; Anadolu Karası Egeid karasıyla Yunanistan ile bitişti. Mersin'den Karaman'a kadar olan kısım Tethys (Tetis) Denizi altında bulunuyordu. Bunun dışında birçok yerde göl ve bataklık alanlar görülmüyordu. (Özcan, A., K. 2013. Türkiye Jeolojisi Çalışma Notları)

Neojen dönemde görülen birikimler bölgenin kendisinde ve yakın çevresinde belirgin olarak görülmektedir. Bölgenin kuzeybatı kısmında yer alan Yozgat-Yerköy Havzası'nda Miyosen tuz ve jips yatakları içeren kil, marn, şeyl ve şist taşı ardalanması görülmektedir. Ulukışla oluşunda da Miyo-Pliyosen alacalı kil taşı-marn, kumtaşı-şist taşı, konglomera ve volkanik tüf ve gölsel kireçtaşları görülmektedir. Yine bölgenin de bir kısmını içerisine alan Sivas-Hafik-Zara havzasında yine Miosen jips, alacalı kumtaşı, konglomera ve marn tabakalarından oluşur.

Bölgenin jeolojik geçmişine bakıldığında yakın bir jeolojik zamanda tortulanma ve birikim sahası iken Alp-Himalaya Orojenezi sonucunda kuzey ve güneyde yüksek dağ sıralarının oluşumu sırasında toptan yükselmeye uğramış ve yüksek bir düzlük görünümünü almıştır. Bölge ülke genelinde bakıldığında platoların en geniş yer kapladığı bir yerdir. Bölgede bulunan platolar ise şu şekildedir; Cihanbeyli, Obruk, Bozok, Haymana ve Uzunyayla Platolarıdır.

“Kuzeydoğu güneybatı doğrultulu kırıklı ve kıvrımlı yapıdaki ve birbirine koşut üç adet dağ sırası ile bunların arasındaki platolar ve çöküntü havzalarıyla biçimlenmiştir. Türkiye'nin en yüksek dağlarından olan ve İç (Orta) Anadolu Bölgesi'nin en yüksek dağı olan Erciyes Dağı'nda (3.917 m.) yakın zamana kadar süregelen volkanik püskürmelerle çevresinde bulunan platoların da yapısını etkilemiştir. Bunun sonucunda bölgedeki ovaların ve platoların yüzeylerinin yer yer volkanik malzeme ile kaplanmasına yol açmıştır.” (Güler, G. 2015. “Türkiye Miyosen Dönemi Fosil Gergedanileri”, Ankara Üniversitesi Antropoloji Dergisi, Ankara.)

“Uzunyayla Bölgesi coğrafi olarak 38°30` ve 39°20` kuzey enlemleri ile 36°20` ve 27°20` doğu meridyenleri arasında uzanır. Sivas ili Kangal, Gürün, Altınyayla ve Kayseri Pınarbaşı ilçelerinin ortasındaki bölgedir. Kuzeybatısında Hınzır Dağları, Güney-Doğuda Tahtalı Dağları ile sınırlı olan, bir vadi sistemiyle kanyon şeklinde

parçalanmış yaklaşık 1650 m yükseklikteki satır, yaklaşık 60 km uzunluğunda ve 50 km genişliğindedir.” (Ünal 2008:101)

Çöküntü ovalardaki alüvyon birikintilerin kalınlığı birçok yerde 20-30 metreyi bulmakta kimi yerlerde ise daha da fazla olmaktadır. Bölgede Kuvaterner oluşumlarından birisi de dağların çevresinde bulunan traverten ve kalker ve tuf tortulanmalarıdır.

Uzunyayla Platosunun bir ucunu oluşturan Pınarbaşı ilçesi ve çevresinde yaygın olarak görülen kahverengi topraklar Torosların yeryüzü şekli ve iklimsel etkisinin bitip kurak İç (Orta) Anadolu iklimi etkisinin başladığı yerlerde kireçli tortular üzerinde oluşmuştur. Alüvyal kahverengi ve kestane renkli toprak katmanlarıyla yapılanmış toprak katmanlarıyla yapılanmış kahverengi topraklar, neojen yaşlı, pekişmemiş tortullar üzerinde oluşmuştur.

Fotoğraf 1. Araştırma Sahasında Neojen Tortullar Üzerinde Görülen "Rendzina Tipi" Topraklardan Bir Görünüş

4.1.2. Araştırma Sahasının İklimsel Özellikleri

Bölgenin iklimsel özellikleri incelendiğinde kışları soğuk, donlu ve kar yağışlı, yazları ise sıcak – kurak karasal iklim özelliği taşımaktadır. Bakıldığında bölgenin iklimi yükseltiye göre normal şartlardan daha soğuk geçmektedir. Çukur alanlarda ise iklim diğer yerlere nazaran daha sıcak geçmektedir. Buna en güzel örnek aynı il

içerisinde Develi bölgesi yer alan diğer merkezlere göre daha sıcakken, Sarız ve inceleme alanımız olan Uzunyayla daha soğuktur. Yağışlarda sıcaklık gibi farklılık göstermektedir. Develi'nin bulunduğu çukur alanlar daha az yağış alırken Uzunyayla daha fazla yağış almaktadır.

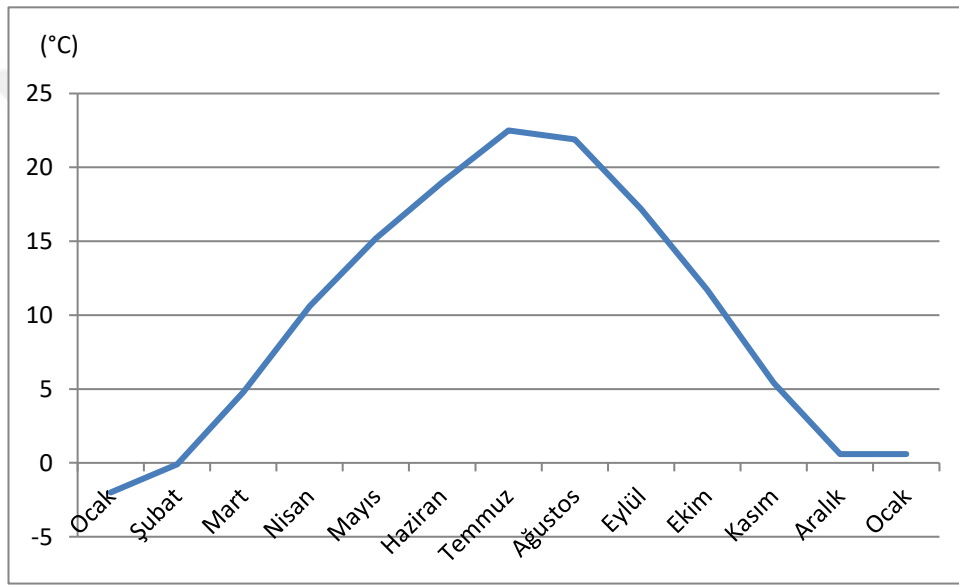
Bölgede en sıcak günlerde sıcaklık 38°C'ye kadar çıkmaktadır. Ortalama yaz mevsimi sıcaklık değerleri ise yaklaşık olarak 23°C olup temmuz ve ağustos aylarında ölçülmektedir. En soğuk ay ortalaması ise -2°C ile -6°C arasında değişmektedir. En soğuk günlerde sıcaklık -36°C ye düşmektedir. En soğuk aylar merkezimizde 1 ve 2. aylarda (ocak ve şubat) ölçülmektedir.

İklim kış aylarında soğuk ve yaz aylarında ise ılımandır. Uzunyayla'da yağışlar ilkbahar ve yaz başlarında belirgin şekilde görülmektedir. En kurak zamanlarda bile yağış olma riski vardır. Bölgenin yıllık sıcaklık ortalaması 6,2°C, yıllık yağış miktarı ise 474 mm'dir. 19 mm yağış ile ağustos ayı yılın en kurak ayıdır. Ortalama 77 mm yağış farkıyla en fazla yağış nisan-mayıs aylarında görülmektedir. Yıl boyunca ortalama sıcaklık 24,8°C, yağışlar ise 58 mm dolayında değişim göstermektedir.

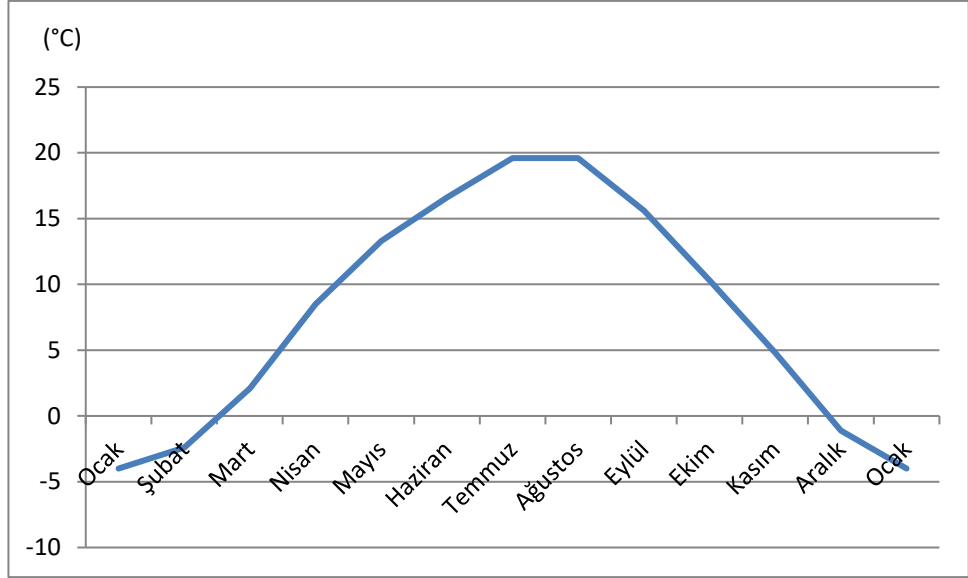
Bölgedeki meteoroloji istasyonlarından alınan veriler de incelendiğinde bölgede hâkim olarak KD yönlü gelen Sibiryâ Termik Yüksek Basınç alanı ile GB istikametinden gelen Asor Dinamik Yüksek Basınç alanı etkisi altındadır. Bunun tabii sonucu olarak da bölgede mevsim geçişleri arasında sis olayları ve yağışlar görülmektedir. Hâkim rüzgâr yönüne bakıldığında ise daha çok bölgedeki dağlık alanlarla paralellik göstermektedir. Bölgede bulunana meteoroloji istasyonlarına göre rüzgâr daha çok kuzey sektörlü olarak esmektedir.

Tablo 1. Araştırma Sahasının Sıcaklık Değerlerinin Aylara Dağılışı (Kaynak: D.M.İ.G.M. den derlenmiştir.)

Meteorol oji İstasyonu	Meteoroloj ik Unsur	AYLAR													YILLI K
		Oca k	Şub at	Mar t	Nisa n	Mayı s	Hazira n	Temm uz	Ağust os	Eyl ül	Eki m	Kası m	Aralı k	Oca k	
Sivas	Ort. Sıcaklık	-4	-2,4	2,1	8,5	13,3	16,6	19,6	19,6	15,6	10,3	4,8	-1,1	-4	8,6
Kayseri	Ort. Sıcaklık	-2	-0,1	4,8	10,6	15,2	19	22,5	21,9	17,2	11,7	5,4	0,6	0,6	10,6

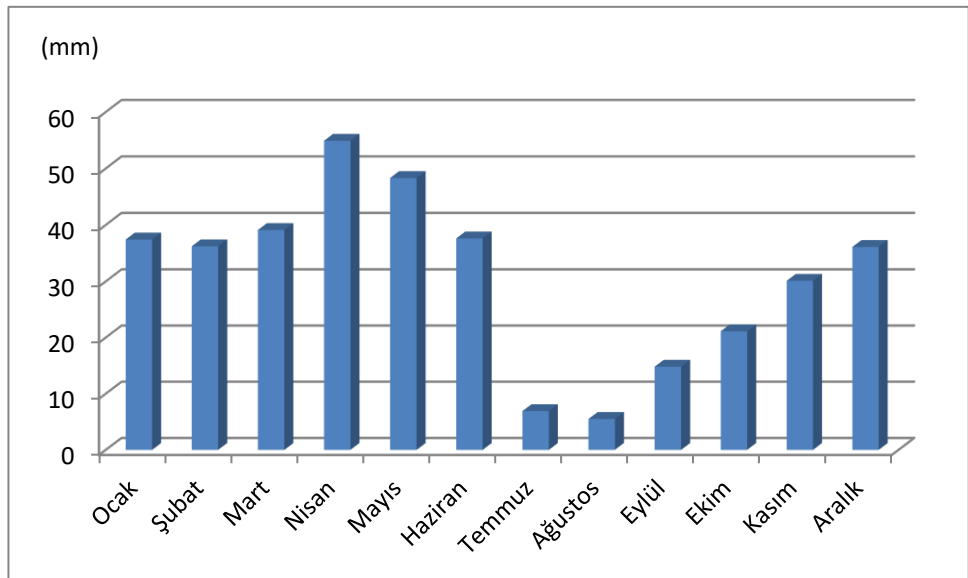
Şekil 1. Kayseri İli Ortalama Sıcaklık Değerleri Grafiği (°C)

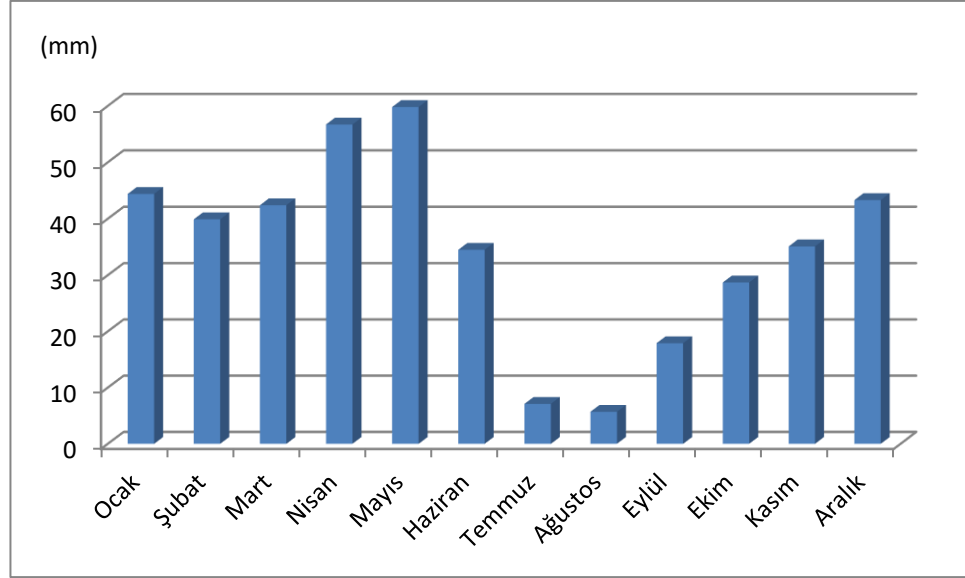
Şekil 2. Sivas İli Ortalama Sıcaklık Değerleri Grafiği (°C)

Tablo 2. Araştırma Sahasının Yıllık Sıcaklık Ortalaması (Kaynak: D.M.İ.G.M. den derlenmiştir.)

Meteoroloji İstasyonu	Meteorolojik Unsurlar	AYLAR												YILLIK
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Sivas	ORT. YAĞIŞ	44,4	39,9	42,4	56,7	59,8	34,5	7,1	5,7	17,9	28,7	35,1	43,3	415,4
Kayseri	ORT. YAĞIŞ	37,4	36,2	39,1	54,9	48,3	37,6	6,9	5,5	14,8	21,1	30,1	36,1	368,1

Şekil 3. Kayseri İli Ortalama Yağış Değeri (mm)

Şekil 4. Sivas İli Ortalama Yağış Değeri (mm)

4.1.3. Araştırma Sahasının Hidrografik Özellikleri

Araştırma sahası içerisinde Seyhan Nehri'nin en önemli kollarından birisi olan Zamanı (Samantı) Çayı bulunmaktadır. Bu kaynak bölgede birçok yerde beslenerek köylere önemli su kaynağı teşkil etmektedir. Şerefiye ve Tahtaköprü köyleri önemli beslenme alanların oluşturmaktadır. Bunun dışında birçok yerde göz, göze ve kaynak vardır. Örneğin örneklem köylerinden birisi olan Panlı köyünde özellikle ilkbahar döneminde başlayarak yaz boyunca devam eden ve ocak ayında çekilmeye uğrayan bir kaynak vardır. Bir diğer su kaynağı eski çağlardan beri bu bölgede hâkim olan Hititler Dönemi'nden kaldığı söylenen ve şu anda da DSİ tarafından sulama göleti su toplama alanı olarak kullanılan yine örneklem içerisindeki bir köy olan Karakuyu köyünde bulunmaktadır. Bunun haricinde yine örneklemimiz içinde yer alan Çerkez Karaboğaz köyü içerisinde harman alanı olarak nitelendirilen yerde Samantı (Zamanı) Çayı'nın Pınarbaşı-Bünyan büklümünde yer alan dar ve derin vadileri yolu üzerindedir. Bunun dışında Dikilitaş köyü (Kayseri Pınarbaşı) ile Tilkihüyük köyü (Kangal-Mezgitli Sivas) arasında bir sulak alanın olduğu Sultan Sazlığına giden kuşların uğrak bir dinlenme alanı olduğu bilinmektedir. Son yıllardaki küresel iklim değişimlerinden maalesef ki bölgede çok etkilenmiş olup son 2-3 yıldır sulak alanlarda suyun kalmadığı göz ve gözelerin kuruduğu belirtilmektedir.

Tablo 3. Kayseri İli Sınırları İçerisindeki Akarsular

AKARSU İSMİ	TOPLAM UZUNLUĞU (km)	İL SINIRI İÇİNDEKİ UZUNLUĞU (km)	DEBİ (m³/sn)	KOLU OLDUĞU ANA AKARSU	KULLANIM AMACI
KIZILIRMAK	1182	128	71	KIZILIRMAK	Su Ürünleri Avcılığı
ZAMANTI ÇAYI	230	230	22, 5	SEYHAN	Su Ürünleri Avcılığı, Su Sporları
SARIZ ÇAYI	60	60	4, 7	CEYHAN	Su Ürünleri Avcılığı

Kaynak: Kayseri İl Afet Risk Azaltma Planı 2021 Yılı Raporu

İç Anadolu Bölgesi genel anlamda incelendiğinde havzaları bakımından Endoreik (içe akışlı) ve Eksoreik (dışa akışlı) havza olarak ikiye ayrılır. Etrafı yüksek dağ sıralarıyla (Tahtalı, Deveci, Aladağlar, Köroğlu, Sündiken, Sultan Dağları, Hınzır, Tecer, Güzbeli Dağları) çevrili olduğu için sularının büyük kısmını Sakarya Nehri ile Karadeniz'e ve Seyhan Nehri ile Akdeniz'e ulaştırmaktadır.

Bölge içerisinde eksoreik (dışa akımlı) alanların yanında Sultan Sazlığı ve Sivas'ın doğusunda bulunan jipsli arazilerde endoreik (içe akışlı) alanlar da bulunmaktadır.³ Bölgenin doğusunda yer alan Yukarı Kızılırmak Bölümü araştırma sahamızın bulunduğu bir alan olarak karşımıza çıkıyor. Bu alanda yer alan sular, Seyhan Nehri'nin Zamantı (Samantı) Çayı kolu vasıtasıyla Akdeniz'e taşınır. Kaynağını Uzunyayla'dan aldıktan sonra önce kuzey-güney yönlü bir yol izleyen Zamantı (Samantı) Çayı Kayseri Pınarbaşı yakınlarında güneybatı istikametine dönerek dar ve derin vadiler içerisinde akmaktadır. Daha batıda ise güneye yönelerek geniş bir büküm oluşturarak yay şekli çizerek çok keskin bir dirsek ile güneye Yahyalı'ya ulaşır buradan bölge dışına çıkmaktadır.

Buraya kadar olan alanda 8700 km² bir yağış alanı bulunmaktadır. Tipik İç Anadolu akış rejimi özelliği gösteren bir akarsu olduğu için ilkbahar yağışlarıyla kabarır yazın kuruyup çekilen bir özellik gösterir.

³ Arazimiz 3. Jeolojik Dönem tortul birikim alanına sahip olduğu için arazinin genel görünümünde ve hidromorfik özelliklerinde daha çok karstik özellikleri hissedebiliyoruz. Suların kireçli olması, toprakların kireç birikiminin fazla olması vb. özellikler bizde bu kanıyı oluşturuyor.

Fotoğraf 2. Panlı Köyü Sunak Alanından Bir Görünüş⁴

Fotoğraf 3. Panlı Köyü Su Çıkan

⁴ Arazideki yapının bir sunak olma ihtimali daha ağır basmaktadır. Anlatılan olaylar bölgede yaşayan ve civardaki Ermeni kökenli vatandaşların özellikle mart ayı sonunda gelip sunakta ibadet edip sunağa hediyeler bıraktığı ve sunağın altından çok büyük bir gürültü ile suyun çıkıp yaz mevsimi boyunca aktığı Ekim, Kasım aylarında ise kuruduğu anlatılmaktadır. Son yıllarda ise suyun iyice çekildiği su çıkışının olmadığı söyleniyor.

Fotoğraf 4. Pınarbaşı Merkezde ‘‘Göz’’ olarak adlandırılan kaynak suyunun çıkış noktası ve bu suyun beslediği Hidroelektrik Tesisinden Bir Görünüş.

Bölgede Samantı (Zamantı) Çayı üzerine kurulmuş olan regülatörler ile bölgedeki diğer köylere su kanalları ile su verilmektedir. Her köye ait sulama günleri vardır. Bu günleri belirlemek ve sulamada oluşabilecek aksaklıkları gidermek için Pınarbaşı Sulama Kooperatifi kurulmuştur. Yapılan seçimlerle başkanı ve üyeleri belirlenmektedir.

4.1.4. Araştırma Sahasının Toprak Özellikleri

Toprak; kayaların ayrışması ile oluşmuş olan yeryüzünü kaplayan örtüdür. Topraklar bulundukları bölgedeki ana kayanın karakteristik özelliklerini taşırlar. Çalışma sahamız olan Uzunyayla Platosu oluşum bakımından neojen ve volkanik tabakaların münavebeli istiflenme gösterdikleri yerlerde bazen tortul bazen de bazalt gibi volkanik tabakalar üzerinde bulunur.

Özellikle Erciyes volkanik dağından çıkan piroklastik madde⁵lerin ve lavların etkisiyle Kayseri ve kuzeydoğusu istikameti boyunca yayılan malzemeler bölgede daha

⁵ Volkanlar, çıkış merkezlerinden yüksek enerjili püskürdüklerinde toz halinde kayalar, lav ve cam parçaları açığa çıkarılırlar. Püskürme ile açığa çıkan bu malzemeler piroklastik malzemeler olarak adlandırılır. Bunlar çok ince taneli boyutta olabileceği gibi birkaç ton ağırlığında da olabilirler.

yumuşak ve volkanik toprakların oluşmasına neden olmuştur. Araştırma sahasında incelenen topraklara bakıldığında tipik step iklimi toprağı olan “Kahverengi-Kestane Renkli Step Toprağı” ve karstik çökel malzeme etkisiyle oluşmuş olan “Rendzina” ve “Regosoller” toprak tipi olarak görölmektedir.

Bölgenin yağış özellikleri ve grafiğı incelendiğinde bölgedeki yağışın yıllık ortalama 400-500 mm arasında olduğı ölçölmüştür. Buna bağılı olarak yer yer yağış miktarının 400 mm’nin altında olan yerlerde kuru tarımın yapıldığı ve daha çok otsu bitkilerin yetiştiiği kahverengi bozkır toprakları ile yağışın 400 mm’nin üstünde olduğı yerlerde -özellikle neojen göl çökelleri üzerinde gelişme gösteren nispeten daha uzun bozkırın olduğı yerlerde görölür.- düz ve düze yakın alanlarda yoğun bir sulamalı tarım yapılır ve bu topraklar kireçlidir.

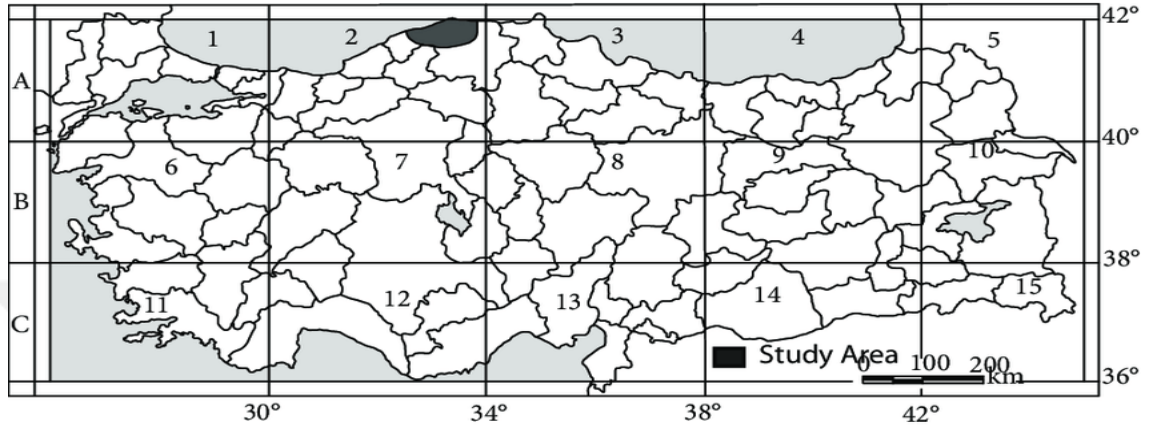
Bölgede özellikle Pınarbaşı’na daha yakın kesimlerde daha kırmızımsı bir toprak bulunurken kademeli olarak bu toprağın alt kısımlarında da traverten taşına benzer taşlar bulunmaktadır. Pınarbaşı istikametinden Kuzeydoğuya doğru Altınyayla - Kangal istikametine doğru olan iç kesimlerde ise kireç birikimi daha ön plana çıkmakta arazideki kireç birikimi bariz şekilde gözlemlenmektedir. Ancak bu kireç birikimi kestane renkli toprakta kahverengi bozkır toprağındaki kadar belirgin değildir.

Fotoğraf 5. Pınarbaşı (Dikilitaş Köyü) Tarım Arazilerinden Bir Görünüş

4.1.5. Araştırma Sahasının Bitki Örtüsü Özellikleri

Kayseri ili İran-Turan Fitocoğrafik Bölgede yer alıp Davis Grid Sistemi⁶ne göre B8 karesinde yer almaktadır. Fitocoğrafik araştırmalar sonucunda il genelinde 89 familya, 433 cinse ait tür ve tür altı taksonları kayda geçilmiştir. Bu taksonlar 11'i eğreltiler, 12'si açık tohumlular, 1147'si kapalı tohumlulardır.

Şekil 5. Araştırma Sahasının Fitocoğrafik Konumu

Araştırma sahasının içerisinde yer aldığı İç (Orta) Anadolu Bölgesi genel olarak otsu bitkilerden meydana gelen step veya Amerikan literatüründe yer alan ismiyle pampa, preri özelliği gösterir. Yer yer içerisinde orman adaları da barındıran bir bitki örtüsüne sahiptir. Stepler şiddetli kış mevsiminin ardından ilkbahar yağışlarıyla yeşeren, yaz kuraklığı ile sararan ot topluluklarından oluşmaktadır. Yazları serin geçen yerlerde ise step alanlar yerini biraz daha yüksek boylu ot topluluğuna, çayırılık alanlara bırakırlar.

Bölgede yapılan güncel arazi çalışmaları esnasında yapılan görüşmeler ve gözlemler sonucunda her köyün kendisine ait bir merasının olduğu ve yine köylüler ile yapılan röportajlarda bölgenin eskiden ormanlık, koruluk alanlarının olduğu söylenmiştir. Buna kanıt olarak köydeki her hanenin ormanlık alanda iki veya üçer dönümlük arazide ağaçları olup kışlık yakacak temini için onları kullandıkları ve evlerin yapı malzemesi olarak kullanılan ardıç ağaçları gösterilmektedir. Günümüzde genellikle

⁶ Karelaj sistemi, Kareleme sistemi, Grid sistemi olarak bilinir, Türkiye genelinde bulunan bitki taksonlarının yayılış alanlarını gösteren sistemdir. Bu sistemde her iki enlem ve boylam derecesi arası bir kare oluşturur. Kuzeyden güneye doğru alfabetik sıraya göre büyük harflerle (A, B, C) ve batıdan doğuya doğru rakamlarla (1, 2, 3, 4) ifade edilen toplam 29 kare bulunur. İki enlem derecesi arasındaki mesafe 220 km ve iki boylam arasındaki farkta 175 km'dir. Bir karenin alanı 38.500 km²'dir.

bitki örtüsü olarak “antropojen bozkırlar” görülürken bazı yörelerde bu ormanlık alanların sıklığından dolayı bölgeye “Maze Uw” (Sık Orman) ismi verilmektedir.

Evlerin ve eklentilerinin yapımında, çatısının yapımında kiriş ve kolon görevi görmeleri için bu ormanlık alanlardan getirilen genellikle ardıç veya katran ağaçları kullanılmaktadır.

Fotoğraf 6. Araştırma sahasında Zamantı (Samantı) Nehri boyunca söğüt ve kavak ağaçları ile çevresindeki bozkır bitki örtüsünden bir görünüş (Aşağı Kızılçevlik köyü).

Genellikle tarımsal faaliyetler ve kışlık yakacak ihtiyacından dolayı tahrip edilen ve yerine yenisi ekilmeyen ormanlık alanlardan dolayı bölgenin iklimsel şartlarından dolayı ağaçların kendisini yenileyebilme süresi çok uzun yıllar sürmekte veya hiç gerçekleşmemektedir. Bölgede daha çok akarsu kenarlarında veya tarlaların yanlarında iz olarak ekilen söğüt ağaçları bulunmaktadır.

4.2. Araştırma Sahasının Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Özellikleri

4.2.1. Kafkasya'nın Tarihçesi ve Coğrafi Özellikleri ile Yeni Yerleşimin Tarihçesi ve Coğrafi Özellikleri

Antik Çağlardan beri önemli bir yerleşim yeri olan Pınarbaşı; Asur, Hitit, Pers, Helen, Kapadokya, Roma, Bizans hâkimiyetinde kalmıştır. 1071 Malazgirt zaferinden sonra Türk hâkimiyetine girmiştir. 1399 yılında Osmanlı yönetimine geçmiştir. Sultan Abdülaziz tarafından 1861 yılında Aziziye ismiyle Sivas iline bağlı olarak kurulmuştur. Halkın isteği ile 1926 yılında Kayseri'ye bağlanmıştır ve içinden geçen su kaynaklarından dolayı Pınarbaşı ismini almıştır.

İlçe geneline bakıldığında pek çok yerde kalıntılara rastlanmaktadır. Şerefiye köyü yakınlarında bulunan kale harabeleri ile Karakuyu köyü yakınlarında bulunan su bendi bunların en bilinenleri arasındadır.

Pınarbaşı'nın tarihçesi bundan 2200 yıl öncesindeki Ariarata Krallığıyla başlamaktadır. Bu krallık sayesinde bölge döneminin en refah ve medeniyet merkezi konumuna gelmiştir. Tarihçiler o dönem Ariaratia Krallığını Anadolu'daki kültür, ticaret ve idari merkez olduğunu söylüyorlar. Tarihî kaynaklarda Pınarbaşı için "Caussos (Göksu) ile Sebastia (Sivas) yolu üzerinde içinde Tsamantos (Samantı/Zamantı) çayının geçtiği sulak ve ormanlık yerdir." ifadelerini kullanmışlar.

Karakuyu köyü yakınlarındaki su bendi ve baraj kalıntıları Ariaratia Krallığı döneminden kaldığı tahmin edilmektedir. Ayrıca Anadolu'da bilinen ilk baraj bu bölgede kurulmuştur. Günümüzde Pınarbaşı Yatılı Bölge Okulu (YİBO)nun yanında bu barajın kalıntılarına rastlamak mümkündür.

Osmanlı Dönemi önemli tarihçilerinden olan Şemseddin Sami Aziziye (Pınarbaşı) hakkında Kamusu'l Alam isimli eserinde:

"Aziziye vilayet ve sancağında Sivas şehrinin cenub-i garbisinde Keçi Dağı'nın eteğinde ve Samantı Çayı mecrasının garbinde kaza merkezi küçük bir kasaba olup 1600 ahalisi, 2 Camii şerifi, 39 dükkân, 2 hamamı, 1 hanı, 1 rüştiye mektebi ve 1 kışlası vardır. Bu kasaba 1277 (1861) tarihinde tesis olunarak o sene cülus eden cennetmekân Sultan Abdülaziz Han'ın namına nispetle tesmiye olunmuştur. Aziziye Kazası ve vilayet sancağının müntehani cenub-i garbisinde vaki vasi bir yer olup şimalen Tunus ve Nıfsi Sivas, şarken Gürün kazalarıyla, cenuben Halep ve Adana vilayetleriyle garben dahi

Ankara vilayetlerinin sancağının Kayseri Sancağı ile muhat ve mahduttur. Arazisi oldukça yüksek ve arızalı olup Keçi Dağı, Hınzır Dağı, Binboğa ve Soğan Dağları kazanın dâhilindedir. Kısım-ı azami Adana vilayetinden Akdeniz'e dökülen Seyhan Irmağı içerisinde olup başlıca nehirleri Samantı ve Göksu mezkur ırmağın menbağı hükmündedir. Kazanın Şimal-i şarki köşesindeki sular ise Fırat'a tabiidir. Kızılırmak kazanın şimal-i garbi köşesini kateder. Bu vecihle u kazanın arazisi, Akdeniz'e, Karadeniz'e ve Basra Körfezi'ne dek su gönderiyor ki bu da irtifaini alamettir. Arazi münbitesi dahi çok olup hububat tanzimine uygun olsa da kaza hiçbir şose veya iskeleye bağlı olmayıp mesafeleri de uzun olduğundan zahire mahsulünden hakkıyla faydalanamıyor. Elma, armut, üzüm vs. meyveleri dahi vardır. Harız (Sarız) ve Sadabat (Saimbeyli) nahiyelerinde iki büyük orman olup bunlardan hayli odun ve kereste kesilerek Sivas ve Kayseri'ye nakledilir. Kaza; 31 nahiye, 282 karye havi olup 93,303 ahalisi vardır ki bu miktarında yalnız 2,743'ü Mezheb-i Sülase (Şafii), bir kısmı Ermeni ve 1.371'i Rum olup küsuru da tamamen Müslüman ve Hristiyanları dahi lisan-ı Türki ile mütekellimlerdir. Kazada gerek eskiden gelen gerekse sonradan birçok Çerkez Muhacirleri iskân edilmiştir. Kazanın hudutları içinde 85 camii, 24 mescid, 10 medrese, 76 İslam ve 9 Hristiyan mektebi mevcuttur.

Araştırma sahasının nüfusu incelendiğinde araştırmaya konu olan köylerdeki yerleşmelerin özellikle 1864 yılında Rusya'nın uyguladığı büyük sürgün sonucunda Osmanlı zamanında Sultan Abdülaziz döneminde gelip Osmanlı İskân Politikası sonucunda Samsun'dan başlayarak Tokat, Amasya, Sivas, Kayseri, Kahramanmaraş, Yozgat, Çorum, Adana, Hatay istikametiyle Sakarya, İstanbul, İzmir, Eskişehir hattında şeritler halinde iskân edildikleri bilinmektedir. Bu tarihten önce kara yoluyla veya deniz yoluyla Osmanlı topraklarına gelenler de olmuş, daha çok Doğu Anadolu Bölgesi'nde yapılan yerleşmelerdir."

(Saydam,A.,1999,"Kırım ve Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler ve Osmanlı'nın İskân Siyaseti")

4.2.2. Kafkasya'nın Fiziki Coğrafyası

“Kafkasya, mihverinde Kafkas sıradağlarının yer aldığı kuzeyinde Don Nehri ağzı Maniç Çukurluğu ile Kuma Ağzı hattından başlayarak güneyinde Aras Nehri ve Kars Platosu'na kadar uzanan bir bölgedir. Batısında Karadeniz doğusunda ise Hazar Denizi doğal sınırlarını oluşturur.

Kafkasya genel olarak kuzey ve güney olarak iki parçaya ayrıldığı gibi doğu batı olarak da ikiye ayrılmaktadır. Kafkasya'nın kuzey ve güney sınırını birbirinden ayıran sınır Yukarı İnguş-Tiflis-Alazan Nehri'nin Kura'ya döküldüğü yerdir. Doğu batı sınırını ise Daryal Geçidi ve Terek Irmağı Vadisi oluşturur. Kafkas Dağları Taman Yarımadası'ndan başlayıp, güneydoğu istikametinde uzanarak Apşeron Yarımadası'na ulaşır. Uzunluğu 1440, genişliği ise 5 ile 225 km'den fazladır. Sıradağlar batıdan doğuya doğru uzanırlar. Batıda daha alçak doğuya doğru gidildikçe yükseltileri artar ve üç sıra halinde uzanırlar.

Birinci kısım olarak Taman Yarımadası'ndan Kuban Nehri kaynaklarına kadar olan kısım. Bu kısımda bölgenin verimli ovalarından olan Pşeha Vadisi'ne kadar yükseklik 1000 m altındadır. Doğuya doğru yükseklik artarak 1500 m'nin altında düşmez. Kafkasya da Karadeniz kıyısında kuzey güney yönlü ulaşım çok zordur. Daha da doğuya gidildikçe dağların yüksekliği artarak 2.500-3.000 m altında düşmez. 3.875 m ile Kurşa Dağı bu bölgenin en yüksek dağıdır. İkinci kısım ise Orta Kafkaslar olarak bilinen Kuban Nehri Vadisi'nden başlayarak Daryal Geçidi'ne kadar olan kısımdır. Kafkas dağlarının en yüksek ve en sarp sınırları burada yer almaktadır ve Kafkas Dağları en geniş yayılım alanını burada bulurlar. Kafkas Dağları'nın en yüksek noktası olan Elbruz (5.633m) ev Kazbek (5.047m) burada yer alır. Bu dağ kütleleri bölgedeki hareket kabiliyetini sınırlandıran en önemli etkidir.

Burası Rusya'nın ele geçirmekte en çok zorlandığı ve Rusya'ya direnen Kafkasya'nın en son sığındığı yer burasıdır. Üçüncü ve en son kısım ise Doğu Kafkaslar ise Daryal Geçidi'nden başlayarak Apşeron Yarımadası'na kadar uzanan kesimi oluşturur. Burada da dağlar alçalır ve yayvanlaşırlar. Bölge de daha çok platolar hâkim olurken daha da doğuya doğru gidildikçe Hazar Denizi Kıyısına doğru kademeli olarak alçalarak kaybolurlar. Doğu Kafkasya'nın merkezinde Dağıstan Platosu yer

alır. Bölgenin batısı ise daha dağlık ve engebeli bir hal aldığı için buralarda hareket kabiliyeti kısıtlı ve nüfuz edilmesi çok daha zordur.

Genel hatlarıyla incelendiğinde Kafkasya'nın arazi yapısı çok sarp dağlık engebeli bir yapıya sahiptir. Bunun avantajı olarak üç çeyrek yüzyıl boyunca Rusya'nın işgaline karşı direnebilmişler ve Rusya egemenliğine girmemişlerdir. Aksi durumda Rusya egemenliği bölgede daha kısa bir süre içinde girmiş olabilirdi.

Kafkasya'nın akarsuları incelendiğinde ise kaynaklarını genellikle Kafkas Dağları'nın kar ve buz örtülü zirvelerinden alıp, derin vadiler oyarak Terek, Sulak, Samur ve Kura Nehirlerine kavuşurlar. Doğu Kafkasya'nın kuzeyinde Terek ve Sulak nehirleri geçmektedir. Buna rağmen bölge bir bozkır görünümündedir. Bu bölge ile daha dağlık olan Dağıstan ile arasında bulunan sınır Mahaçkale-Hasanyurt arasındaki çizgidir. Bu çizginin kuzey kesimleri ve bozkırlık alanlarda daha çok Kumuklar yaşarken daha dağlık bölgede yerel Kafkas halkları yaşamaktadır.

Bölgede kıyılar ile iç kesimler arasında ulaşımı sağlayan iki önemli geçit bulunmaktadır. Bu geçitlerden birisi Daryal Geçidi'dir. Geçidin yüksekliği deniz seviyesinden 2.379 m civarındadır ve bu geçit Vladikafkas'ı Tiflis'e bağlayan ve Rusların "Gürcü Askeri Yolu" dedikleri yol bu geçitten geçmektedir. Bu yol Daryal geçidinde akmakta olan Terek Irmağı'nın ana kolunu oluşturur nehrin orta ve kuzey kesimlerinde Osetler yaşamaktadır. Bu geçit Kafkasya'yı sosyal ve siyasal olarak iki parçaya ayırmaktadır.

Kafkasya'nın yerli halkının tipik ve genel yaşam alanı dağlık alanlardır. Buna bağlı olarak Kafkas halklarının kültürleri de buna bağlı olarak genel olarak dağlı kültürüdür. Buradaki halklar birbirinden derince yarılmış vadiler içerisinde izole edilmiş şekilde yaşadıkları için dil ve lehçe farklılığı gibi farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bu farklılıklara rağmen genel kültür ve dil hatları olarak hepsinde dağlı kültürü hakimdir." (Habiçoğlu, 1993).

4.2.3. Kafkasya'dan Göç/Sürgün

“Göç; bir idari sınırı geçerek oturma yerini devamlı ya da uzun süreli olarak değiştirme olayını ifade etmektedir. Bu değişim kıtalararası, uluslararası, bölgelerarası, kırdan şehre ya da şimdi görüldüğü gibi şehirden kıra doğru herhangi bir ölçek ya da yönde meydana gelebilir.” (Tümertekin ve Özgüç, 2006: 236)

“Göç olgusu genellikle mekanlar arasında yer değişim süreci, yani nüfus hareketi olarak algılanmaktadır. Göçün coğrafi bir mekan değiştirme süreci olmasına ek olarak sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarıyla toplum yapısını da değiştiren nüfus hareketi olduğu da bilinmektedir.” (Tümtaş ve Çelikkaleli, 2014: 41)

“Göç devamlı ikametgahını esaslı bir süre için değiştirmeyi ifade eden nüfus hareketi olarak ele alınır.” (Atalay, 2011: 27)

“Geçmişte göç olayının temelindeki faktör; tarım ve hayvancılık açısından elverişli alanları elde etme isteğidir. Özellikle doğal kaynakların artan nüfusu beslemeye yeterli olmadığı yerlerden tarım ve hayvancılık potansiyeli yüksek olan alanlara yapılmıştır.” (MEB 10. Sınıf, 2015: 61)

Sürgün; bir kimsenin sürekli olarak oturduğu yerden uzak bir kent veya ilçede oturmasını zorunlu kılan bir ceza olarak tanımlanır.

Çerkezlerin coğrafi olarak yer değiştirmeleri savaş etkisiyle ortaya çıkmıştır ve siyasal boyutu ağır basmaktadır. Çerkezlerin kendi ana yurtlarından göçü tarihte görülen önemli sürgünlerden biridir. Çünkü kendi topraklarına yönelik yıllarca süren işgal, savaş ve soykırım sonrasında ortaya çıkan bu durum, kavram olarak ancak sürgünle açıklanabilir.

Kafkasya'dan Anadolu'ya yapılan göçlerin bir kısmı Karadeniz Limanlarında çeşitli hastalık, açlık, soğuğa kurban gitmişlerdir. Özellikle 1864-1870 yılları arasında iki buçuk milyona yakın kişinin zorunlu göç/sürgüne uğradığı tahmin edilmektedir. Bu iki buçuk milyon göçmenin takribi bir milyonu göç yollarında boğulma, salgın hastalık, açlık vb. nedenlerle hayatlarını yitirmişlerdir. Sağ kalanlar ise Anadolu ve Rumeli topraklarına iskan edilmiş akademik kaynaklarda 93 Harbi olarak adlandırılan (24 Nis

1877 – 3 Mar 1878) savaş dolayısıyla 1878 yılında da Rumeli’nden tekrar sürülerek yeni bir göç dalgasının baş aktörleri olmuşlardır.

Şekil 6. Çerkezlerin Göç ve Sürgün Yolları (Kaynak: Atlas Dergisi)

4.2.4. Osmanlı İskan Politikası

“Osmanlı Devlet’i Kırım Savaşı ve sonrasındaki dönemde kendisine yardım edenleri kabul etmeyi bir görev bilip göç edenleri kabul etmekteydi. Bu yüzden de savaşın akabinde göç edenleri devlet eliyle taşımaya aştamışlardı. Bu göç hareketi sonraki göçlere de gerek İslami gerekse insani duygular ile devam etmiştir. Ne de olsa eskiden Kırım ve Kafkasya’nın sahibi sıfatıyla hareket etmiştir. Osmanlı göçlerin başladığı sırada “Hicret edecek ahali her ne milletten olur ise olsun asar-ı merhamet olmak esbab-ı ziraat ve taayyüşleri tanzim kılınmak” için gerekli yardımların yapılacağını ilan etti.

Buna karşılık 1859 yılından sonra gerçekleşen iki büyük göç dalgası Osmanlı Devletini her anlamda zorlamıştır. O dönemde gelenlerin kabul edilip edilmeyeceği konuşulurken en nihai karar olarak “Şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da

geleceklerin de Rusya'nın kahredici pençelerine bırakılmamaları için ilticalarının kabulü" şeklindeydi. Osmanlı göçler sonucunda Rusya ile arasındaki ilişkilerin bozulmaması için yeni meselelerin ortaya çıkmaması için Rus Büyükelçiliği ile yapılan müzakereler sonucunda Rusya 11 Ocak 1860 tarihinde göçenlerin hepsinin kendi istek ve iradeleriyle eski tabiiyetlerini terk ettikleri ve tekrar himaye bulamayacakları resmen bildirildi.

Osmanlı hükümeti iskân sırasında belirli noktalara titizlikle dikkat edilip bu kurallara riayet edilmesini ve bununla yükümlü memurlara, müfettişlere gerek yetkililer tekrar tekrar hatırlatmakta ve ihmal olmaması olursa da şiddetle cezalandırılacağı bildirilmekteydi.

Dikkat edilmesi gereken hususların başında Hristiyanların yoğun yaşadığı bölgelere yapılacak olan iskân çalışmalar esnasında onları rahatsız etmeyecek şekilde yapılmasıydı. Gelen muhacirlerin hâl, tavır ve davranışları ile sırf Hristiyan olan köylere yerleştirildikleri takdirde uyum sağlayamayacakları ve ileride anlaşmazlıklara yol açabileceği gibi bu durum gayrimüslim tebaanın üzerinde korku ve endişe doğurabileceğinden iskân işinin gelişi güzel değil de arıza çıkmayacak şekilde gerçekleştirilmesine özen gösterildi.

İskân politikası uygulanırken de uygulanan yöntem ve yapılan yardım miktarları her yerde eşit miktarda olmalıydı. İlk gelenlerin sayısı hem az hem de mallarını satıp zengin olarak gelmişlerdir. Ama sürgünle gelenlerin sayısı epeye fazlaydı ve de durumları perişan haldeydi.

Özellikle hem göçün yoğunluğu hem de Çerkezlerle Osmanlı toplumu arasındaki derin kültürel ve sosyal farklar büyük sıkıntıları meydana getirmiştir. Özellikle kış mevsimine denk gelen göçler; iaşe, barınma, tedavi, nakil ve iskân konusunda sorunlar ortaya çıkartmaktaydı. Bu yüzden tüm iskân politikası esnasında düzenlenen politikaların hepsinin bir de sürdürüldüğünü söyleyemeyiz. İskân edilirken uygulanan politikalara maddeler halinde şu şekilde bakabiliriz.

- İlk olarak geçici iskân yerleri belirleniyor. Boş olan evler kiralanıyor onun yanı sıra hanlar, kahvehaneler, camiler, okullara yerleştirilmekteydiler. Durumu uygun olan zengin ailelerin yanına da misafir olarak yerleştiriliyorlardı.

- İaşe konusunda devletin yardımının yanı sıra halkın da gönüllü olarak yaptığı yardımlar da önemliydi. Aileler evlerinden pişirdikleri yemeklerden göçmenlere de ikram etmekteydiler.

- Sosyal yaşamla ilgili seyyar hastaneler, seyyar karakollar kurularak sosyal hayat da düzene sokulmaya çalışılıyordu.

Osmanlı hükümetinin temel politikası mümkün olduğu kadar en kısa zaman dilimi içerisinde geçici yerleşmelerden asıl iskân mahalline geçilmesi yönündeydi. Böylelikle limanlarda meydana gelen yığılmayı önleyerek burada çıkabilecek sıkıntıları önlemektir.

Bunun için Varna, Köstence, İstanbul, Samsun, Trabzon, Balçık gibi göçmenlerin yoğun olarak geldiği limanlarda mümkün ise aynı gün içerisinde değilse en kısa süre zarfında göç hareketinin başlatılması yönündeydi. Göçlerle birlikte ortaya çıkan en büyük sorun gelen göçmenlere dağıtılacak arazi bulunamaması, göçmenlere inşa edilecek ev, toprak dağılımı, tohumluk ve hayvan tahsisi, ürün ekimi ve pay edilmesi, kendi geçimlerini sağlayana kadar cüzi miktarda maaş verilmesi ve göç/sürgün yolunda parçalanan ailelerin bir araya getirilmesi vb. bunlardan daha elzem olanı ise Çerkezler ile Osmanlı toplumu arasında görülen kültürel farklılıkları ortadan kaldırıp uyum sürecinin başlatılması en büyük sorunlardan birisiydi.

Osmanlı Devleti bu tip sorunlarla nasıl başa çıktığını Silistre Valiliğine gönderdiği talimatnameden yola çıkarak anlayabiliriz.

3 Mayıs 1856 Silistre Valiliğine:

- 1) Vapur ve yelkenli ile Balçık İskelesine gelenler öncelikle çadır veya civar köylere yerleştirileceklerdir.
- 2) Göçmenler; din ve mezheplerine, servet ve kudretlerine bakılmaksızın, 10 sene vergiden 25 sene askerlikten muaf tutulacaklardır. Bunların faydalı olabilmeleri için dağınık şekilde değil toplu şekilde iskân edileceklerdir.
- 3) Görevli memurlar tarafından kendilerine suyu mevcut, denize veya nehirlerle yakın arazisi boş ve verimli yerlerde köyler teşkil edeceklerdir ve herkese tapusu ücretsiz şekilde dağıtılacak kayıtları muntazam tutulacaktır.
- 4) Sanat ve ticaret ehli olanlar mesleklerini yürütebilecekleri yerlere yakın yerlerde iskân edileceklerdir.

- 5) Zengin olanların evleri kendileri tarafından yaptıracak diğerlerinin ise devlet eliyle yapılacaktır. Hazineye fazla yük olmasın diye taş, odun, kereste nakliyatının angarya tarzında değil de komşuluk yardımı şeklinde temini için teşviklerde bulunulması.
- 6) Evler ahşaptan ve mümkün mertebe aynı tarzda bir sırada, sokakları düzgün ve geniş inşa edilmelidir.
- 7) Evler inşa edilirken göçmenlere ne kadar öküz ve araba lazım olacağı tespit edilmelidir. Bunlar devlet tarafından karşılanacaktır. Zamandan kazanmak için de gelecek sene ekilecek arazinin nadası şimdiden hazırlanmalıdır.
- 8) Verilecek olan zarar süratle belirlenmeli zirai araç ve gereçler mahallice karşılanacaktır.
- 9) İskân edilen göçmenlerin nüfus kayıtları süratle hazırlanarak nizamnameye göre köy ve kaza olarak kaydedilecek, göçmenlerin müsait olanlarından imam, muhtar, kaza müdürü, nüfus kâtibi ve nazır gibi tayin edilerek maaş bağlanacaktır. Kaza müdürlerinin maiyetine asker tayin edilecektir.
- 10) Göçmenlere edilen yardımların miktarları büyük boyutta olacağı için ileride kendilerinde kudret geldiğine geri ödemeleri koşuluyla uygun usulde senetler düzenlenecektir.”

(Saydam, A., (1999), “Kırım ve Kafkasya’dan Anadolu’ya Göçler ve Osmanlı’nın İskân Siyaseti”, Osmanlı Tarihi. Yeni Türkiye Yayınları)

Şekil 7. Türkiye’deki Çerkez Yerleşimlerinin Dağılışı (Kaynak: Atlas Dergisi)

4.2.5. Göç Esnasında ve Sonrasında Yaşanan Sorunlar

Kırım Savaşı'ndan hemen sonra başlayan göç hareketine bağlı olarak gelen muhacirler direk yerleştiriliyorlardı. Kafkasya'dan Osmanlı topraklarına doğru yapılan göçlerde daha çok Anadolu topraklarına iskân ediliyorlardı. İskân yerlerine götürülen muhacirlerin isteklerine uygun yerler iskân yeri olarak verilmekte onların gönlü yapılmaya çalışılmaktaydı.

Özellikle 1850-1855 yılları arasındaki göç edenlerin sayısının çok olmaması sebebiyle hem hükümetin yaptığı yardımlar ve ilgi tatminkâr hem parasal, hem arazi hem de yiyecek yardımı daha yeterli idi. Fakat 1855-180 yılları arasında gelenlerin sayısı beklenen ve tahammüllerin üzerinde olunca hem devlet hem de ahali tarafından büyük bir sıkıntıya yol açmıştır.⁷ Devletin malî bütçesi una yetemezken halk tarafından da rahatsızlık duyulduğu dile getirilmiştir. Devletin eski göçmenlere yapmış olduğu tohumluk, yiyecek, arazi ve hayvan yardımı olması gerekenin çok altında olduğu bazen hiç yapılamadığı ifade edilmiştir.

İkinci büyük problem ise göçmenlerin uyumunda karşılaşılan sorunlardır. Bilhassa Çerkezler dilini, geleneğini bilmediği bir topluma girmişlerdi. Bundan kaynaklanan sıkıntılar yaşanmaktaydı. Çerkez toplumunda sosyal sınıf ve statü farkı bulunuyordu. Bir Bey (Pşı) bütün kabilenin efendisi sayılmakta, kalanlarının da çoğunu sosyal sınıfına göre köle olarak görmekteydi. İlk başta tüm göçmenleri bir arada yerleştiren devlet bunun sonucunda kendi içerisinde kapalı, beyin tahakkümü altında ezilen, devletin verdiği bütün imkânlar ey tarafından gasp edildiği manzara ile karşılaşınca, bu göçmenleri ayrı ayrı dağınık şekilde iskân edilmişlerdir. Bunun sebebi ise oluşan feodal yapıyı kırmak böylece köle statüsünde olan kişileri de hür kılmaktı. Bu duruma itiraz eden beylere ise nişanlar, unvanlar ve maaş verilerek gönülleri alınmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan arazi yokluğu da dağınık yerleşmeye neden olmaktaydı. Yalnız göçmenlerin yerli aşiretlerin saldırılarından korunabilmeleri için asayişin sağlanmadığı yerlerde, hem konar-göçer hem de aşiretlere karşı topluca iskân çalışmaları yapılmıştır.

⁷ Arazi gözlemleri ve röportajlar sırasında elde edilen anonim anlatımlar ve tarihi incelemeler sonucunda elde edilen bulgulara göre iskân bölgesinin doğusunda kalan Kürt Vatandaşların yerleştiği kesim ile batısı arasında Avşar Türkmenlerinin arasında kalan bir tampon bölge gibi Samsun'dan başlayarak Hatay'a kadar bir şerit halinde iskân edilmişlerdir.

Üçüncü büyük sıkıntı ise arazi kıtlığıdır. Göçmenler önceleri boş arazilere, sahipsiz arazilere, terk edilmiş harap köylere, miri veya vakıf arazilere iskân olunmuşlardı. Fakat bu araziler de bitince artık yaylalar ve meraların iskânı başladı. Bu durum öyle arazilerin hukuken olmasa da fiilen sahibi konumundaki köylülerin ve konar-göçer ailelerin tepkisini çekmiştir. Bu olay neticesinde yöre halkı göçmenler ve hükümet güçleri arasında çatışma ortamına neden olmuştur.

Araştırma sahamız olan Uzunyayla Platosu İç Anadolu Bölgesi sınırları içerisinde yer alan bir yayla alanıdır. Edinilen bilgiye göre ilk iskân edilen Çerkezler ile yöre halkı arasında silahlı çatışma çıktığı anlatılmaktadır. Uzunyayla Platosu üzerinde yaşayan halkın padişaha yazdığı mektupta iskân edilen Çerkezlerle ilgili yazmış oldukları bir deyiş günümüze kadar söylenmeye devam etmektedir.

“Yedikleri darı, giydikleri deri

Gözü göğ, benzi sarı

El-eman padişahım

Sür gitsin geri.”

“Diğer bir sıkıntı ise devlet tarafından verilen ücretlerin günün şartlarına göre çok düşük ve yetersiz olması yer yer hırsızlık, soygun, gasp gibi olaylara neden olduğundan silahla dolaşmak yasaklanıp silahlar toplatılmıştır.

Parçalanmış ailelerin birleştirilmesi ise tam anlamıyla altından kalkılamayan, üstesinden gelinemeyen bir sorun teşkil ediyordu. Devlet politikası gereği bu ailelerin birleştirilmesi taraftarıydı. Ancak göçe iskân yerlerine sevkıyat sırasında birbirlerini kaybetmeleri büyük dramlara yol açmaktaydı. Ortalık durulduktan sonra ise ailedeki erkeklerin kaybolan aile fertlerini bulmak için şehir şehir dolaşmaları, bulduklarında ise bunların bir araya getirilmeleri Muhacir Komisyonu’nu en çok meşgul eden meselelerden birisiydi. Parçalanmış aileler için bir diğer problem de Kafkasya’da Rus zulmü altında kalan aile fertlerinin getirilmesi idi. Bunun için Hariciye Nezareti ile Rus Büyükelçiliği ile irtibat halinde olup göçle gelenlerin akrabalarının da bu tarafa getirilmesine çaba sarf ediliyordu.

Osmanlı Devlet’i bu göç dalgasını devlet politikası haline getirerek ilk defa bu işlerle meşgul olması için bir komisyon kurmuştur. Devlet göçmenlerin dini, mezhebi,

ırkı ne olursa olsun ayırım yapmadan bütün göçmenler için iâşe, barınma, giyecek, yakacak, sağlık, eğitim, ibadet ve iskân ile ilgili sıkıntılarını iyi niyetli bir şekilde çözmeye çalışmıştır.

1850-1880 yılları arasında meydana gelen bu göçler Osmanlı ekonomisini sıkıntıya sokup bunalttıysa da uzun vadede bakıldığında ülkenin kalkınmasında çok faydalı oldu. Farklı coğrafyalardan gelen milletlerin farklı ilgi ve yöntemlerle iş yapmaları ve farklı kültürlerden oluşu kültürel açıdan da ülke çapında zenginliğe ve çeşitliliğe yol açmıştır.” (Saydam, A., (1999), “Kırım ve Kafkasya’dan Anadolu’ya Göçler ve Osmanlı’nın İskân Siyaseti”, Osmanlı Tarihi. Yeni Türkiye Yayınları)

4.2.6. Örneklem Alınan Köyleri Nüfusunun Gelişimi

Araştırma sahasındaki Çerkezlerin yerleşim yeri olan ve Kayseri ili Pınarbaşı ilçesinin son yıllardaki nüfus değişimi ile diğer ilçelerdeki nüfus oranları tablo halinde sunulmuştur. Örneklem olarak aldığımız köylerimiz (Çerkez Karaboğaz/Aslanhable, Panlı, Dikilitaş/Yınağılıgoey, Karakuyu/Şegem, Aşağı Kızılcıevlik/Mekeney)in belirli yıllardaki (1935 -1955 - 1975 - 2000 - 2010 - 2023 yılları arası) nüfus değişim miktarları aşağıdaki grafikte sunulmuştur. Araştırma sahasında şu anda mevcut olan nüfusun çoğu yazları köye gelen kışları büyük şehirlere giden kişilerden oluşmaktadır. Köyde sürekli kalanların sayısı az ve yaş ortalaması genellikle elli yaş üzeri kişilerden oluşmaktadır.

Aşağıda örneklem köylerin nüfus gelişim grafikleri incelendiğinde genellikle 1955 yılından sonra nüfusta genel olarak bir azalma söz konusudur. Gerek iç göçler gerekse yapılan dış göçlerden dolayı nüfusta azalma söz konusudur. İç göçlerin yönü incelendiğinde genellikle eğitimden dolayı öncelikle yakın ilçeye (Pınarbaşı, Bünyan, Gürün, Kangal.) daha sonra yakın il merkezine genellikle Kayseri, Ankara ve İstanbul yönünde göç hareketi vardır. İç göçlerde köyden tanıdık birisi veya aileden birisinin köyden göç edip aşka şehirde yaşamaya başlamasıyla diğer aile fertlerinin de onun yanına gitmeleriyle meydana gelmiştir.

Ankara’da yaşayan yaşlıların anlattıkları hikâyeler ve edinilen bilgiye göre Sivas Gürün Maraşlı köyünden Gerige Sülalesinden Hikmet KUTAY ilk olarak Ankara’ya göç ediyor bugünkü Altındağ ilçesi sınırları içerisinde bulunan Gülveren Mahallesi’ne yerleşiyor bir iki sene sonra kardeşi bugün yine Altındağ ilçesi sınırları içinde bulunan

Doğantepe Mahallesi’nde arsa alıp evlerini inşa edip yerleşmişlerdir. Buralarda konutlar yapılırken de civardaki tüm Çerkezlere haber verilir ve el birliği ile evler inşa edilmiştir.

Tablo 4. Kayseri İli İlçe Nüfus Miktarları

İL	İLÇE	İLÇE NÜFUSU (KİŞİ)	ERKEK NÜFUS (KİŞİ)	KADIN NÜFUS (KİŞİ)	NÜFUS YÜZDESİ (%)
KAYSERİ	Melikgazi	582.055	290.385	391.670	40,95%
	Kocasinan	400.726	199.526	201.200	28,19%
	Talas	165.127	82.487	82.640	11,62%
	Develi	66.250	33.226	33.024	4,66%
	Yahyalı	36.208	18.272	17.936	2,55%
	Bünyan	30.113	16.969	13.144	2,12%
	İncesu	28.567	14.570	13.997	2,01%
	Pınarbaşı	22.900	11.973	10.927	1,61%
	Tomarza	22.028	11.235	10.793	1,55%
	Yeşilhisar	15.935	7.988	7.947	1,12%
	Sarıoğlu	14.107	7.074	7.033	0,99%
	Hacılar	12.443	6.297	6.146	0,88%
	Sarız	9.537	4.889	4.648	0,67%
	Akkışla	5.999	3.039	2.960	0,42%
	Felahiye	5.569	2.820	2.749	0,39%
	Özvatan	3.891	1.960	1.931	0,27%

Kaynakça: Kayseri İl Afet Risk Azaltma Planı 2021 Yılı Raporu

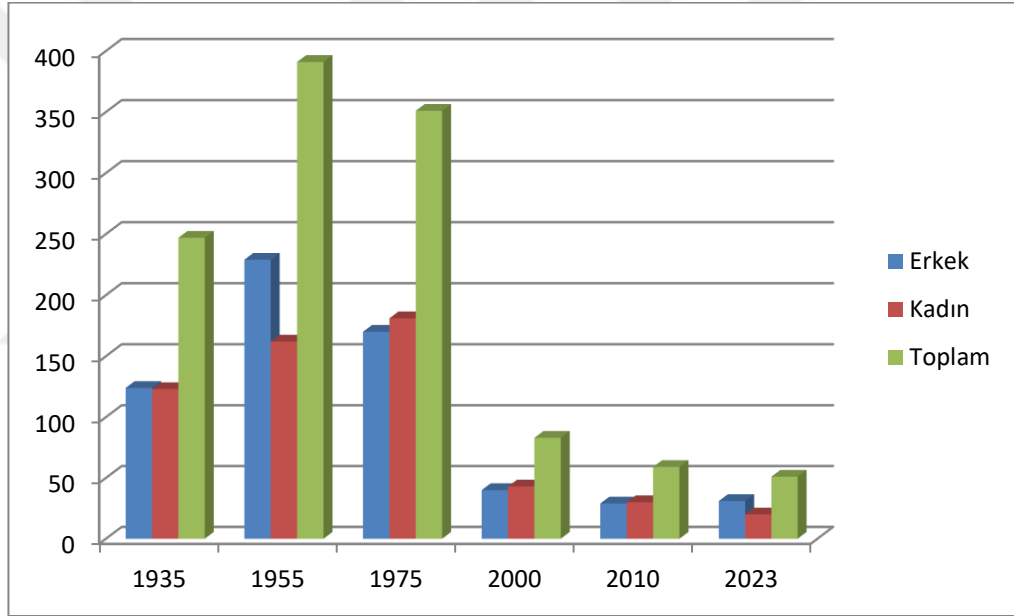
Tablo 5. Kayseri İli İlçeleri Göç Yoğunluğu

KAYSERİ İLİ YILLARA GÖRE ALINAN GÖÇ									
İLÇELER	2018 Yılı			2019 Yılı			2020 Yılı		
	ERKEK	KADIN	TOPLAM	ERKEK	KADIN	TOPLAM	ERKEK	KADIN	TOPLAM
Melikgazi	25.627	22.302	47.929	25.013	21.895	46.908	26.392	23.048	49.440
Kocasinan	21.118	15.118	36.801	20.087	15.511	35.598	20.855	16.588	37.443
Talas	1.700	1.377	3.077	1.857	1.554	3.411	1.773	1.530	3.303
Develi	849	788	1.637	803	790	1.593	819	808	1.627
Hacılar	419	371	790	345	308	653	354	310	664
Yeşilhisar	355	345	700	302	288	590	321	300	621
Yahyalı	226	207	433	255	235	490	279	259	538
Pınarbaşı	196	173	369	220	177	397	215	179	394
Sarıoğlu	178	169	347	198	172	370	189	171	360
İncesu	186	152	338	149	126	275	187	145	332
Bünyan	183	143	326	148	128	276	166	144	310
Sarız	132	113	245	103	93	196	115	99	214
Tomarza	67	79	146	42	58	100	41	49	90
Felahiye	19	13	32	22	14	36	35	16	51
Özvatan	18	13	31	28	17	45	28	20	48
Akkışla	17	11	28	9	6	15	8	7	15

Kaynakça: Kayseri İl Afet Risk Azaltma Planı 2021 Yılı Raporu

Aşağı Kızılçevlik (Mekeney) Köyü Nüfus Gelişim/Değişimi			
Yıl	Erkek	Kadın	Toplam
1935	124	123	247
1955	229	162	391
1975	170	181	351
2000	40	43	83
2010	29	30	59
2023-2024	31	20	51

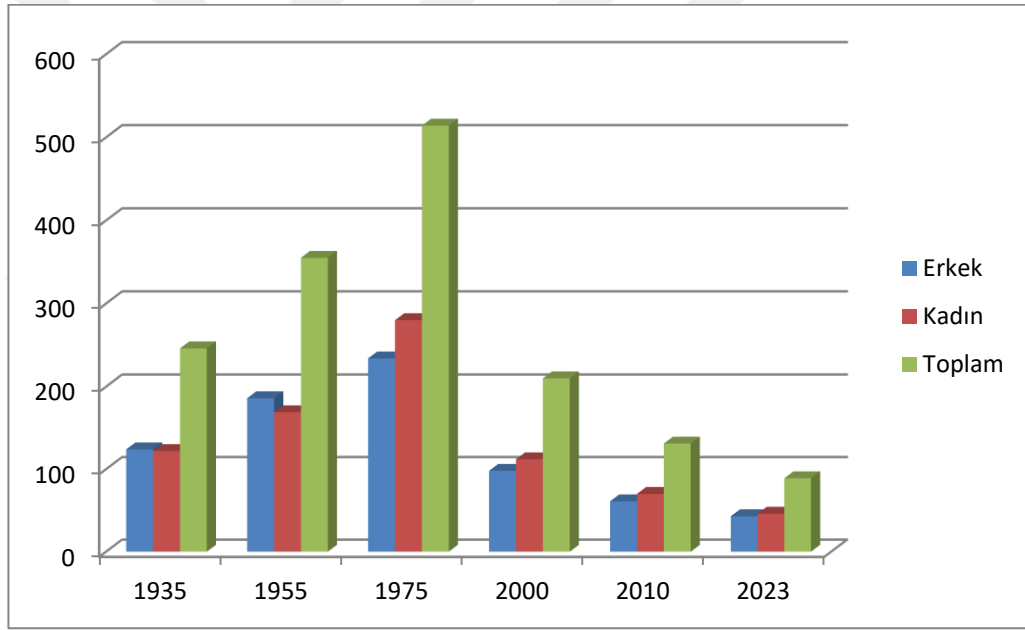
Kaynakça: TÜİK Nüfus Sayım Verileri

Şekil 8. Aşağı Kızılçevlik (Mekeney) Köyü Nüfus Gelişimi (1935-1955-1975-2000-2010-2023)

Çerkez Karaboğaz (Aslanhable) Köyü Nüfus Gelişim/Değişimi			
Yıl	Erkek	Kadın	Toplam
1935	124	122	246
1955	186	169	355
1975	234	280	514
2000	98	112	210
2010	61	70	131
2023-2024	43	46	89

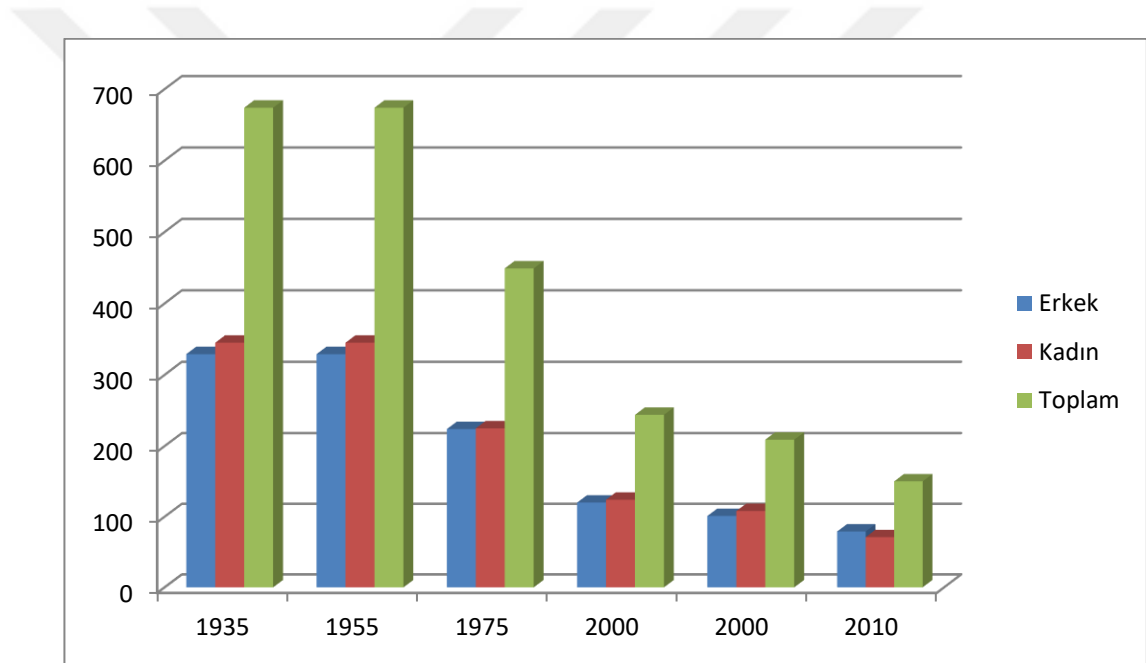
Kaynakça: TÜİK Nüfus Sayım Verileri

Şekil 9. Çerkez Karaboğaz (Aslanhable) Köyü Nüfus Gelişimi (1935-1955-1975-2000-2010-2023)

Panlı Köyü Nüfus Gelişim/Değişimi			
Yıl	Erkek	Kadın	Toplam
1935	329	345	674
1955	329	345	674
1975	224	225	449
2000	120	124	244
2010	101	108	209
2023-2024	79	71	150

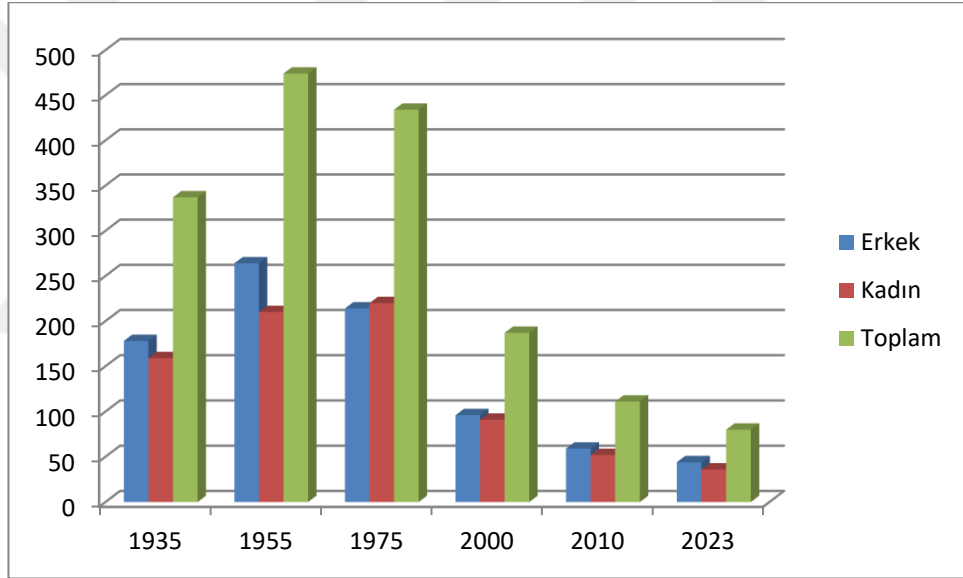
Kaynakça: TÜİK Nüfus Sayım Verileri

Şekil 10. Panlı Köyü Nüfus Gelişimi (1935-1955-1975-2000-2010-2023)

Dikilitaş (Yığanlogoey) Köyü Nüfus Gelişim/Değişimi			
Yıl	Erkek	Kadın	Toplam
1935	178	159	337
1955	264	210	474
1975	214	220	434
2000	96	91	187
2010	59	52	111
2023-2024	44	36	80

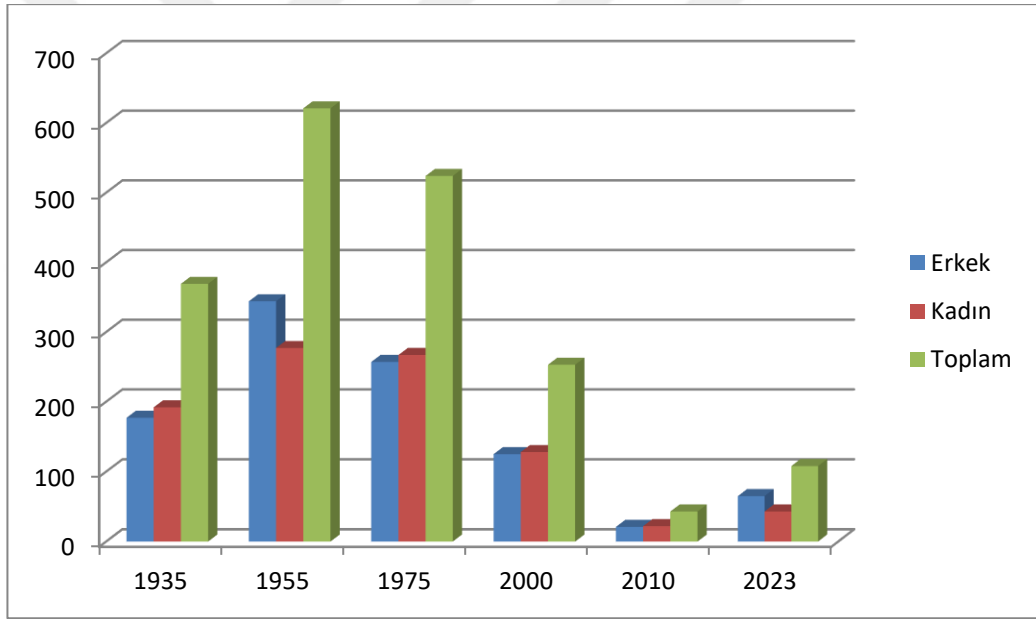
Kaynakça: TÜİK Nüfus Sayım Verileri

Şekil 11. Dikilitaş (Yığanlogoey) Köyü Nüfus Gelişimi (1935-1955-1975-2000-2010-2023)

Karakuyu (Şegem) Köyü Nüfus Gelişim/Değişimi			
Yıl	Erkek	Kadın	Toplam
1935	177	192	369
1955	344	277	621
1975	257	267	524
2000	125	128	253
2010	21	22	43
2023-2024	65	43	108

Kaynakça: TÜİK Nüfus Sayım Verileri

Şekil 12. Karakuyu (Şegem) Köyü Nüfus Gelişimi (1935-1955-1975-2000-2010-2023)

Konuyla ilgili olarak Dikilitaş köyünden A3:

“Köyde kimse de kalmadı bitti zaten kışın köyde 15 hane anca oluyor. Çobandır, muhtardır her evde bir iki kişi kalıyor. Diğer kalan hep dışarıda.”⁸

⁸ Yapılan görüşmede artık köylerde insanların kalmadığı daha çok büyük şehirlere göç ettiği vurgusu ön plana çıkmıştır.

Dış göçlerin yönü ise genellikle 1955 yılından itibaren 1975 yılı arasında tüm ülke çapında görülen Almanya'ya yapılan işçi göçleri bölgede de bulunmaktadır. Artık genellikle köylerdeki yaşantı kış mevsiminde büyük şehirde yaz aylarında büyükler varsa onları ziyaret veya köyde ev varsa bir, iki haftalık tatil mahiyetinde ziyaretler yapılmaktadır.

4.2.7. Yerleşmelerin Kuruluş, Gelişim ve Dağılışı

Araştırma sahasındaki yerleşmeler incelendiğinde genellikle toplu yerleşmeler gözlenmektedir. Sahada su kaynaklarının kısıtlı olması ve iskân edinilen coğrafyadaki yapısal sorunlar toplu yerleşmeyi beraberinde getirmiştir.

Araştırma sahasında gözlem ve çalışma yapılan köylerdeki yerleşimin kuruluş düzenlerine bakıldığında:

Panlı köyü: Hafif bir tepe üzerine kurulmuş, iki çeşme etrafında toplanmış dairesel tolu yerleşme özelliği gösteriyor. Çerkez Karaboğaz köyü: Zamantı Nehri ve Malatya yolu boyunca uzanan çizgisel ve dairesel yerleşme özelliği gösteriyor. Karakuyu köyü: Bara çevresinde toplanmış dairesel bir yerleşme özelliği gösteriyor.

Dikilitaş köyü: Bir çeşme etrafında toplanmış dairesel bir yerleşme özelliği gösteriyor. Aşağı Kızılçevlik Köyü: Zamantı Çayı'nın ince bir kolu etrafında ve bir vadi içerisinde kurulmuş olan çizgisel bir yerleşmedir.

Yerleşmelerle ilgili yapılan arazi gözlemleri ve görüşmelerden elde edilen bulgulardan azıları şu şekildedir.

Çerkez Karaboğaz köyünün ilk kurulum yeriyle ilgili olarak köyünden A2.:

“Köy bugünkü yerinden daha aşağıda 1 km kadar daha aşağıda dere kenarına yakın yerde kurulmuş. Fakat köyde bulunan iki büyük sülaleden Aslanlar ile Digeşler arasında köyün kuruluş hakkı yüzünden tartışma yaşıyor. Digeş ailesi Aslan ailesinin ileri gelenlerinden Aslan Musa'yı pusu kurarak öldürüyor ve bunun sonucunda köy oradaki yerinden taşınarak bugünkü yerine geliyor. O günün şartlarında Uzunyayla'nın ileri gelenleri toplanarak Digeş ailesine tüm her şeylerini bırakıp köyü terk ettirme cezası uyguluyorlar. Köyün adı Aslan sülalesinin adıyla bugünkü yerine kuruluyor.

Zaten bugün yerinde o zamanın şartlarında her ailenin bahçesi olduğu için herkes kendi bahçesinin olduğu alana taşınmışlardır.”

4.2.8. Meskenler ve Özellikleri

Soğuk geçen kış mevsimi dolayısıyla evler kalın duvarlı taş küçük pencerele “KAGİR” ismi verilen tahta arası taş yığma tekniği ile yapılmıştır. Tavan malzemesi olarak daha çok esnek yapıdaki ardıc ve katran ağacı tercih edilmektedir. Evler ve eklentiler yapılırken genellikle doğaya uyumlu ve yakın çevreden elde edilen malzemeler kullanılmıştır. Son yıllarda tavalarda sac yapı malzemesi ve güneş enerjisi sistemleri kullanılmaktadır.

Evler genellikle bir avlu içerisinde bir veya iki katlı olarak inşa edilmiştir. Örnek alınan Panlı ve Çerkez Karaboğaz köyünde evler genellikle iki katlı olup evin altı ambar, depo veya kışlık malzemelerin saklandığı yer, bazı yerlerde ise ahır olarak kullanılmaktadır. Evler inşa edilirken herkes kendi ailesine veya sülalenin bir arada olduğu yerde kurulmuştur. Edinilen bilgilere göre: Çerkez kültüründe aileden birisinin evini ayırabilmesi için evlendikten sonra gelin kaynana ve kayınpederin evine gelir. Kendisinden küçük erkek kardeşi evlenene kadar aynı ev içerisinde “Loğunziuk adı verilen odasında yaşamını sürdürür. Evdeki küçük erkek kardeş evlendiği zaman büyük kardeşe evden ayrı ama çok da uzak olmayan bir ev inşa edilir.

Konutlar ve eklentileri bulunduğu yere göre şekil almıştır. Örneğin Panlı köyü sınırları içerisinde taş ocağı bulunması sebebiyle daha çok taştan meskenler yapılırken daha iç kesimlerde kalan köylerde ise daha çok kerpiç yapı malzemesi kullanılmıştır.

Aşağı Kızılçevlik köyünden A5:

“Genellikle hayvancılık faaliyetlerine bağlı olarak buraya yerleştiklerini söylüyorlardı büyüklerimiz. Genellikle at gezdiriyorlardı havaların serin olması iklimin serin olması sebebiyle burayı tercih ettiklerini söylüyorlardı. Sonradan attı kalmadı şimdi mecbur biz de oturmaya devam ediyoruz. Hayvancılık yok olunca bir kısım hayvancılık bir kısım ziraatçılık. Ekseri olarak ziraatçılık yapıyoruz.”

Konuyla ilgili Dikilitaş köyünden A3:

“Oturduğumuz evin temeli 150 yıllık var 1,5 asır ama be buraları yıktım yeniden yaptım evin dış cephesi taştan evin iç bölmeleri ise briketten yapıldı. Evin dışında

kullandığımız taşları kendi arazimizden temin ettik ben kendim ocaktan söktüm getirdim. Tek başıma usta da olmadan kendi başıma yaptım. Tavan yapında kullanılan o ağaçları ise babamın dedesi Kafkasya'dan göç ettikten sonra ormandan kesi getirmiş. Şu Sarız tarafından gelmekte Kıskaçlı var orada Sarız'ın Avşar köylerinden gelme. Buralarda da ormanlar vardı da buradakiler daha azdı.”

Panlı köyünden A6:

“Kendi köyümüzde bulunan taş ocağından getirilen taşlardan evler yapılmıştır. Bizim yaşımız yetmediği için biz görmediğimiz için tavanda kullanılan malzemelerin dışarıdan getirildiği söylendi. Buralar ormanlık bölge değil. Bize anlatılanlar çerçevesinde ailenin tümünü kapsayacak şekilde yapıldı. Fakat o dönemde yapım imkanları geniş evlere imkân vermedi. Sonradan aileler bölünerek herkes kendisine ev yaptı fakat her ailenin kendisine ait bir misafir odası vardı.”

Yine bu konuyla ilgili yapılan görüşmeler esnasında A1:

“Taş ile kerpiç ile elver yapılırdı. Toprağın içine saman katardık onu kalıplarla koyardık yüksekliği de briket ebadında olan kalıplar yapardık. Taş daha sağlam olurdu ama kerpiç ev daha sağlıklı olurdu. Evler eskiden o iki şekilde yapılırdı. Tavana ise daha çok ardıç ağacı kullanılırdı. Alt kısmına elenmiş toprak çamur haline getirilip o şekilde sıvanırdı. Onun üzerine de “Yeadeuh” adı verilen toprak toprak çıkan kireç gibi onu eritip küçük körpe kuzuların derisiyle şimdi fırçayla badana yapıyorlar ya o yeadeuh'un suyuna batırıp duvarlar boyanırdı. Buna da “Dij” ismi verilirdi. Evlerin bölümlerini sayacak olursak “Lauğune” yeni gelin gelenin odası “Wuneşho” evin büyüğünün odası “Wune Plaje” çok kullanılmayan oda “Ğaşes” Sütlük yaz mevsiminde geniş olan camı kış mevsiminde Annem rahmetlik bir göz bırakıp tahtayla kapatıp üstüne toprak ve gübre ile sıvardı. O kenara büyük raflar yaparlardı üzerine sütleri koyarlardı serin kalırdı. “Jeug” yemek yapılan yer mutfak yoktu o zamanlar büyük açası olurdu. Ucundan da “Şivan” ismi verilen demir sarkardı. Bir de “Ambar” vardı. Bizim evde 100 teneke un 100 teneke arpa, buğday 100 teneke ekime ayrılacak ayrı olarak 3 kısımdan oluşuyordu. Eskiden “Sena” veya “Hayat” vardı ora kenarda büyük bakır kazanlar vardı. Oraya suyu koyarlardı. Tüm odaların kapısı o sena hayata açılırdı.”

Aşağı Kızılçevlik köyünden A4 ve A5:

“Evler yapılırken bizde niye çatı yapmadılar da hep taş ve kerpiçten ev yaptılar diye şikayetçiyiz. Ekseri taş ve kerpiçten yapıyorlardı. Alt su basmanı taştan yapılıyordu. Üst kısım ise kerpiçten yapılıyordu. Taş malzemeleri Yukarı Kızılçevlik köyünden taş ocakları var orada getiriyorduk. Kim ev yapacaksa herkes ekseri kağı arabasıyla taş getiriyorlardı. Herkes en azından 1 sefer taş getirirlerdi. Tavanda kullanılan ardıç veya katran ağacı tercih ediliyordu. Eskiden Uzunyayla hep ormanlıkmuş bizim bir asker deresi denen bir yerde meradır orası oradan kesildiğini söylüyorlar. Köyde herkesin toplandığı bir yer yok herkesin kendi misafir odası bulunur. Toplu yerlerde eskiden herkes yardım ederdi. Baş sağlığı verildiğinde ya da düğünde komşular köylüler misafiri bir başına bırakmaz herkes ona yardım ederdi.”

Çerkez evlerinin bir diğer özelliği ise misafir odasının her şekilde evden ayrı olmasıdır. Misafir odasının girişi kapısı farklıdır. Ev ile bir bağlantısı olmadığı için evin içerisi ile misafir arasındaki özel hayat korunmuş oluyordu.

Fotoğraf 7. Evlerin çatı yapı malzemesi olarak daha esnek yapıda ve daha sağlam olan ardıç ağaçları tercih edilmektedir.

Fotoğraf 8. Ev İçi Süslemelerde Geleneksel Çerkez Motiflerinin Kullanıldığı Panlı Köyünde Bir Meskenin İçten Görünümü

Fotoğraf 9. Geleneksel Yapıyla Yapılmış Olan Kapı örnekleri (Çerkez Karaboğa Köyü)

Fotoğraf 10. Ev ve Eklentilerindeki Taş Yığma Üzerine Sıva Olarak Gübre, Saman ve Su Karışımı Elde Edilerek Yapılmış Meskenlerden Bir Görünüş (Aşağı Kızılçevlik Köyü)

Fotoğraf 11. Geleneksel Çerkez evlerinden bir görüntü (Genellikle misafir için ayrılan oda evden ayrı bir yerde olup tamamıyla evden ayrı bir özellik gösterir.) (Dikilitaş Köyü)

Fotoğraf 12: Geleneksel Çerkez evlerinde eğer evin altında depo veya ambar olarak kullanılan bölme varsa misafir odasının girişi evden ayrı bir merdiven ile yine evden bağımsız şekilde yapılır. (Çerkez Karaboğaz Köyü)

Köylerde köy odası veya düğün veya cenazelerde toplanılan belirli bir yer var mı diye sorulduğunda ise her köyde aldığımız ortak cevap herkesin kendi evinin eklentisi olan misafir odalarında gelen misafir veya kalabalık toplantılar ağırlanmaktadır.

Konuyla ilgili Dikilitaş köyünden A3.:

“Tüm köyün topladığı bir alan yok onu yeni yeni yapan köyler var cenaze evi diye orada yemek verilir. Bizde o yok komşu köyün okullarında orada yemek veriyorlar.”

4.2.9. Araştırma Sahasında Eğitim

Eğitime bakıldığında köylerin hepsinde birer adet ilkokul bulunmaktadır. Fakat köylerde meydana gelen aşırı göç ile köylerdeki okullar kullanılmıyor. Bazı büyük belde, nahiye büyüklüğündeki yerlerde ise bölge okulları bulunmaktadır. Panlı, Karakuyu, Malak, Kaynar ve Örenşehir köylerinde taşınalı eğitim yapılmaktadır.

Genellikle eğitim amaçlı olarak köylerden çıkan kişiler Kayseri il merkezine gitmektedirler. Böylelikle hem köy ile hem de şehir ile olan bağlantıları devam etmektedir. Okullar kapandığında köye elen aileler okulların açılmasına kadar köyde yaşamlarını devam ettirirler. Köylerdeki okuma oranına bakıldığında geç neslin tamamı

üniversite mezunu veya üniversite okuyan gençlerden oluşmaktadır. Arazimizin yer aldığı Kayseri ili Pınarbaşı ilçesinde Erciyes Üniversitesine bağlı Suna Yalçın Meslek Yüksek Okulu eğitim öğretim faaliyetlerine devam etmektedir. MYO ders programı olarak, Pazarlama, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları, Bankacılık ve Sigortacılık (2019-2020 Eğitim Öğretim sezonunda faaliyete başlayacak) Bölümleri bulunmaktadır.

Meslek Yüksek Okulunun bölgeye gelmesiyle bölgede hareketlenme ve canlanma meydana gelmiştir. Dışarıdan gelen öğrencilere kalacak yer olarak Yurtlar Genel Müdürlüğünün yapmış olduğu kız ve erkek yurtlarında bölge halkına istihdam ve çalışma alanı doğmuştur.

Araştırma yapılan sahadaki yapılan röportajlarda buradan daha çok büyük şehirlerdeki üniversitelerin tercih edildiği bulunmuştur. Çerkez Karaboğaz köyünün muhtarıyla yapılan röportajda beş çocuğunun olduğu dördünün üniversite okuduğu sonuncusunun da bu sene KPSS sınavlarına girdiği sonuç beklediği öğrenilmiştir. En büyük çocuğunun ikinci üniversiteyi okuyup bu sene MEB’de ingilizce öğretmeni olarak atandığı, kızının Ankara’da diyetisyenlik yaptığı bir oğlunun İstanbul’da dış polikliniği olduğu diğerinin kamu yönetimi ve siyasal bilimler okuduğu şu anda Kahraman Maraş Hava Alanında kule memuru olduğu, en küçük çocuğunun da bu sene mezun olup Kayseri OSB’nde bir fabrikada endüstri mühendisi olarak çalıştığı öğrenilmiştir.

Fotoğraf 13. Çevre Köylerden Taşımalı Eğitimle Gelen Öğrencilere Hizmet veren Karkuyu Köyü İlkokulu ve Ortaokulundan bir görünüm.

4.2.10. Araştırma Sahasındaki Tarım ve Hayvancılık

Araştırma sahası incelendiğinde esas geçim kaynağının tarım ve hayvancılığa dayandığı görülmektedir. Araştırma sahasının bulunduğu alan itibariyle yarı-kurak iklim özellikleri hâkimdir buna bağlı olarak da genellikle kuru tarım yapılmaktadır. Arpa, buğday, çavdar temel üretilen ürünlerdir. Son yıllarda devlet desteği ile bölgede bulunan köylerde kimyon, yeşil mercimek, tarımı ve Pınarbaşı'na yakın içinden akarsu geçen köylerde patates, mısır ve pancar tarımı yaygınlaşmıştır. Çerkez Karaboğaz köyü Pınarbaşı'na en yakın ve bölge içerisinde içinden akarsu geçen bir köy olduğu için burada daha fazla patates pancar taze fasulye mısır pancar vb. sulama isteyen ürünler de yetiştirilmektedir.

Tablo 6. Kayseri İli Tarımsal Üretim Alanları (Da) (Kayseri İl Tarım Müdürlüğü 2021 Yılı Faaliyet Raporundan Derlenmiştir.)

DÖNEM	İLÇE	Sebze (Da)	Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri (Da)	Nadas (Da)	İLÇE TOPLAMI (Da)
2021	Akkışla	90	745	25.000	86.955
2021	Bünyan	12.812	2.953	50.000	427.809
2021	Develi	117.421	7.198	160.705	708.210
2021	Felahiye	131	4.458	27.262	146.270
2021	Hacılar	643	1.758	12.366	27.635
2021	İncesu	7.675	34.295	103.000	319.908
2021	Kocasinan	7.956	6.363	438.865	1.020.709
2021	Melikgazi	1.104	4.222	75.758	159.007
2021	Özvatan	166	1.238	7.500	46.119
2021	Pınarbaşı	2.072	4.173	50.000	656.016
2021	Sarıoğlu	871	260	166.400	344.493
2021	Sarız	0	750	20.000	145.850
2021	Talas	62.565	6.790	39.867	228.691
2021	Tomarza	160.712	453	56.646	603.804
2021	Yahyalı	1.486	37.825	36.702	249.112
2021	Yeşilhisar	21.454	40.532	37.000	337.743
2021	İL TOPLAMI (Da)	397.158	154.013	1.307.071	5.508.331

Kaynak: Kayseri İl Tarım Müdürlüğü 2021 Yılı Faaliyet Raporundan Derlenmiştir.

Hayvancılık alanına bakıldığında ise genellikle büyükbaş cins hayvan türleri bulunmaktadır. Bununla birlikte bir iki aile sadece küçükbaş hayvancılıkla uğraşmaktadır. Özellikle küçükbaş hayvanlar için çoban bulunamaması küçükbaş hayvanın bakımının zor olması insanları daha çok büyük baş hayvancılığa ve daha fazla et süt verimi olan cins hayvanlara yöneltmiştir. (Fotoğraf 18)

Su ürünleri üretiminde Kayseri ili Pınarbaşı ilçesi su ürünleri üretiminde de ön plana çıkmaktadır. Balıkçılık kara tesisleri incelendiğinde üretimin yarısından fazlası Pınarbaşı ilçesinden sağlanmaktadır. Ayrıca kurulu olan yem, havuz, işleme ve dağıtım tesisleri de bölgede önemli istihdam olanağı sağlamaktadır.

Tablo 7. Kayseri İli Tarımsal Üretim Alanları (Da) (Kayseri İl Tarım Müdürlüğü 2021 Yılı Faaliyet Raporundan Derlenmiştir.)

KAYSERİ İLİ BALIKÇILIK VE KARA TESİSLERİ						
YIL	İLÇE	İŞLETME SAYISI	YAVRU (ADET)	YUMURTA (ADET)	PROJE (kg)	ÜRETİM (kg)
2021	PINARBAŞI	15	197.296.000	160.060.000	1.529.000	264.098
	BÜNYAN	1	15.000.000			
	SARIOĞLAN	1	40.000		10.000	
	İL TOPLAMI	17	212.336.000	160.060.000		264.098

Kaynak: Kayseri İl Tarım Müdürlüğü 2021 Yılı Faaliyet Raporundan Derlenmiştir.

Tablo 8. Kayseri İli Tarımsal Üretim Alanları (Da) (Kayseri İl Tarım Müdürlüğü 2021 Yılı Faaliyet Raporundan Derlenmiştir.)

YIL	İLÇE	İŞLETME SAYISI	SU KAYNAĞI	PROJE (kg)	ÜRETİM (kg)
2021	KOCASİNAN	16	Yamula Baraj Gölü	14.750.000	3.703.382
	PINARBAŞI	6	Bahçecik Baraj Gölü	4.800.000	
	İL TOLAMI	22		19.550.000	3.703.382

Kaynak: Kayseri İl Tarım Müdürlüğü 2021 Yılı Faaliyet Raporundan Derlenmiştir.

Fotoğraf 14. Tahıl Tarlalarından Bir İki Görünüş (Aşağı Kızılçevlik Köyü)

Fotoğraf 15. Zamantı (Samantı) Nehri Kıyısındaki Köylerde Yetiştirilen Patates Tarlalarından Bir Görünüş (Çerkez Karaboğaz Köyü)

Fotoğraf 16. Büyükbaş Hayvan yetiştiriciliği ile uğraşan Ailenin Buzağı ahırından bir görünüş (Dikilitaş Köyü).

Fotoğraf 17. Merada Otlayan Hayvanlardan Bir Görünüş (Aşağı Kızılçevlik Köyü)

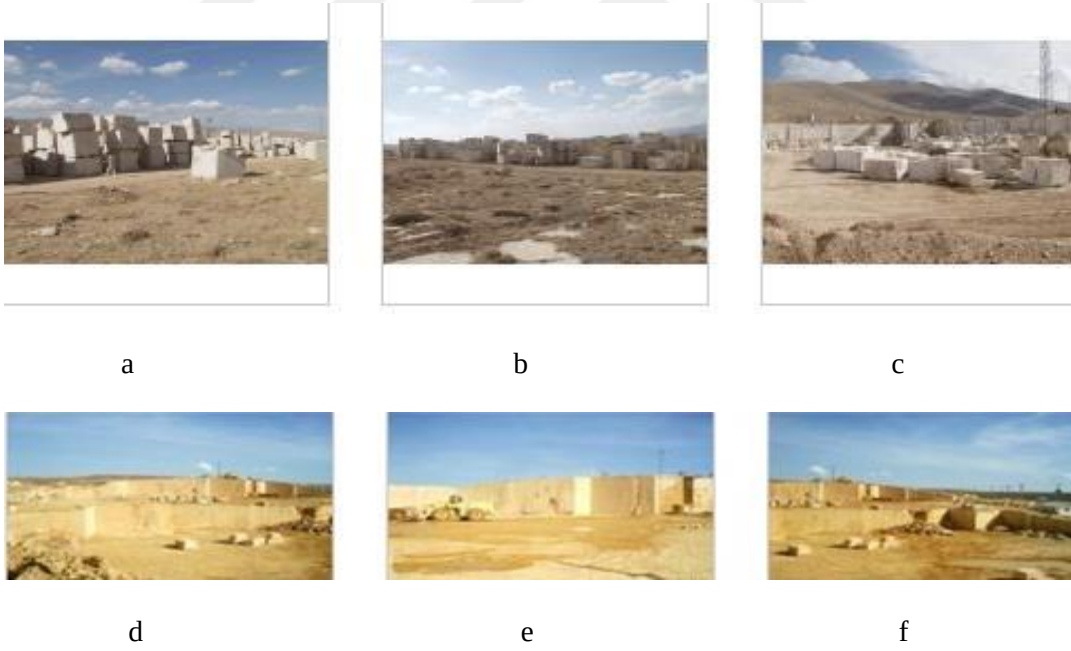
4.2.11. Araştırma Sahasında Madencilik

Bölge neojen tortulanma alanı olduğu için bölge topraklarında yoğun miktarda kireç birikimi ile bölgede zengin traverten taşı ve mermer madeni ile Kayseri-Sivas arasında yoğun demir madeni bulunmaktadır. Bu madenlerde eskiden bölge halkından çalışanlar olmuştur fakat günümüzde bu madenlerin el değiştirmesi işletici firmaların değişmesi birlikte buralarda istihdam edilen kişi sayısı azalmıştır. Özellikle Dikilitaş Uzunpınar arasında yoğun maden çıkartımı yapılan maden ocakları bulunmaktadır.

Bölgede bulunan Erciyes volkanik dağından çıkmış olan volkanik malzemelerin oluşturduğu andazit ve diorit gibi malzemeler bölgede yaygın olarak kullanılmaktadır. Bölgede bulunan eskiden faal olup son 20 yıldır faaliyeti sona ermiş olan taş ocağı hem köye hem de civar köylerde taş malzeme yapımında büyük bir kaynak sağlamıştır. Bölgede varlığını sürdüren Çevikler ve Dedeman Madencilik bölgede yoğun mermer, traverten taşı, mermerit gibi ürünleri üretmektedir. Bu kuruluşlardan Çevikler şu anda faaliyetine son vermiş durumdadır. Fakat Dedeman Madencilik 1947 yılından bu yana faaliyetine devam etmektedir.

Fotoğraf 18. Panlı Köyünün Diyorit ağırlıklı kayaç yapısından bir görünüş

Fotoğraf 19. Araştırma Sahasındaki Mermer ve Traverten İşletmelerinden Altı Farklı Görünüm

Uzunpınar Demir Cevheri İşletmesi Kayseri ili Pınarbaşı ilçesinin 47 km kuzeydoğusu, Sivas ili ürün ilçesinin 45 km kuzeybatı ve Sivas ili Kangal ilçesinin 57 km güneybatısında yer almaktadır. Demir Export A.Ş. nin en eski maden ocaklarından

birisidir. Bu sahada elde edilen verilere göre şirket 2007 yılından beri 630.000 ton demir cevheri üretimi gerçekleştirmiştir.

Bunun dışında Kayseri ilindeki krom varlığı yoğun olarak Pınarbaşı ilçesinde toplanmıştır. Kayseri ilinde toplam kromun 56.000 ton görünür, 1.000.000 ton hesaplanan (muhtemel) ve 374.000 ton mümkün rezerv bulunmaktadır.

Dedeman Madencilik 1947 yılında Pınarbaşı Toruntepe’de başlayan krom üretimi 1985 yılında Pulpınar, 2006 yılında Adana Aladağ krom işletmeleri olarak büyüyerek devam etmektedir.

Aynı şirketin bir diğer kuruluşu olan Dedeman Traverten ve Mermer İşletmeleri de 1947 yılında Kayseri Pınarbaşı ile Adana Tufanbeyli arasında kurulmuş olup 2000 yılında faaliyetlerini durdurmuştur. Bölge halkının büyük çoğunluğuna ekonomik bir geçim kaynağı olan fabrikalar dışarıya yapılan göçleri önemli ölçüde durdurmuştur. Fakat fabrikanın kapanmasıyla birlikte bölgede önemli işsizlik sorunu çıkıp, il içi ve dışı göçlerde artış olmuştur.

Fotoğraf 20. Araştırma Sahasında Bulunan Demir Madeni İşletmesinden Bir Görünüş

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.1. Çerkez Kültürü-Fiziki Coğrafya Özellikleri ile İlgili Bulgular

“Kültür coğrafyası ya da kültürel coğrafya, insanların içinde yaşadıkları fiziki çevreden çok, insan kültürlerinin vurgulandığı bir anlam içerir. Kültür coğrafyasının amacını anlamak için ilk önce kültür sözcüğünün ne olduğunda anlaşılmak gerekir. Sosyal bilimler ve hümanistler bazıları dar, bazıları geniş anlamda birçok kültür kavramı öne sürmüşlerdir. Bundan bilim dallarında bile araştırmacıların hepsi fikir birliği içinde değildir. Örneğin toplum bilimcilerden bazıları tarafından “belirli bir toplumun üyeleri tarafından paylaşılan ve birbirine aktarılan bilgi, tavır ve davranış kalıplarının hepsinin toplamı” bazıları tarafından da “çevrenin insan tarafından meydana getirilen kısmı” olarak adlandırılırken coğrafyacı Harris; kültürü “bir nüfus ya da toplumun öğrenilmiş düşünce ve davranış özellikleri” ve Ann E. Larimore ise; benzer şekilde “bir grubun üyelerinin öğrenip, yaşadıkları ve gelecek nesillere aktardıkları bir yaşam tarzı” olarak tanımlamaktadırlar.

Kültürün ‘bir grup insanın ortak yaşam tarzı’ şeklindeki tanımı en sık rastlanandır. Burada söz konusu grup ya da toplumu özelleştiren onların “yaşam tarzı” olmaktadır. Başka insanların bazı şeyleri onardan farklı bir şekilde yaptıkları gerçeği, işte bir grup ya da toplumun farklı olma nedenidir.” (Tümertekin ve Özgüç, 2006:79).

“Kültürün kendisi maddi değildir. Kültür; entelektüel ve soyut olduğu için, maddileştirilemez. Ama, madde kültürel olabilir; görülebilir ve dokunulabilir olan şeyler, kullanımları, şekilleri, dokuları, maddeleri, renkleriyle kültürelidir. “Maddi Kültür” denilen bu kültürün içine, yalnızca onlarla sınırlı olmadığı unutulmaksızın, binalar, anıtlar, giysiler, mobilyalar, mezar taşları, taşıma araçları, müzik aletleri, oyuncaklar, yemek yeme ve pişirme kapları, kozmetikler, silahlar, tapınaklar, çitler, çiftlik planları, yerleşme kalıpları ve dekoratif eşyalar gibi çok çeşitli şeyler girer. Maddi kültür, kültürün yüksek derecede anlatımıdır.” (Tümertekin ve Özgüç, 2006:101).

Çerkez kültürü incelendiğinde daha çok geleneksel kültüre (halk kültürüne) ait unsurlar doğal yaşam özellikleri ön plana çıkmaktadır. Çerkezlerin ana vatanı olan Kafkasya incelendiğinde düşük hava sıcaklık şartları, uzun geçen kışlar ılıman karasal iklim kuşağının yükseltiye bağlı olarak daha serin geçtiği sert karasal iklim şartları etkilidir. Bu bölgede daha çok soğuk iklim şartlarına uygun ekonomik faaliyetler sürdürülmüştür. Tarım ürünü olarak soğuğa dayanıklı patates, pancar, lahana vb. sebzeler ile tahıl tarımı yapılmıştır. Bu da gastronomide belirin şekilde hissedilmektedir. Mutfak kültürünü detaylı olarak incelendiğinde daha çok hamur işi ve yumrulu bitkilerin ön olana çıktığını görmekteyiz.

Hayvancılık olarak daha çok soğuğa dayanabilen büyükbaş hayvancılık ile arazi ve ana hatlarıyla step ikliminin hakim olduğu bir bölgede iskan edilip bu bölgede yaşadıkları için küçükbaş hayvancılık(koyun) yetiştiriciliği ile geleneksel olarak geçmişten getirdikleri at yetiştiriciliği ön plana çıkmıştır. Bu unsurlar gastronomi, giyim kuşam, konut yapısı ve tipine de etki etmiştir.

5.2. Araştırma Sahasının Kültürel Ekolojik Özellikleri İlgili Bulgular

Araştırma sahamız olan coğrafi konum itibarıyla Uzunyayla Platosu üzerinde yer alan Kayseri Pınarbaşı-Bünyan ve Sivas Kangal-Gürün-Şarkışla-Yıldızeli arasında yer almaktadır. Çerkez boylarından Kabardey boylarının yoğun olarak yaşadığı bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Kafkasya'da sürdürülen kültürel faaliyetlere Diaspora⁹'da en yakın kültürel etkinliklerin sürdürüldüğü yerdir. Dil, kültür, ekonomik faaliyetler yaşayış olarak 160 yıl içerisinde bir kaynaşma meydana geldiyse bile yine yaşam tarzı olarak kültürel öğeler korunmuştur.

5.2.1. Araştırma Sahasındaki Somut Kültürel Mirasla İlgili Bulgular

Genel coğrafi bölge incelendiğinde farklı yerleşim yerlerinde eski medeniyetlere ait kalıntılar bulunmaktadır. Çerkez göçmenlerinin Osmanlı topraklarına geldikleri dönemden bugüne kadar 155 yıl geçmiştir ve esas medeniyete ait kültürel miraslar Kafkasya'da kalmıştır. Somut miras olarak sadece ev yapılarını örnek gösterebiliriz. Bunun dışında da Osmanlı topraklarına iskân edildikleri dönemde Müslümanlığı kabul etmiş ve daha çok Müslümanlığın getirmiş olduğu ibadethane ve eklentileri yapılmıştır.

⁹ Bir ulusun veya inanç grubunun ana vatanları dışında fakat onunla bağlarını koruyarak yaşayan topluluklarını ifade etmektedir. (HOPYAR, TOPAL, TAUSCHER)

5.2.1.1. At Koşum Takımları

Geçiminin büyük kısmını tarım ve hayvancılık olduğu için de daha çok hayvancılığa yönelik alet, eşya ve gereçler ile kıyafetler olmuştur.

Çerkez kültürünün temel yapı taşlarından birisi olan atçılık faaliyeti geçmişten günümüze kadar devam ettirilmiştir. Osmanlı kayaklarına bakıldığında bu bölgede yetiştirilen atların saray ve çevresinde yetişenler tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Çerkezler sürgün yollarında gelirken en büyük yol arkadaşları olan atlarıyla gelmişlerdir ve kendine has bir ırk olan Kafkas atı ırkı böylece Anadolu topraklarına girmiş oldu. İngiliz atından biraz daha kısa Arap atında daha yüksek dayanıklı bir at cinsidir. Çerkezler için at o kadar önemlidir ki ata gerekmedikçe mahmuz, kamçı sopa vurulmazdı. Özel olarak yapılan Çerkez eyerlerinin içi koyun veya kaz tüyünden olup atın sırtına gelen kısım hava alacak şekilde bırakılmıştır. Atın sırtındaki eyer atın sırtına yapışıp terletip atın sırtına yara yapmayacak şekildedir.

Günümüzde bu eyer takımlarından sadece sayılı adette kalmıştır. Köy hayatına traktör, biçerdöver vb. araçların girmesiyle at ve at koşum takımları varlığını kaybetmiştir. Köy hane halkları da kır bekçisi ismi verilen korucu veya hayvanlarına bakan çobanlara vermişler böylelikle kaybolmuştur.

Konuyla alakalı olarak A4 ve A5.:

“Saklayanlar var ama herkeste bulunmuyor. Bizim de vardı ama nereye gittiğini ben bilmiyorum. Hepsi kayboldu gitti.”

Fotoğraf 21. Çerkez Eyerinden Bir Görünüş

Fotoğraf 22. Çerkez Usulü El Yapımı Kamçıdan Bir Görünüş

5.2.1.2. Geleneksel Kıyafetler/Giyim Kuşam

Genellikle at üzerinde bir yaşamları olan Çerkezlerde daha çok ata rahat binebilecekleri rahat pantolon tarzı kıyafetler ile yaşadıkları bölgenin iklim şartlarına bağlı olarak yün ve kalın kıyafetler tercih ederek soğuk iklim şartlara da uyum sağlamışlardır.

Savaşın hüküm sürdüğü bir coğrafyada yer aldıkları için savaşa hazır bir vaziyette kıyafetlerinin yakalarında mermi ve gıda takviyesi vardır. Genellikle yumuşak deriden yapılmış olan uzun mest tarzı çizmeler giymişlerdir.

Çerkez kadınlarının giydiği kıyafetler ise daha arif ve işlemelidir. Saye ismiyle anılan ipek kumaştan parlak bir görünüşe sahiptir ve bel kısmı daha ince olan kaftan tarzı kıyafetler bulunmaktadır. Göğüs kısmında ise gümüş işlemeli süsler bulunmaktadır.

Başlık veya Şarkhon ismi verilen başlık ise genellikle kış mevsiminde seyahat edilirken soğuktan korunmak üzere eğrilmiş koyun yününden yapıldı. Örnek olarak resmi de kullanılan başlığın sahibi olan İsmet Kutay'a annesi tarafından yapılmış olup en az 65 yıllık bir başlıktır. Ucundaki püskül kısmı da yine eğrilmiş ip ile dokunarak yapılmıştır. Günümüzde dokunamadığı için genellikle gösteri veya süs amaçlı olarak trikodan yapılmaktadır.

Fotoğraf 23. Çerkez Erkeklerinin Geleneksel Giysisi Olan “Çerkeska”dan Bir Görünüş

Fotoğraf 24. Çerkez Kızlarının Geleneksel Giysisi Olan “Saye”den Bir Görünüş

Fotoğraf 25. Yün Dokuma Olarak Örülen ve Kış Mevsiminde Başa Sarılan “Şarkhon” veya “Başlık”tan Bir Görünüş.

5.2.1.3. Yemek Kültürü (Gastronomi)

Yemek kültürüne bakıldığında genellikle eskiden beri varlığını sürdüren genel olarak et, süt ve hamur işlerine dayalı bir besin sistemine sahiptir. Yemeklerin büyük kısmında et ve hamurun birlikteliğiyle ortaya çıkan yemekler vardır. Sert Karasal iklim şartlarında yaşamış olan Çerkez halkları ana vatanlarından gelirken yanlarında getirebildikleri birkaç hayvanıyla birlikte gelmişlerdir. Genellikle et süt ve hamur işi ağırlıklı bir yemek kültürüne sahi olan Çerkez toplumu Anadolu topraklarına girdikten sonra birçok sebze ile karşılaşmışlar ve Çerkez mutfağına sebze yemekleri sonradan giriş yapmıştır. Araştırma eserimizde bahsi geçen tüm Gastronomik unsurlar Hacer AKBULUT tarafından ev ortamında yapılmıştır.

Yemek kültürüne bakıldığında eskiden günümüze çok fazla değişime uğramamıştır. Fakat eskiden yapılıp şu anda yapılmayan yiyecekler de vardır. Bunların terk edilme sebepleri sorulduğunda yapımının zor olması ve genellikle öğrenilmemesidir. Örneğin düğünlerde ikram edilen Thurumbey isimli bir kurabiyeyi yapabilen kişi sayısı çok azalmıştır.

Çerkez mutfağına ait yiyecekler ve örneklerini incelerken şu noktaya da dikkat çekmek gerekir. Başka yörelerde iskân edilip orada yaşamlarını sürdüren Çerkezlerde yer yer şekil yer yer isim olarak farklılık olabilmektedir.

5.2.1.3.1. Psıhalıve (Patatesi Çerkez Mantısı)

Kare şeklinde kesilen hamur mantısının içerisine yağda kavrulmuş ve ezilmiş patates konur üçgen şeklinde kapatılır ve suda haşlanır. Suyu süzülerek üzerine erimiş tereyağı dökülerek servis edilir.

Fotoğraf 26. Patatesli Çerkez Mantısından Bir Görünüş

5.2.1.3.2. Gedigehalame (Yumurtalı Çerkez Mantısı)

Mantı hamuru kıvamında yoğrulan hamur oklava veya parmaklar yardımıyla fincan şeklinde açılarak içerisine kavrulmuş soğan, kıyma, çırpılmış yumurta ve süt karışımı dökülerek ağzı kapatılır. Suda haşlanan hamur üzerine erimiş tereyağı eklenerek servis edilir.

Fotoğraf 27. Yumurtalı Çerkez Mantısından Bir Görünüş

5.2.1.3.3. Kıymalı Çerkez Mantısı (Gurize/Gabın)

İnce açılan hamurun kare veya bir çay bardağı yardımıyla yuvarlak olarak kesilip içerisine kıymalı harcın konu suda haşlanmasıyla ardından üzerine de erimiş yağ dökülmesiyle elde edilen bir yemektir.

Fotoğraf 28. Kıymalı Çerkez Mantısından bir görünüş

5.2.1.3.4. Gılınış/Gırınış (Kuru Etli Hamurlu Çerkez Yemeği)

Mantı hamuru kıvamında yoğurulan hamur parmakla şekil verilerek haşlanır. Tavuk veya haşlanan et didilerek bol sarımsak ve baharat ile marina edilir. Haşlanan hamur ile marina edilen et veya tavuk servis edilir.

Fotoğraf 29. Kuru Etli Hamurlu Çerkez Yemeğinden Bir Görünüş

5.2.1.3.5. Geape Lıbjahoa (Sızdırma)

Koyun kuyruk yağının eritilip içerisinde çıkan kıkırdaklar yumuşak poğaça hamuruyla karıştırılıp fırına verilir. Bazı yörelerde sızdırma olarak bilinir.

Fotoğraf 30. Sızdırmadan Bir Görünüş

5.2.1.3.6. Şıps/Baaste (Çerkez Tavuğu)

Parçalanarak haşlanan tavuk veya hindi sudan alınarak sarımsaklı sos ile terbiye edilir. Bir kap içerisinde un kavrulur üzerine süt ve tavuk veya hindinin haşlandığı su ile edilir karıştırılarak pişirilir. Beşamel sostan daha akışkan bir kıvama gelir. İçerisine marina edilen tavuk veya hindi koyularak tekrar kanatılır. Üzerine biberli tereyağı dökülerek servis edilir.

Özellikle davetlerde misafir büyüklere tavuğun göğüs kısmı ikram edilir.

Fotoğraf 31. Çerkez Tavuğu yemeğinden bir görün

5.2.1.3.7. Velibak (Gözleme)

İnce açılan hamurun içerisine tercihe göre patates, peynir veya herhangi bir otlar harç konup hamur top haline getirilir. Tekrar oklava yardımıyla ince şekilde açılıp sacda pişirilmesiyle elde edilir. Yanında peynir ve sıcak içeceklerle ikram edilir.

Fotoğraf 32. Çerkez Gözlemesi “Velibak”tan bir görünüş

5.2.1.3.8. Lokum/Halıve (Pişi)

Süt, maya ve su ile yoğurulan hamurun arasına kavrulmuş patates konarak D biçiminde bir kısmı da boş olarak yağda kızartılır. Genellikle kandil, arefe, bayram veya düğünlerde yola gidecekler için yapılan bir yemektir. İçli olanlara (patates, peynir, kıyma) “Halıve” boş kızartmalara ise “Lokum” ismi verilmektedir.

Fotoğraf 33. Hamur Kızartması (Pişi)den bir görünüş

5.2.1.3.9. Thuruş (İnce Hamur Kızartması)

Genellikle düğünlerde gelin almaya giderken büyüklere ikram etmek için yuvarlak açılan hamurun bir kenarının büzülerek şekil verildiği ve kısık ateşte bol yağda kızartılan hamurdur.

Fotoğraf 34. İnce Hamur Kızartmasından bir görünüş

5.2.1.3.10. Kalmukşey/Karaşey (Labada(Efelek) Otu Çayı)

Labada otunun yaz sonunda kurutulan tohumlarının haşlanıp bir taşım kaynadıktan sonra süzülür daha sonra içerisine süt dökülüp tekrar kaynatılmasıyla elde edilir. Kaynayan çay bardaklara alındıktan sonra içerisine tereyağı, tuz, karabiber ekilerek içilir.

Fotoğraf 15. Labada (Efelek) otunun kurumaya başlamış hali

Fotoğraf 16. Labada Otu Çayının içime hazır halinden bir görünüş.

5.2.1.3.11. Mıramıse (Mısır Unlu Pekmezli Tatlı)

Kanayan suyun içerisine yavaş yavaş dökülen mısır unu katı bir hale geldikten sonra tabağa alınan hamurun orta kısmı bir kaşık yardımıyla oyulur. Bu esnada başka bir kaptaki tereyağı ile pekmez eritilir. Eritilen ekmez ve yağ ortası açılan hamura dökülür. Kenarındaki hamurdan alınıp içindeki pekmeze batırılarak tüketilir.

Fotoğraf 17. Pekmezli Mısır Unlu Tatlıdan bir görünüş

5.2.1.3.12. Thurumbey (Un Kurabiyesi)

Pudra şekeri ve oda sıcaklığında eritilmiş olan tereyağının iyice birbirine harç edilip çırpılmasıyla elde edilen çok kısık ateşte (ortalama 150°C) pişirilen düğünlerde, kız almaya gidecek büyüklere ikram edilen kurabiyedir.

Fotoğraf 38. Çerkez Un Kurabiyesinden bir görünüş

5.2.1.3.13. Kayıslıbjje (Kuru Kayısı Tatlısı)

Kuru kayısı az bir suda haşlanır. Kayısılar iyice suyunu salıp yumuşadıktan sonra üzerine eritilmiş tereyağı dökülerek ılık olarak servis edilir.

Fotoğraf 39. Kuru Kayısı Tatlısından bir görünüş

5.2.1.3.14. Koeypłj (Çerkez Peyniri)

Kaynayan süt limon veya peynir suyu ile kestirilir. Kestirilen süt bir sepet veya süzgece konur. Sıkıca bastırılarak şekil verilir. Yaklaşık bir ay kadar dış kısmına peynir suyu veya tuz sürülerek kurutulur. Kahvaltılarda ya da toplantılarda dilimlenerek servis edilir.

Fotoğraf 18. Çerkez Peynirinden bir görünüş

5.2.1.3.15. Haluğane (Çerkez Simidi)

Süt su ve maya ile yoğurulan hamur dinlendirilerek kabarması beklenir. Kabaran hamurdan küçük parçalar alınarak örü biçiminde şekil verilir. Kırsal kesimde ekmek olarak da tüketilir.

Fotoğraf 19. Çerkez Simidinden bir görünüş

5.2.1.3.16. Gubate (Çerkez Çöreği)

İnce olarak açılan hamurun arasına eritilmiş tereyağı ve tahin dökülerek bir kat daha serilir yine aynı işlem gerçekleştirildikten sonra hamur rulo halinde sarılır. Sarılan hamurdan 2 parmak kalınlığında kesilerek içine patates konur ve ağzı kapatılarak pişirilir.

Fotoğraf 20. Çerkez Çöreğinden bir görünüş

5.2.1.3.17. Koeyjapha (Çerkez Kuymağı)

Genellikle kaymak, tereyağı ve peynirin bir arada pişirilmesiyle elde edilen kahvaltılık olarak tüketilen yiyecektir.

Fotoğraf 21. Çerkez Kuymağından bir görünüş

5.2.1.3.18. Hingel (Kesme Hamur Yemeği)

İnce açılan hamurun daha küçük kare olarak kesilmesi suda haşlanması ve üzerine sarımsaklı yoğurt, eritilmiş biber yağı ve haşlanmış yumurta dökülmesiyle soğuk olarak servis edilen bir yemektir.

Bu yemek genellikle koyun kırım zamanında pişirilen bir yemektir.

Fotoğraf 22. Kesme Hamur Yemeğinden bir görünüş

5.2.1.3.19. Maksime (Çerkez Bozası)¹⁰

Buğday ve arpanın fiçılar içerisinde mayalandırılmasıyla elde edilen içecektir.. Eskiden düğünlerde mutlaka yapılan bir içecek olduğu fakat uzun süre bekletilirse alkol oranı artıp sarhoş edici özelliği olduğu için evlerde yapılmamaktadır. Şu anda şehirlerde Çerkez Kültür Derneklerinde şişelenmiş halde satışı mevcuttur.

Fotoğraf 23. Çerkez Bozasından Bir Görünüş

5.2.1.3.20. Habıve/Şuj Aşrei (Tuzlu Aşure)

Çerkez kültüründe büyük şehirlere göç edilene kadar tatlı aşure kültürü olmamıştır. Muharrem ayı içerisinde yapılacak olan aşurede; haşlanmış fasulye, yarma, nohut, kuru üzüm, kayısı, kuş üzümü vb. aşurelik malzemeler pişirilir. İçerisine kurutulmuş et ve süt dökülerek kaynatılır. Üzerine isteğe bağlı olarak yağda eritilmiş hava civa otu dökülerek servis edilir.

¹⁰ Çerkez Bozası Nart Coffee Çerkes Derneği <https://www.instagram.com/nartcoffee.acd/> sayfasından alınmıştır.

Fotoğraf 24. Tuzlu Aşure (Habıve) den Bir Görünüş

5.2.1.4. Sülale Damgaları

Çerkezler kendi içlerinde yaşamsal faaliyetlerini sürdürürken özellikle büyük baş hayvanların ve dönemin binek aracı olan atların kaçırılmasına hayvanların sağ arka kalçalarına kendi sülalelerine ait olan damgayı basarlardı.

Fotoğraf 47. Srıqua (solda) ve Gerige (sağda) Sülalelerinin damgalarından bir görünüş

5.2.2. Araştırma Sahasındaki Somut Olmayan Kültürel Mirasla İlgili Bulgular

Özellikle yeni jenerasyon gençlerin şehirlerde yaşaması sonucunda sosyal medya, teknoloji, eğitim vb. unsurların hayata girmesiyle birlikte popüler kültür geleneksel kültüre baskın gelmeye başlamıştır. Birçok kültürel ögede değişim meydana gelmiştir. Günümüz şartlarına uyum sağlama süreci sonucunda eskiden yapılan düğün, cenaze, toplantı vb. toplumsal faaliyetler daha uzun süreli olurken şu anda iyice değişime uğramıştır. Eskiden Çerkez dışında evlilikler az iken şu anda popüler kültüre bağlı olarak bireylerin gerek eğitim gerekse iş için il dışında ailelerinden uzakta yaşamaları sonucunda kendi kültürel öğelerinden kopmalar, farklı kültürden kişilerle yaşamlarını devam ettirmeleri söz konusu olabilmektedir.

5.2.2.1. Düğün Merasimi (Nisaşe)

Çerkez düğünlerinde çok fazla bir değişim meydana gelmemiştir. Eskiden günümüze bu alanda değişim olmasa bile yine de bazı belirgin farklar gözlenmektedir. Kız isteme merasiminde de nişan, düğün vb. hiçbir işlemde gelin tarafı ve damat tarafından aileler bulunmaz. Yerine vekiller, karşı tarafa hatır gönül sözü geçebilecek büyükler bulunmaktadır.

Genellikle halk kültürünün hâkim olduğu kendi içerisinde daha kapalı ve feodal yapıya sahip olan Çerkezlerde; Bey (Pşı), Work (Asil), Ğajer (Köle) gibi sınıflar mevcut olup herkes bu hiyerarşik düzene riayet ederdi. Bir bey ve onun ailesinden sülalesinden gelen kişi daha alt kademedede bulunan birisiyle evlenebilirdi fakat alt kademededen birisi bir soylu veya bir bey ailesinden birisiyle evlenemezdi.

Düğünlerinde öncelikle kızı istemeye gidecek olan anne-baba dışında karşı tarafa sözcülük edebilecek olan amca, dayı, enişte vb. büyükler belirlenir ve kız istemeye gidilir. Kız istenip olumlu sonuç alındıktan takribi iki hafta sonra yine bir büyük gidip nişan tarihini belirler. Nişana gitmeden önce civar köylerden eş dost akrabaya haber verilerek öncelikle “wunafe” ismi verilen karar meclisi kurulur. Büyüklerin verdiği karara göre o nişan organizasyonunu yönetecek olan ve “Thamate” ismi verilen bir büyük seçilir. Nişana gidip gelirken nişan boyunca meydana gelen ve gelecek olan tüm olaylardan o Thamate ismi verilen kişi sorumludur. Karar verildikten sonra bu kişilere şips-baaste (Çerkez Tavuğu) ismi verilen yemek ikram edilir.

Nişan merasimi yapılırken erkek tarafı bir heyet ile kız tarafının evine gider ve burada yanlarında gelen hoca (imam) ile kız tarafının hocası erkek ve kızın vekillerini iki şahit huzurunda topluluktan ayrı bir odada yanına alarak dini nikahlarını kıyar böylelikle yeni çiftin imam nikahları kıyılmış olup, aynı zamanda da nişan ritüeli gerçekleşmiş olur.

Düğünden 2-3 gün önce damat sağdıçının evine götürülür, düğün boyunca damat sağdıçın evinde kalırdı. Düğünden 2-3 gün sonra komşular akrabalar bir yemek merasimi ile damadı evine çağır damat öylelikle evine girerdi.

Bununla ilgili yapılan görüşmelerde A10:

“Damat sağdıçın evinden getirilirken köyün büyükleri yaşlıları toplanırlar bir yemek organize ederler. Sağdıç önde damat arkadaşlarının arasında gizlenerek kendi evine getirilir. Oradan bir yaşlı erkek “Yeter artık saklandığın utandığın sen ayıp bir şey yaptığını zannedip saklandın ama bizi ne kadar sevindirdin. Gel artık tarlada samanın kaldı buğdayın kaldı.” diyerek damadı evine getirip arkadaşları odasına götürürlerdi.”

A1.:

“Eski düğünlerde bir sürü adet vardı. Önceden nişana gelenler gece kalırlardı. Onlar nişan yapıldıktan sonra “niş” adı verilen o düğün için kesilmiş olan et yemekleri yerlerdi. Kızların hepsi köyde kalırlardı. Düğünde ise daha yakın akrabalar üç gün beş gün daha önce geliyorlardı. Mesela senin ablan gibi halan gibi erken gelirlerdi. Onun dışında düğüne gidecek yabancılar ertesi gün düğüne gideceklerse geceden gelir köylüler onları pay ederler, misafir ederlerdi. Düğüncü çıkacağı sabah tüm herkes düğün evinde toplanırdı. Kaç kişi gidecekse elli atlı mı, otuz atlı mı, kırk atlı mı önceden 1957 yılında ben Mudarey (Methiye) Köyü’nden yüz on atlı düğüne gittik Şenibey (Eski Yassıpınar) köyüne Digeş Emirbey, Hageaşe Yusuf’un kızını alıyordu. Onlar düğüne giderken yemek yeniyordu. Yola gidiliyordu. Gece o köyde kalınıyordu. Düğünden geldikten sonra akşam tekrar yine düğün sahibi düğünden gelenlere yemek yediriyordu. Ondan sonra bazıları üç gün sonra bazıları bir gün sonra bazıları iki gün sonra eve çağırma yapıyorlardı. Eve getirilen gelin oturacağı odaya getirildikten sonra odaları dolaştırılırdı. Orada erkekler bir odada kadınlar başka bir odada otururlardı. Gelin büyük kadınların olduğu odaya getirilirdi gelin kapının kenarında beklerdi. O akşam yine akrabalar veya başka köyde oturan akrabalar niş getirirlerdi, koyun getirirlerdi,

koç getirirlerdi, yeteri kadar bir veya iki koyun getirirlerdi. Dana, düve getirirlerdi bütün köy ve düğüne gitmeyen herkes ondan yerdı. Ondan sonra akşamüstü sağdıç getirme merasimi yapılırdı. Damadı getirecek olan grup sağdıcin evine gittiğinde o sağdıç tarafı o gelenlere yemek yedirirdi. Ondan sonra damat alınıp haydi bakalım kimi zikir çekerek, kimi akordeon çalarak kimisi “woridade” diyerek damadı getirirlerdi. Damat gelince önce erkeklerin yanına götürürlerdi. Damat arkada kafasında bir şey örtülü gelirdi. Ona nasihat verirlerdi. “Yeter artık gezdiğin artık evine gel.” Derlerdi. Ondan sonra bje sunulurdu. Sert helva çok ince kızartılmış hamur o çok güzel oluyordu. O getirilirdi o getirilmeden damat gidemezdi. O geldikten sonra ise damat kadınların yanına götürülürdü. Kadınlar ama şaka yaparlardı. İşte “bu bizim damat değil, bizim damadı getirmeyince vermeyiz.” diye şakalaşırlardı. Ondan sonra oraya da bje geldikten sonra oradan çıkardı. O gece sabaha kadar düğün yapılırdı. Böylece düğün biterdi. Eskiden Çerkezlerde gelin geldikten sonra düğün yapılırdı. Gelmeden yapılmazdı. Şimdi zaten hepsi kayboldu.”

Düğünde ise yine Thamate seçimi için düğünden bir hafta önce toplantı yapılır. Eş dost akrabalar toplantıya katılırlar. Burada önceden hazırlanan yiyecekler ikram edilir. Bunlar daha çok delen, gubate, haluğane vb. yöresel olan yiyeceklerden ikram edilir. Eskiden köylerde düğün olacağı zaman köyden bir genç delikanlı köyün kızlarını ailelerinden izin alarak emanet olarak alır ve düğün sonuna kadar tüm sorumluluk o gençte olurdu. Düğünün bitiminde de o genç kızları evlerine teslim ederdi.

A4. ve A5:

“Düğüne gidilirken herkes Thamateye uyar herkes oturup kalkacağı yeri bilir yaşına göre makamına göre herkes kendi buyruk başına iş yapmaz bir büyüğün sözünü dinlerler. Bu thamate olacak kişinin seçiminde yaşça büyük olmasına dikkat edilirdi. Bizde yaşlıya her zaman hürmet edilir riayet edilir. Düğünde kurban kesilir yemek verilir. Düğün sahibi elinden geldiği kadar yemek verir.”

Düğünde gelin alınmaya gidilirken kız evine yaklaşılnca grubun içerisinde seçilen birkaç genç erkek kız evine yollanır. Kaç kişi kaç kız kaç erkek geldiklerini söyler. Müsaade ederlerse kız almaya geleceklerini söyler. Kız tarafının büyükleri de gelen kişilerin yanına kendi gençlerinden birisini refakatçi olsun diye göndererek eve buyur ederler. Eğer ki köyde bir cenaze veya acı bir olay olduysa kız evinde eğlence

olmaz müzik alınmaz. Sessiz bir Şekilde gidilip k z alınıp çıkılır. Ama cenaze veya acı bir olay olmadıysa k z alamaya gelen kişilerle k z tarafı birlikte ufak çaplı bir oyun eğlence tertip edilir.

Düğünü organize eden bir de k z bulunur buna da “Hıgebzh, Thamate “yani kızların büyüğü/yöneticisi ismi verilirdi. Bu kişi de düğün boyunca kızlardan sorumlu olan kiŐiydi. Eskiden düğün alayı at üzerinde, at arabalarıyla daha önceleri ise kağnı arabasıyla k z almaya gidilirmiŐ. Eğer ki düğün alayı uzak bir köyden geliyorsa o gece kızın köyünde misafir edilir sabaha kadar akordeon alınır, geleneksel oyunlar oynanırdı. Bu arada hıgebzh thamate de düğünde kim var kim yok kontrol eder olmayanları da tespit edip durumunu kontrol ederdi.

K z alınıp gelinirken eğer Şehir dıŐından uzak bir mesafeden geliyorsa yolda mola verilir ve mola süresince gençler kendi aralarında oyun oynar eğlenirler. Düğün genellikle evin ahırında yapılırdı. Düğün için gelen misafirlere ikram olarak “niş” denilen bir koç veya duruma göre küçük bir dana kesilerek “Nısaşe Lıbj ” veya “Quaje Lıbj ” ismi verilen patatesli et yemeği, hoşaf, pılav ikram edilirdi. Yerlere saman dökülür ve sulanırdı. Düğünler   gün dört gece sürerken günümüzde düğün salonları, nikah merasimleri vb. uygulamalardan dolayı bir gün içerisinde bitmektedir. Müzik aleti olarak PŞine (akordeon) kullanılır ve alkıŐlarla eşlik edilirdi. Düğünler 2-3 gün sürerken günümüzde 1(bir) gün içerisinde genellikle hazır kayıtlardan mp3, cd, flash bellekten alınarak bitmektedir.

Düğünlerde akordeonu alacak olan kişiler eskiden eş dost akraba ve arkadaşlar için hatır tutularak gelirken günümüzde o da kalkmıŐ para ile gelinmeye başlanmıştır.¹¹ Müzik kültürü ve oyun kültüründe ise eskiden mahalli tarz ile oynanan geleneksel oyunlar büyük Şehirlerde yapılan salon düğünleri ve derneklerde devam ettirilmeye çalışılan etkinliklerde daha sahne ve seyirciye yönelik olup popüler kültürün de etkisiyle büyük değişimler meydana gelmiştir.

¹¹ D ğ nlere gelip akordeon alan kiŐiye eskiden para verilmez, teklif edilmesi ayıp sayılırdı.

Fotoğraf 48. Düğünden Önce Yapılacaklarla İlgili Aile ve Akraba Büyüklerinin Bir Araya Gelerek Yaptıkları “Wunafe” isimli Toplantıdan Bir Görünüş.

Fotoğraf 49. Gelin almaya gidilirken aile büyüklerinin uğurlamasıyla yola çıkılır.

5.2.2.2. Sohbet (Worşer)

Genellikle farklı köylerden gelen kızlı erkekli grubun bir büyük gözetiminde sohbet edip tanışıp kaynaştığı ortamlardır. Öyle ortamlarda tanışan gençler hem sohbet etme hem de kendilerine yeni arkadaşlar edinme fırsatı bulurlar. Eskiden bu tip uygulamalar arkadaşlıklarla tanışıp evlenen çiftler vardı. Fakat günümüzde bu tip uygulamalar hem şehir hayatı hem de dini gerekçeleri öne sürerek yapılmamaya başlamıştır.

Fotoğraf 50. Worşer (Sohbet Eden) Yapan Gençlerden Bir Görünüş

5.2.2.3. Kaşenlik

Düğünlerde veya Worşer ortamında tanışan erkek ve kızların anlaşılabildikleri kişilerle ileriye yönelik görüşmeleridir. Günümüzde gençler arasında bu tip tanışma ortamları çok olmamakla birlikte şehirlerde derneklerde belirli günlerde organizasyonlarda veya köylerde hâlen devam ettirilmektedir.

Fotoğraf 51. Düğünlerde enstrüman olarak akordeon (mızıka) kullanılır. “Kafe” (daha ağır ve yavaş) ve “Şeşen/Çeçen” (daha hızlı) oyunlarını kız-erkek karşılıklı eş olarak oynarlar.

5.2.2.5. Doğum Sonrası Ritüelleri

Doğum yapan kadınlar gerekli olmadıkça odalarından çıkmaz başka yeni doğum yapmış kadınlarla karşılaşmamaya önem gösterirlerdi. 40 günü dolmamış bebekli olan iki kadın karşılaşırsa bebeklerin “kırklarının karışacağı” söylenirdi.

Yeni doğum yapan kadınlara komşuları, akrabaları, sevincini paylaşmak için ve eve gelenlere ikram etsinler diye tebe jakoa (ekmek) ve delen (içi patatesli börek) yaparak getirirlerdi.

Fotoğraf 52. Tebe Jakoa adı verilen doğum sonrası yapılan ekmekten bir görünüş

Fotoğraf 53. Delen adı verilen ve doğum sonrası yapılan içi patatesli börekten bir görünüş

5.2.2.6. Cenaze Merasimi

Eski Çerkez kültürüne bakıldığında cenaze sahibi kişi akrabalar, eş-dost, komşulara haber verilir. Cenaze merasimi evde gerçekleşirdi. Vefat eden kişinin üzerine S'akoe (Yamçı) ismi verilen geniş, uzun yünden dokunmuş yöresel isimleri olarak kısmen aba olarak bilinen kıyafet sarılır, üzerine kama konulur. Cenaze sahibi ve birinci derece yakınları cenaze merasimine katılmaz. Ortalıkta dolaşmaz iş ve diğer tüm işlemleri daha uzak iki ve üçüncü dereceden yakınlar hallederler.

Konuyla alakalı olarak A1.:

“Birisi öldüğü zaman komşular akrabalar toplanırdı gün ağarana kadar vefat eden kişi bir yerde yatar herkes nöbet usulü sırayla başında otururdu. Sabah köye defnedilecektir zaten gençler mezarı kazardı. Köye haber verecekler ise köyde cenaze evinin avlusunda toplanırdı. Kendi akrabaları ve köylüleri evin tarafında diğer köyden gelenler ise karşı tarafta sıra olarak dizilirdi. O yabancı gelenlerden hoca dua ederdi. Şimdiki gibi âmin falan demezlerdi Fatiha suresi falan okuyup çekilmezdi. Duadan sonra bizim Çerkezlerde ondan sonra adet oydu o köyün beyi kimse bizim köyde Gohalıgoha Sülalesi vardı ama bizim zamanımızda kimse kalmadı ben ile görmedim. Başka köyden gelenler o köyün ileri gelenleri tarafından karşılanırdı. Soldan öne çıkarlardı. “Allah hayırla kalanları yaşatsın. Allah ölenin mekanını cennet etsin.” der ve sol elini havaya kaldırırdu. Sol eli kaldırmak acıyı, yası temsil ederdi. Şimdi kalmadı terk edildi. Aşka köyden gelenler köye dağıtılırdı. Orada yer içerlerdi. Hatta daha önce gelenler 1 hafta belki daha fazla hiçbir şey pişirilmezdi. Haber verilirdi gelen misafirlere köylüler yemek verirlerdi. O güzel adetti ama şimdi o da kalmadı. Cenaze sahipleri 1 ay 2 ay 3 ay veya 6ay sakal tıraşı olmalardı. Öylece gelen yabancı köylü kim varsa öğlen akşam yemeği verilirdi. Eskiden iyiydi şimdiki gibi cenaze evinde siyasi konuşmalar yapılmazdı. Eskiden şu şunu dedi bana unu yaptılar denmez sohbet falan edilmezdi. Herkes rast gele sohbet etme hakkı da yoktu.

Cenaze haberi vermeye başka köye gidildiğinde mesela Kandur Hasbi'ye cenaze haberi vermeye gittin akrabası o. Evin kapısına ulaştığında biraz geride dururdun orada biraz beklerdin. Sen bir şey demezdin. Birisi kapıya çıkıp veya camdan baktığında ise Çerkez ata binme usulü soldan binilip soldan inilmek şeklindeydi. Sağdan attan inip sol elle atın eyerini tutup beklerdin. O evin sahibi senin ne amaçla geldiğini bilip yanına gelir sorardı. Hoş geldin, hayır olsun vb. sen de ben bunun için falancalardan falanca vefat etti der içeri girmek başka şey yok başka köye gideceksen oraya giderdin. Eskiden telefon falan yok atı iyi olanlar giderlerdi. O da öyle idi.

Panlı köyünden A6.:

“Cenazelerde son yıllarda Türkiye genelinde baş gösteren sokaklardaki lahmacun ayağını geçen sene yaptığımız bir toplantıda köylerimizdeki büyüklerimizle en büyüğünden en küçüğüne kadar yaptığımız toplantıda bizim geleneklerimize uygun

olmadığı yemek verilmesi gerekiyorsa o anda cenazeye gelenlere değil de o anda kalıcı olanlara ihtiyacı olanlara gereken hizmetin verilmesi anlamında geleneklerimize uymuyor değişmesi lazım diye bir karar çıktı. Bunu da yukarıdaki diğer Çerkez köylerinin muhtarlarına ilettik onlar da gayet iyi karşıladılar hep beraber kaldıralım dedik ve şu anda kaldırdı ve şua anda lahmacun olayı kaldırıldı. Bunun da en büyük korkusu ilk ben olmayım korkusuydu. İlk olarak İnliören'e de Allah rahmet eylesin. Oradaki muhtarın bunu uygulamasıyla arkası da geldi. Şimdi Panlı'dan Kaynar'a kadar cenazelerde ne yemek yeriz ne de yemek yediririz.”

Konuyla alakalı olarak A3.:

“Şimdi cenaze hemen hemen değişmedi. Bütün komşu köyler toplanır cenazeye cenaze yerinde taziyesini veriri cenazesini kaldırırılar.”

A4 ve A5:

“Cenazede şimdi değişti cenaze evi bir şey yapmazdı komşuları yardım ederdi taziyeye gelenleri hane hane dağıtırlardı. Bir köyden gelen senin şu köyden gelen senin diye pay edilirdi. Şimdi öyle değil olduğu gibi cenazeden sonra kıymalı diye bir şey adet oldu onu yapıyorlar orada yiyorlar gidiyorlar veya o da olmazsa dağılıp gidiyorlar.”

Fotoğraf 54. Çerkez Kültüründe Cenaze Taziye Merasimi

5.2.2.7. Dini Ritüeller

Hantse Quaşe: Genellikle kurak zamanlarda bir kürek veya bir dirgene elbise giydirilerek köyün çocukları tarafından kapı kapı gezdirilerek mâniler söylenir. Her uğranan yerden kimi ev yağ kimisi un kimisi şeker veririler çocuklar da o malzemeler ile kendilerine bir şeyler pişirerek tüketirler.

Bununla ilgili yapılan görüşmeler sırasında A9.:

“Biz çocukken bahar mevsiminde elimize bir dirgen alır tüm köyün çocukları onu güzelce giydirir. Kapı kapı gezerek Hantse Quaşe şarkısı söyledik. Onu duyanlar da biraz haluğane (Çerkez Simidi), biraz peynir, biraz helva artık ellerinde ne varsa verirlerdi bizde onu bir yerde oturur köyün harmanında yer kalkardık.”

Çerkez toplumu İslamiyet’i kabul ettikten sonra daha çok İslami usullere göre ritüellere devam etmişlerdir. Örneğin Ramazan ayı boyunca köyün gençleri davul çalarlar. Bayram sabahı ise kapı kapı dolaşırlar kimi ev mendil kimisi atlet kimisi para verirdi.

5.2.2.8. Bayramlaşma Merasimi

Bayramın birinci günü bayram namazından sonra mezarlık ziyareti yapıp evlere dağılıp, hane halkıyla bayramlaştıktan sonra köyün büyükleri bir araya gelerek kendilerinden yaşça daha genç birisiyle birlikte köyde bayramlaşmaya çıkılırdı. Yaşça genç olan ve o aile ile uzaktan veya yakından bir akrabalığı bulunan kişi bayramlaşma esnasında evlerin kapısına giderek “Bayramınızı tebrik ediyoruz.” Derdi buna karşılık olarak evin sahibi “Buyurun soframız hazır.” Diyerek eve davet ederdi. Köyün yaşlıları da davete icabet ederek bayramı kutlardı.

5.2.2.9. Mevlit ve Aşure Merasimi

Mevlit¹² ayında köyde durumu müsait olan aileler ayrı ayrı günlerde olacak şekilde mevlit okuturdu. Mevlit ayında köyde (varsa) imam, yoksa köyün ileri gelen yaşlılarından birisi genellikle Çerkezce olarak mevlit okur ve bu etkinlikler mutlaka yemekli olurdu. Bu yemeğin standartı şu şekildeydi: etli sulu yemek (lıbje), erişte pilavı yanında hoşaf üzerine de olmazsa olmaz tatlı olarak bir gün önceden hazırlanmış sütlaç mutlaka olurdu.

¹² Hicri takvime göre Rebiülevvel ayının 9. gecesini 10. gecesine bağlayan ve islam peygamberi Hz. Muhammed’in doğduğu ay

Fotoğraf 55. Mevrit ayında verilen yemekten bir görünüm

Muharrem (Aşure) ayına gelince Çerkezlerde yapılan aşure bildiğimiz aşure gibi olmaz içine üzüm, kayısı gibi tatlı yemişler katılmasına rağmen tuzlu çorba şeklinde üzerine hava civa otu yağda kızdırılıp dökülerek içilen çok lezzetli bir yiyecek olurdu. (Sayfa:95)

5.2.2.10. Kırk Basması/Al Basması

Yeni doğum yapan kadınların odasının kapısının arkasına genellikle balta, keser, tırmık gibi demir aksamalı malzemeler konulurdu. Bunun esas sebebi yeni doğum yapmış olan kadını kötücül ruhlar ve al basan/kırk basanın odaya girişinin önlenmesiydi.

Aynı şekilde anne bebeğini odada tek bırakıp odadan çıkması gerektiğinde de bebeğin üzerine çalı süpürgesi konulurdu bunun da amacı kötücül ruhların çocuğu rahatsız etmemesiydi.

5.2.2.11. Çalışmada Adı Geçen Terimler ve Genel Çerkezce Sözlük

Dağha: Yağ

Dejuğ: Şarkıya eşlik edilen coşkun söylev

Dığa: Güneş

Efendi/Hoje: Din adamı

Fızışe: Kız alma alayı

Gerahoa: Tabanca

Goerdz: Tezekten yapılan yakıt

Ğaşış: Misafir Odası

Hifv: Manda

Jem: İnek

Lağune: eve yeni gelen gelinin odası

Maze: Ay

Mel: Koyun

Mez: Orman

Meze Uw: Sık Orman

Nısaşe: Düğün

Nış: Düğün için özel olarak kesilen hayvan

Nikehıth: Dini nikah/nişan merasimi

Oaşha: Dağ/Tepe

Pşı: Prens

Pşine/Pşinawoa: Akordeon/ Akordeonu çalan kişi

Se: Bıçak

Sene/Hayat: Avlu/Antre

Şı: At

Şıug: At arabası

Thamade: Düğün, nişan veya cenaze gibi organizasyonlarda seçilen yaşça büyük kişi

Thamate Godze: Düğün, nişan veya cenaze gibi organizasyonlarda seçilen kişinin yardımcısı

Wı: Öküz

Woes: Kar

Woeş: Yağmur

Wored: Şarkı

Work: Asil

Worşer: Sohbet

Wunafe: istişare toplantısı

Wune Plaje: Salon/Büyük Oda

Wuneşhoa: Büyük Oda

Yade: Toprak

Yadeuh: Kireçli Toprak

ALTINCI BÖLÜM

TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER

Benzer alanlarda daha önce yapılmış çalışmalar sadece tek bir konuya odaklanırken bu çalışmada konu bütüncül bir yaklaşımla ele alınmıştır. Şöyle ki, kültürel ekoloji kapsamında Türkiye'nin çeşitli coğrafi bölgelerinde varlığını sürdüren Çerkezlerin kültürü incelenirken yerleşim yerleri seçimi, arazi özellikleri, mesken yapı malzemeleri gibi hem fiziki coğrafyanın bir kolu olan ekoloji ile ilgili hem giyim-kuşam, yeme-içme alışkanlıkları gibi kültürel özellikleri hem de sürdürdükleri ekonomik faaliyetler tarihi geçmişleriyle ortaya konulmuştur.

Araştırma sırasında ilk dikkat çeken husus Türkiye'de yapılan çalışmalar incelendiğinde mekanların tek bir doğal unsuru ve çevresini kapsamıydı. Bu tez çalışmasında ise doğal ortam ile o ortamda yaşayan kültürel grupların etkileşimlerinin ön plana çıkarılması amaçlanmıştır.

Türkiye'de yapılmış olan kültürel ekoloji yaklaşımları doğal alanların koruma altına alınması, bunun çevresel etkisi üzerinde/altında durmuşlardır. Fakat kültür beşerî coğrafyanın ve ekoloji de fiziki coğrafyanın çalışma alanı olduğu için sadece doğal ortamda oluşan değişimlerin değil; beşerî etkenlerin de doğal unsurları nasıl etkilediğinin araştırılmasının daha uygun olduğu düşünülmektedir.

Bu nedenle, Kültürel Coğrafya ve Kültürel Ekoloji çalışmalarında alışlagelmişin dışına çıkıp farklı çalışma alalarındaki, farklı disiplin yaklaşımlarının da uygulanması faydalı olacaktır. Özellikle ekoloji alanı fiziki coğrafyanın klimataoloji, jeoloji, jeomorfoloji, hidrografya gibi alanlarla iç içe iken sadece ekonomik alanda olmadığı diğer unsurların da öz önünde bulundurulması gerektiği, kültür alanında ise sadece antropologlar ve sosyologların yaptığı gibi göç, yerleşme, adaptasyon vb. süreçler değil de bunları etkileyen coğrafi unsurların da ele alınması bu alanda coğrafyacıların daha etkin olması gerekmektedir.

Herhangi bir kültürel grubun incelenmesi esnasında geçmişten getirdikleri ve bu güne uyarladıkları tüm kültürel öğeler tek tek incelenmelidir. Bir kültüre ait en hızlı

deforme olan ve bozulan unsur dil iken en geç bozulan unsur mutfak kültürüdür. Bu araştırmada da benzer şekilde görüşme sağlanan tüm yaş gruplarındaki herkesin gastronomik unsurlara hâkim olduğu gözlemlenmiştir.

Çalışma sahasından elde edilen bilgilere göre Çerkezler iskân edildikleri topraklarda dil ve gelenek, görenekler açısından ilk başlarda çok sıkıntı çektilerse de günümüzde bu durum ortadan kalkmıştır. Genellikle halk kültürünün hâkim olduğu kendi içerisinde daha kapalı ve feodal yapıya sahip olan Çerkezlerdeki bu endogamik yapının şehir hayatının getirmiş olduğu kültürel kopuşlardan kaynaklandığı düşünülmektedir. Gençlerin eğitim, iş olanakları için il dışına çıkmaları ve orada tanıştıkları kişilerle evlilik yoluna gitmeleri ile endogamik yapının egzogamik yapıya dönüşmesi ebeveynler ve aile büyükleri tarafından endişe duyulmasına yol açmıştır.

Aynı konu üzerinde yapılan benzer çalışmalarda ortaya çıkan bulgular Türkiye’de ise bu alan çalışması çok daha yeni sayılabilecek düzeydedir. Bu alanla ilgili olarak; Soykan ve Arı (2006) “Kazdağı Milli Parkı’nda Kültürel Ekoloji ve Doğa Koruma” adlı çalışmalarında Kazdağı Milli Parkı’nın park çevresinde yaşayan insanları nasıl etkilediğini incelemiştir.

“Kazdağı Milli Parkı’nda Kültürel Ekoloji ve Doğa Koruma” isimli çalışmalarında Soykan ve Arı (2006) Balıkesir ili, Edremit ilçesi sınırları içerisinde yer alan Kaz Dağları’nın milli park ilan edilmesinden sonra yerel ve doğal kaynak kullanıcılarının milli park ile ilgili perspektifleri, değişimleri ve onu anlayış biçimi anlaşılmaya çalışılmıştır. Çalışma esnasında ise açık sonlu sorularla saha çalışması yapılmıştır.

Bu çalışmanın amacı, milli park ilanının yerel kültürel ekolojiyi nasıl etkilediği idi. Park yönetim planlamasında “yerel halk ” ihmal edilmiştir. Parkın ilanının yerel yaşamı nasıl değiştireceği ve ne tür sosyal, ekonomik ve kültürel sonuçlar doğuracağı üzerinde durulmamıştır.

.

Araştırma yöntemi olarak arazi etütleri, açık uçlu sorular, yerel halkla yapılan görüşmeler, kartopu örneklem yöntemi kullanılmıştır. Önceki çalışmalarla arasındaki

benzerliklere bakıldığında tüm çalışmalarda yerel halka anket çalışması yapıp bunların değerlendirilmesi ve belirli aralıklarla aynı bölgeye yapılan arazi etütlerini görmekteyiz. Ama her halükârda tüm çalışmalar nitel araştırma yöntemlerinin uygulandığı bir çalışma tipi olduğundan benzer yanları daha fazladır. Bizim çalışmamızın en temel farklılığı doğal çevre ile kültürün birbirini nasıl etkilediği ve birbirini nasıl değiştirdiğini ortaya koymak bunun tarihsel süreç içerisindeki değişimini, bunun kültürel grup üzerindeki etkisini, bunun coğrafik ve sosyolojik değişimini ortaya koyduk.

Bundan sonra yapılacak olan çalışmalarda fiziki unsurların yanı sıra bölgede mevcut olan kültürel grupların o ortamla olan etkileşimi, birbirleriyle olan etkileşimleri, o ortamı değiştirme kabiliyetleri ve ortamı değiştirme süreçleri ön plana çıkarılmalıdır.

Yerel halkın geçmişten getirdiği unsurlarla bugün uygulanan süreçler incelenerek gelecekte oluşabilecek süreçlerle ilgili çıkarım yapılmalıdır.

Bir kültürün sürdürülebilirliği için yapılması gereken unsurları belirlemek için etnik grup ve grupların STK'ları ile devlet organizasyonları birlikte hareket ederek mevcut düzenin devamlılığını sağlamalıdır.

KAYNAKÇA

- Altunek, N, S. (2014). “*Kültürel Coğrafya Ders Notları*”, Isparta
- Arı,Y. “*Amerikan Kültür Coğrafyasında Peyzaj Kavramı.*”, Doğu Coğrafya Dergisi
- Arı,Y. ve Derinöz, B. (2011). “*Bir Sulak Alan Nasıl Yönetilemez? Kültürel Ekolojik Perspektif ile Marmara Gölü Örneği*”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Balıkesir.
- Arı,Y. ve Kaya, İ. (2014). “*Coğrafya Araştırma Yöntemleri*”, Coğrafyacılar Derneği, Balıkesir.
- Arslanoğlu, İ. “*Kültür ve Medeniyet Kavramları*”, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Ankara.
- Atalay, İ. (1987). “*Türkiye Jeomorfolojisine Giriş*”, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.
- Atalay, İ. ve Efe, R. (2015). “*Türkiye Biyocoğrafyası*”, Meta Basım Matbaacılık, İzmir.
- Atalay, İ. ve Gökçe Gündüzoğlu, A. (2015). “*Türkiye’nin Ekolojik Koşullarına Göre Arazi Kabiliyet Sınıflandırması*”, Meta Basım Matbaacılık, İzmir.
- Atlas Dergisi (09/2013)’’*Kafkasya Çerkez Sürgünü*”,
- Atlas Dergisi Özel Sayısı (03/2004), Sayı: 132 “*Anadolu’daki Kafkasya*”.
- Atlas Dergisi, (03/2004), Sayı: 132, “*Kafkasya’daki Canlar Ülkesi, Anadolu’daki Abhazya*”.
- Campell, N. A. ve Reece, J. B. (2008). “*Biology*”, Edt: Ertunç Gündüz, Ali Demirsoy ve İsmail Türkan, “*Biyoloji*” Palme Yayıncılık, Ankara.
- Ceylan, S. (1990). “*Göle İlçe Merkezinin Ekonomik Fonksiyonları*”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1990.
- Creswell, J. W. (2018). “*Nitel Araştırma Yöntemleri*”, Edit: Bütün, M. Demir, S., Siyasal Kitabevi, Ankara
- Delaney, C. (2001). “*Tohum ve Toprak*”, İletişim Yayınları, İstanbul
- Doğanay, H. (1988). “*Coğrafyada Metodoloji. Genel Metodlar ve Özel Öğretim Metodları*”, Fen - Edebiyat Fakültesi Ofsetleri, Erzurum.

- Güler, G. (2015). “*Türkiye Miyosen Dönemi Fosil Gergedanileri*”, Ankara Üniversitesi Antropoloji Dergisi, Ankara.
- Eser, M. (2018). “*Özel Röportaj*”, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi.
- Firuzoğlu, S. R. (1999). “*Kırım ve Kafkasya’dan Anadolu’ya Göçler*” Osmanlı Tarihi, Yeni Türkiye Yayınları.
- Geertz, C. (2010). “*Kültürlerin Yorumlanması*”, Edt: Hakan Gür, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Girard, R. (2004). “*Kültürün Kökenleri*”, Edit: Yaman, M. Er, A., Dost Kitabevi, Ankara
- Giray, F.H. ve Şanal, Ş. (2020), Sayı: 28,. “*Kırsal Kalkınmada Kültürel Ekoloji Yaklaşımı: Isparta İli Eğirdir İlçesi Göktaş Mahallesi Uygulaması*”, OPUS.
- Güvenç, B. (2005). “*İnsan ve Kültür*”, Remzi Kitabevi, Ankara.
- Habiçoğlu, B. (1993). “*Kafkasya’dan Anadolu’ya Göçler*”, Nart Yayıncılık, İstanbul.
- İzırak, R. (1991). “*Yer Bilimi Bilgileri*”, Milli Eğitim Yayınevleri, İstanbul,
- Kaşıkcı, H. ve Yılmaz, H. (1999). “*Arastan Volgaya Kafkaslar. Ülkeler, Şehirler, İz Bırakanlar*”, Türk Metal Sendikası, Ankara.
- Kaya, İ. “*Kültürel Coğrafya. Geçmiş Aktörler ve Teorik Tartışmalar*” İstanbul Teknik Üniversitesi İnsan Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Makale, 2018.
- Kayserili, A. “*Carl Ortwin Sauer ve Kültürel Ekoloji*”, Doğu Coğrafya Dergisi,
- Korkmaz, H. & Gürbüz, M. “*Amik Gölü’nün Kültürel Ekolojisi*”, Marmara Coğrafya Dergisi,
- Magnerella, J. P. (1997). “*Bir Köyün Serüveni. Türkiye’deki Gürcüler Arasında Gelenek, Göç ve Değişim*”, Edt: Fahrettin Çiloğlu, Sinatle Yayınları, İstanbul
- Monaghan, J. & Just, P. (2013), “*Sosyal ve Kültürel Antropoloji*”, Edt: Hakan Gür, Dost Kitabevi, Ankara
- Oğuz, E. S. (2011). “*Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı*”, Edebiyat Fakültesi Dergisi, Ankara

- Özcan, A., K. (2013). “*Türkiye Jeolojisi Çalışma Notları*”, Ankara.
- Özçağlar, A. (2009). “*Coğrafyaya Giriş*”, Ümit Ofset, Ankara
- Saban, A. ve Ersoy, A. (2016). “*Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri*”, Anı Yayıncılık, Ankara
- Saydam, A. (1999). “*Kırım ve Kafkasya’dan Anadolu’ya Göçler ve Osmanlı’nın İskân Siyaseti*”, Osmanlı Tarihi. Yeni Türkiye Yayınları.
- Seggie, F. N. ve Bayyurt, Y. (2015), “*Nitel Araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları*”, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Soykan, A. ve Arı, Y. (2006). “*Kaz Dağı Milli Parkında Kültürel Ekoloji ve Doğa Koruma*”, Türk Coğrafya Dergisi, İstanbul.
- Şahin, S., Y. (2011). “*Türkiye’nin Paleotektonik ve Neotektonik Evrimi Ders Notları*”, İstanbul.
- Şekercan, S. (2023). “*Maraşlıdan Çerkes Öyküleri*”, Yirmibir Yayıncılık, İstanbul.
- Tavkul, U. (2007). “*Kafkasya Gerçeği*”, Selenge Yayınları, İstanbul.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N. (2006). “*Beşerî Coğrafya. İnsan, Kültür, Mekân*”, Çantay Yayınevi, İstanbul.
- Türkdoğan, O. “*Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları*”, Dede Korkut Yayınları, Erzurum.
- Türkeş, M. (2010). “*Klimatoloji ve Meteoroloji*”, Kriter Yayınevi, İstanbul.
- Yazıcı, H. (2002). “*İç Anadolu Bölgesi Coğrafyası*”, Nobel Yayınları, Ankara.

Röportajlar

Akbulut. E., Çerkez Büyüklerinin Önde Gelenlerinden

Akbulut. H., Çerkez Büyüklerinin Önde Gelenlerinden

Altunyollar. R., Çerkez Büyüklerinin Önde Gelenlerinden

Baykaldı. H., Pınarbaşı Çerkez Karaboğaz Köyü Eski Muhtarı ve Sakini

Dokuz. H., Pınarbaşı Dikilitaş Köyü Sakini

Kaya.H.,ve Özbek H., Pınarbaşı Aşağıkızılçevlik Köyü Sakinleri

Kaynar. M.E., Panlı Köyü Sakini, Emekli Öğretmen

Kutay. İ., Çerkez Büyüklerinin Önde Gelenlerinden (Merhum)

Keskin. F., Çerkez Büyüklerinin Önde Gelenlerinden

Keskin. Y., Çerkez Büyüklerinin Önde Gelenlerinden

Yılmaz. N., Pınarbaşı Karakuyu Köyü Sakini

İnternet Siteleri

<https://sehirsorgula.com/pinarbasi-mahalleleri/> (14/08/2023)

<https://www.nufusune.com/pinarbasi-ilce-nufusu-kayseri> (14/08/2023)

<https://www.instagram.com/nartcoffee.acd/> (01/08/2023)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Peyzaj> (01/08/2023)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Fasiyes#:~:text=Jeolojide%20fasiyes%2C%20herhangi%20bir%20g%C3%B6zlemlenebilir,%C3%B6zelliklere%20sahip%20bir%20kaya%20k%C3%BCtlesidir.> (25/07/2023)

https://www.google.com/search?sca_esv=b30eaf4a2d3ca62b&sxsrf=ADLYWIJFAM8Kx4uHwbnadJDpxS1vFBLhBQ:1716939660005&q=Grid+kareleme+sistemi+nedir%3F&sa=X&ved=2ahUKEwiB8KPUwrGGAxWESPEDHU9xD70Qzmd6BAgxEAY&biw=1366&bih=635&dpr=1#vhid=zephyr:0&vssid=atritem-https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id%3D32612 (26/07/2023)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Piroklastik_ak%C4%B1nt%C4%B1#:~:text=Volkanlar%2C%20%C3%A7%C4%B1k%C4%B1nC5%9F%20merkezlerinden%20y%C3%BCksek%20enerjili,birka%C3%A7%20ton%20a%C4%9F%C4%B1rl%C4%B1%C4%9F%C4%B1nda%20da%20olabilirler. (20/07/2023)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Peyzaj_ekolojisi (17/07/2023)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı Soyadı: Abdullah AKBULUT

Eğitim Durumu: Yüksek Lisans

Lisans: Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü

Yüksek Lisans: Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Yüksek Lisans Programı

Yabancı Dil: İngilizce

